

Sanelma

Sanelma

Sanelma

Kotimaisen kirjallisuuden
vuosikirja 2025

Turun yliopisto
Kotimainen kirjallisuus
Vuosikirja nro 30

Toimittajat:

Ennaliina Leiwo
ennaliina.e.leiwo@utu.fi

Mariam Salo
maanmag@utu.fi

Taitto:

Matilda Kirvelä
matilda.l.kirvela@utu.fi

Kannet:

Martta Puromies
martta.v.puromies@utu.fi

Paino-Kaarina Oy

Turku 2026

ISSN 1238-6340 (painettu)
ISSN 3087-5846 (verkkojulkaisu)

SISÄLLYS

- 11 30-vuotias Sanelma käsittelee kuolemaa ja (anti)kapitalismia
Ennaliina Leiwo & Mariam Salo

ESSEET

- 16 Kuvakielisyy Sirkka Turkan runojen ”Ja maailma seiso i yhdellä jalalla” ja
”Olen laihunut, tietääkseni” kuoleman kuvauksessa
Lotta Bergkvist
- 22 ”En tuu muuttuu paitsi mullaks”
Maatumisen poetikka temaattisena yhteytenä Eeva Kilven tuotannon ja suomi-
rap-lyriikan välillä
Matilda Kirvelä

ARTIKKELIT

- 34 Pakotettu onnellisuus
Henkilöhahmo vieraantuneena työntekijänä romaanissa *Ihmisen osa*
Jenni Heinonen

KIRJALLISUUDENTUTKIMUKSEN KENTÄLTÄ

- 52 Lastenkirjallisuus reittinä lukijuuden maailmaan
Haastattelussa FT Kaisa Laaksonen
Mariam Salo
- 58 Kirjallisuudentutkimuksen perusasioiden äärellä
Kirjallisuudentutkimuksen päivät Oulussa 20–22.5.
Henna Hurme, Ennaliina Leiwo & Katriina Mäkelä
- 63 Narratiivien voima historiasta nykypäivään
Narrative Communités -tutkijasymposiumi 19.3.2026
Emilia Rautiainen

- 66 Ei metsää pulta: Metsän muuttuvat merkitykset suomalaisen metsätalouden
murrosajan kaunokirjallisuudessa (2025–2028)
Hanke-esittely
Maarit Soukka & Carita Roivas
- 72 Kirjoittaa ruumis ja sukupuoli ja vapaus
Kirjailija Eeva Kilven muistolle
Matilda Kirvelä
- KIRJA-ARVIOT
- 76 Runominä hengittää kokemuksellisessa lukemisessa
Vesa Rantama: *Runominän vuosi – Kirjoituksia lyriikasta*
Heidi Haapasalo
- 78 Perusteellista haravointia
Mairit Soukka: *Puhtaat puut, likaiset sanat. Kielen ja luonnon kontrapunktisia
kytköksiä suomalaisessa sotienjälkeisen modernismin kielitaistelussa*
Kukku Melkas
- 80 Monialaisen lukemisen tutkimuksen kenttää hahmottamassa
Anna Ovaska, Kaiju Harinen, Eevastiina Kinnunen, Toni Lahtinen, Olli Löytty &
Roosa Suomalainen (toim.): *Empiirinen kirjallisuuden ja lukemisen tutkimus:
Menetelmiä ja käytäntöjä*
Ennaliina Leiwo
- 84 Säeromaanin monet mahdollisuudet
Vertailussa Kirsti Kurosen *Kolme senttiä sekunnissa* (2025), J.S. Meresmaan
Khimaira (2021) ja Aino Leppäsen *Luk(i)ossa* (2024)
Venla Heinämäki
- 96 Kotimaisen kirjallisuuden pro gradu -tutkielmat
lukuvuodelta 2025–2026

30-vuotias *Sanelma* käsittelee kuolemaa ja (anti)kapitalismia

Hyvä lukija, pitelet käsissäsi tai luet ruudultasi Turun yliopiston kotimaisen kirjallisuuden vuosikirja *Sanelman* 30-vuotisjuhlavuoden numeroa, joka kantaa vuonna 1995 aloitetun vuosikirjaperinteen soihtua ylpeästi. Kuten on ollut tapana, tämäkin *Sanelma* tarjoaa lukijoilleen kurkistuksen siihen, mikä turkulaisia kirjallisuudentutkijoita ja -opiskelijoita kiinnostaa juuri nyt – tällä kertaa yhteensä kolmentoista kirjoittajan voimin.

Sanelma on vuosien varrella heijastellut Turun yliopiston kotimaisen kirjallisuuden oppiainetta erilaisin tavoin. Esimerkiksi vuosina 2012 ja 2014 *Sanelman* painopiste on ollut lyriikassa, kun taas vuonna 2015 kaikki artikkelit käsittelevät proosakirjallisuutta. Yleensä *Sanelmassa* on kuitenkin ollut edustettuna laajin laaja kirjo: kirjoittajat ovat olleet kiinnostuneita monenlaisista teksteistä aina modernistisesta runoudesta ja laululyriikasta esseisiin sekä viihdeproosasta ja sarjakuvista kokeelliseen kirjallisuuteen. Erityistä huomiota on viime vuosina saanut lasten- ja nuortenkirjallisuus: vanhoja vuosikirjan numeroita selaillessamme havaitsimme, että vuoden 2021 jälkeen jokaisessa vuosikirjassa on julkaistu vähintään yksi artikkeli tai essee, joka käsittelee muille kuin aikuisille suunnattua kirjallisuutta!

Vaikka emme nimenneet tämän vuoden kirjoituskutsussa juhlavuoden numerolle erityistä teemaa, on uuden uutukainen *Sanelma* jälleen todiste siitä, että kirjallisuustieteilijöitä kiinnostavat monet kirjallisuudenlajit – niin runous ja rap-lyriikka kuin ilmaisultaan hybridiset säeromaanit ja kerronnaltaan laajempi proosa. Vuosikirja tarjoaa tarkasteltaviin aineistoihin ja ilmiöihin monipuolisia ja omaäänisiä näkökulmia: julkaistavat tekstit käsittelevät muun muassa kuolemaa, maatumisen poetiikkaa ja kapitalismikritiikkiä. Nämä aiheet ovat toimineet inspiraationa myös **Martta Puromiehen** upealle kansitaiteelle.

Esseitä *Sanelmassa* julkaistaan tänä vuonna kaksi: Kotimaisen kirjallisuuden maisteriopiskelija **Lotta Bergkvist** analysoi tekstissään Sirkka Turkan runojen kuolemakuvausta kuvakielisyyden näkökulmasta. Bergkvistin essee pohjautuu hänen kandidaatintutkielmaansa vuodelta 2025. Kotimaisen kirjallisuuden väitöskirjatutkija **Matilda Kirvelä** puolestaan lähestyy Eeva Kilven tuotantoa ja suomalaisesta rap-lyriikasta nostettuja esimerkkejä vertailevalla otteella. Kirvelä havainnollistaa, miten *maatumisen poetiikasta* muodostuu merkityskenttä, joka yhdistää eri perinteistä kumpuavia tekstiotteita.

Sanelman 30-vuotisjuhlanumeron ainoan artikkelin on kirjoittanut kotimaisen kirjallisuuden väitöskirjatutkija **Jenni Heinonen**, joka tarkastelee artikkelissaan ”Pakotettu onnellisuus: Henkilöhahmo vieraantuneena työntekijänä romaanissa *Ihmisen osa*” Kari Hotakaisen vuonna 2009 julkaistua romaania suomalaisen uusliberalisoituvan yhteiskunnan kritiikkinä. Heinonen analysoi romaanissa esiintyvää Helenan henkilöhahmoa muun muassa Sara Ahmedin onnellisuusajattelun kehyksessä. Heinosen mukaan Helenan henkilöhahmon kuvaus Hotakaisen teoksessa ironisoi tapaa, jolla ”subjektius muodostuu uusliberalistisessa yhteiskunnassa nimenomaan työn kautta” ja luo siten teoksen uusliberalismikritiikin kärjen.

Kirjallisuuden kentältä -osio koostuu viidestä tekstistä: **Mariam Salo**, toinen tämän numeron toimittajista, on haastatellut Lastenkirjainstituutin toiminnanjohtaja Kaisa Laaksosta, joka väitteli Turun yliopiston kotimaisen kirjallisuuden oppiaineesta joulukuussa 2025 aihee-

naan 2000-luvun alun suomalaisten kuvakirjojen lapsifiguurit. Haastattelu käsittelee Laakso-
sen väitöskirjatutkimuksen ohella lastenkirjallisuuden merkitystä ja siihen liittyvän tutkimuk-
sen tilaa Suomessa. Osiossa julkaistaan myös kaksi konferenssiraporttia keväältä 2026: **Henna
Hurme**, **Ennaliina Leiwo** ja **Katriina Mäkelä** ovat kirjoittaneet raportin Oulun Kirjallisuuden-
tutkimuksen päiviltä ja **Emilia Rautiainen** Uppsalan yliopiston **Narrative Communities** -sympo-
siumista. Lisäksi **Maarit Soukka** ja **Carita Roivas** esittelevät hankkeen *Ei metsää puilta: Metsän
muuttuvat merkitykset suomalaisen metsätalouden murrosajan kaunokirjallisuudessa* (Koneen
säätio, 2025–2028). Kirjallisuudentutkimuksen kentältä -osion päättää Matilda Kirvelän runo-
muotoinen Eeva Kilven (1928–2026) muistokirjoitus.

Myös arvioita julkaistaan neljä: **Heidi Haapasalo** käsittelee arviossaan Vesa Rantaman
esseeteosta *Runominän vuosi – Kirjoituksia lyriikasta* (2026). **Kukku Melkas** tarkastelee Maarit
Soukan väitöskirjaa *Puhtaat puut, likaiset sanat. Kielen ja luonnon kontrapunktisia kytköksiä
suomalaisessa sotienjälkeisen modernismin kielitaistelussa* (2024). Toinen vuosikirjan toimitta-
jista, **Ennaliina Leiwo**, kirjoittaa arviossaan kriittisesti antologiasta *Empiirinen kirjallisuuden
ja lukemisen tutkimus: Menetelmiä ja käytäntöjä* (2026) ja keskittyy erityisesti kokoelman femi-
nististä tutkimusta käsittelevään lukuun. Vuosikirjan päättää **Venla Heinämäen** kolmea suoma-
laista nuorille suunnattua säeromaania vertaileva laaja arvio, joka on samalla varteenotettava
katsaus nuorten säeromaanin (*verse novel*) melko nuoreen lajiin Suomessa.

Kiitämme kaikkia *Sanelman* 30-vuotisjuhlavuoden numeroon kirjoittaneita sekä tie-
tenkin lehden taittaja Matilda Kirvelää ja kuvittaja Martta Puromiestä. Jäämme mielenkiin-
nolla seuraamaan, mihin suuntaan *Sanelma* kehitty seuraavan kymmenen vuoden aikana. Si-
sältävätkö tulevat numerot esseitä ja artikkeleita, joissa esimerkiksi empiiriset menetelmät ovat
aiempaa enemmän esillä? Tai ehkäpä mielenkiinto alkaa kohdistua entistä voimakkaammin
kaunokirjallisuuden lisäksi myös tietokirjallisuuteen? On selvää, että tästä on hyvä jatkaa.

Turussa 30.6.2026

Ennaliina Leiwo ja Mariam Salo

Esseet

Kuvakielisyys
Sirkka Turkan runojen
”Ja maailma seiso
yhdellä jalalla” ja
”Olen laihtunut, tietääkseni”
kuoleman kuvauksessa

Lotta Bergkvist

Tässä esseessä käsittelen kuolemaa runouden teemana keskittyen Sirkka Turkan (1939–2021) runokokoelmaan *Tule takaisin, pikku Sheba* (TTPS 1986), jota syvennyin tutkimaan myös kandidaatintutkielmassani. Erityisesti tarkastelen kokoelman runoja ”Ja maailma seisoi yhdellä jalalla” ja ”Olen laihtunut, tietääkseni”. Turkka on tuotannossaan käsitellyt huomattavan paljon kuolemaa. Tässä esseessä kiinnitän huomiota edellä mainittujen runojen kuoleman kuvauksiin, joita värittävät kuvakielisinä keinoina vertaukset ja metaforat.

Kuoleman kuvauksia on tutkittu paljon kirjallisuudentutkimuksen kentällä ja sen ulkopuolella (ks. esim. Hökkä 2020; Kundu 2015; Turunen 2019). Teema on säilyttänyt asemansa pitkään niin kirjallisuuden aihekeskiössä kuin merkityksellisenä tutkimuskysymyksenäkin. Sen uskotaan johtuvan aiheen inhimillisyydestä sekä siitä, kuinka kaunokirjallisuudessa voidaan kuolemaa käsittelemällä tavoitella rationaalista tietoisuutta laajempaa ymmärrystä todellisuudesta. Lisäksi kuolemateeman käsittelyn taustalla vaikuttavat tyypillisesti filosofiaan, uskomusjärjestelmiin ja varhaisempaan kirjallisuuteen kytkeytyvät ainekset. Näitä yhdistävä yleismetafyysinen kiinnostus ihmisyyttä, kuolevaisuutta ja elämän haurautta kohtaan on yksi selittävä tekijä sille, miksi kuoleman teemaa käsitellään runsaasti. (Turunen 2019, 41–42.)

Kirjallisuudentutkijana tunnetun Devaleena Kundun (2015, 10) mukaan kuolemanaratiivilla on useita kaunokirjallisuudenkin kannalta olennaisia tavoitteita. Niitä ovat esimerkiksi psykologinen pyrkimys luonnollistaa kuolema ja pelko, jota kuolemaa kohtaan koetaan. Kuolemanpelko aiheena ilmeneekin monissa kaunokirjallisissa kuoleman kuvauksissa. Kuolema on toisinaan kuvattu ja tulkittu jopa vihollisena tai ”pahana”. Toisaalta tällaista ajattelua vastaan on myös argumentoitu. (Kundu 2015, 10.)

Kuolema kotimaisen runouden historiassa

Suomalaisesta kirjallisuushistoriasta löytyy runsaasti kuolema-aiheisia runoja vuosisatojen ajalta. Suomalaiselle ja itämerensuomalaiselle kansanrunousperinteelle ovat ominaisia erityisesti kuolemaa käsittelevät kehtolaulut, joissa lauletaan nukutettavan lapsen kuolemaa tai uhataan sillä. (Pentikäinen 1990, 177–191.) Syitä kuolemaa käsittelevien tuutulaulujen suurelle määrälle on mahdollista löytää esimerkiksi pohjoisen historiallisesti haastavista elinolosuhteista, kansan taipumuksesta melankolisuuteen, laulajien arkirealismista sekä runoja keränneiden ihmisten tunnollisesta luonteesta (Hökkä 2020, 35).

Kuoleman teemasta kirjoittanut Tuula Hökkä (2020, 31) on tarkastellut erityisesti Aleksis Kiven (1834–1872) sekä Isa Aspin (1853–1872) kehtolaulurunoja, joissa kuolema-aihe on läsnä kuolemaan tuodittamisen aihehahmona. Hökän mukaan kirjoitetussa muodossa olevilla kehtolaulurunoilla tarkoitetaan sellaisia runoja, jotka esitetään äänellisesti eli laulaen. Kiven ja Aspin tuotannossa tällaisia runoja edustavat Kiven ”Sydämeni laulu”, joka sisältyy *Seitsemän veljestä* -romaniin (1870), sekä Aspin ”Aallon kehtolaulu” (1872). (Hökkä 2020, 31.)

Kehtolauluperinteessä kuolemanpelkoa käsiteltiin ikään kuin etukäteen siltä varalta, että jotakin paha tapahtuisi. Epävakaan ja raskaan todellisuuden keskellä eläneet ihmiset pyrkivät näin valmistautumaan siihen, että menetyksiä saattoi joutua kohtaamaan hetkenä minä hyvänsä. Lapsen kuoleman kuvauksiin liittyi usein ajatus tuonpuoleisesta, joka toi lohtua: kuolema kuvataan asiana, jonka tapahtuminen on lapselle parempi vaihtoehto kuin elämä tämänpuoleisessa maailmassa, koska Tuonelassa kaikki asiat ovat paremmat. (Hökkä 2020, 35–38.)

Toisaalta Hökkä (mt., 39–40) on havainnut kuoleman teeman tuovan ihmisen ja luonnon yhteen: Esimerkiksi luontoon ja vuodenaikoihin kytkeytyviä vertauskuvia käytetään elämän ja kuoleman väijäämättömyyden kuvaamiseen, ja myös luontovertaukseen saattaa liittyä ajatus kuoleman lohdullisuudesta. Hökkä sanoittaa runoanalyysissään, kuinka kuolemaan antautumista kuvataan Kiven ja Aspin runoissa lempeänä ja nautinnollisena: kuolema tuo rauhaa ja lohtua, koska silloin ei tarvitse enää taistella, mikä ajatuksena luo toivoa. Luonnon olemassaolo ei lakkaa, kuten ei myöskään toivo uudesta elämästä, sillä talvea seuraa taas uusi kevät.

Luonnon ja kuoleman kytkös näkyy runoudessa vuosisadasta toiseen. Ei ole sattumaa, että luontoa omaperäisesti ja syvällisesti käsittelevästi runoudesta tunnettu Sirkka Turka on viettänyt paljon aikaa myös kuoleman teeman parissa. Seuraavaksi analysoin Turkan runoja ”Ja maailma seiso yhdellä jalalla” ja ”Olen laihtunut, tietääkseni” tästä näkökulmasta.

Kuoleman teeman kuvaus Sirkka Turkan runojen vertauksissa ja metaforissa

Tarkastellessani kandidaatintutkielmassani Sirkka Turkan runokokoelmaa *Tule takaisin, pikku Sheba* (1986) havaitsin, että kuoleman teeman kuvaus on erottamattomasti yhteydessä muihin teoksen käsittelemiin aihepiireihin, kuten ikävään, kaipuuseen, yksinäisyyteen ja luontoon, joita runot käsittelevät. Kokoelman runoissa esiintyvät kuvallisuuden keinot jäivät mieleeni huomiota herättävyytensä vuoksi, kun luin runokokoelmaa ensimmäistä kertaa, ja ne saivat minut pohtimaan ilmaisuihin kätkeytyviä merkityksiä. Kuoleman teema ilmenee runoissa muun muassa eläinten kuoleman, vuodenaikojen sekä ympäristön kuvauksen kautta. Pidän Turkan kuoleman teemaa kuvaavissa runoissa erityisen kiinnostavana tapaa, jolla runoilija hyödyntää erilaisia vertauksia ja metaforia kuvakielisinä keinoina.

Vilho Viksten (1971, 32) on määritellyt kielikuviksi lukeutuvan kaikenlaiset representatiot, joiden vaikutuksesta syntyy erilaisia aistihavaintoja. Kuvakieliset ilmaisut ovat erityisen hyödyllisiä sellaisissa tilanteissa, joissa kaivataan ekspressiivisiä ja puhuttelevia ilmaisuja, jotka eivät ole liian arkipäiväisten sanavalintojen kaltaisia. Lisäksi kuvakielisyys tarjoaa mahdollisuuksia valaista suorilla sanavalinnoilla tavoittelemattomissa olevaa epäselvyyttä ja monitulkintaisuutta, joka liittyy moniin ilmiöihin, ajatuksiin, kokemuksiin tai tunteisiin. (Ratia 2007, 123.) Mielestäni kuvakielisyys palvelee Turkan runoissa juuri tällaisen epäselvyyden ja monitulkintaisuuden käsittelyä.

Vertaus muodostetaan Pekka Mattilan (1963, 31) mukaan tyypillisimmin kuin-konjunktiolla, jolla on merkityksellinen rooli kielikuvan toimivuuden kannalta. Vertausta käytetään ensimmäisen kerran jo kokoelman *Tule takaisin, pikku Sheba* avausrunossa ”Ja maailma seiso yhdellä jalalla”, jossa se esiintyy heti ensimmäisessä säkeessä: ”Ja maailma seiso yhdellä jalalla kuin kurki, / kun emo synnytti minut, tiikerin”. Vertaukset toistuvat yhä runsaammin runon edetessä. Runon loppuvaiheessa kuvataan vertauksen avulla sitä, kuinka runon puhujan emo tekee kuolemaa. Tapatumista maalataan kaunistelematon kuva:

Ja minun emoni siinä alkoi valittaa / kuin bassoviulu, kuin kiusattu aasi / ja alkoi
tehdä kuolemaa / niinkuin vanha pihlaja, joka tutisten / nielaisee itseensä yön,
kuninkaiden / kuninkaan, /

nimien nimen: Kuoleman nimen.”

(TTPS, 7–8.)

Säkeiden vertaukset ovat huomiota herättäviä, sillä ne kuvaavat emon kuolemaa aistihavain-
toja synnyttävällä sekä omaäänisyyttä ja vaikuttavuutta yhdistävällä tavalla. Emon päästämät
äänet, joita runossa verrataan ”bassoviuluun” ja ”kiusattuun aasiin”, viittaavat mahdollisesti
siihen, että emo kokee viimeisinä hetkinään ennen kuolemaansa voimakasta kärsimystä, tuskaa
ja avuttomuutta. Runon kielikuvat ovat pysäyttäviä ja erikoisiakin, ja vertaus bassoviuluun ko-
hosteistuu erityisenä ilmaisuna.

Juhani Niemi (1991, 105) onkin todennut, että Turkan taito käyttää niin dramatisoinnin
kuin lyriikan keinoja on vailla vertaansa ja että Turkka on jatkanut jo 1950-luvulla modernismin
suuntausta edustavien runoilijoiden perintöä. Vertauksilla on tärkeä asema runon äänimaise-
man rakentamisessa, mikä elävöittää runoa ja antaa lukijalle mahdollisuuden päästä sisälle sen
maailmaan sekä eläytyä siinä kuvattaviin tapahtumiin. Runon vertauksen ”vanhaan pihlajaan”
olen tulkinnut viittaavan siihen, miten puussa tiivistyy kauneuden, viisauden ja elämän olemas-
saolon mahdollisuus sekä toisaalta hauraus ja kuoleman lähenemisen aikaansaama ymmärrys
lopullisuudesta.

Samassa runossa on myös metaforisuutta, joka on yksi tyypillinen piirre Turkan kuole-
man teemaa kuvaaville runoille. Metafora tarkoittaa sellaista kuvannollista ilmaisutapaa, jossa
kielellisiä yksiköjä hyödynnetään siten, että niiden sananmukainen merkitys häviää ja tavano-
mainen käyttöyhteys muuttuu totutusta poikkeavaksi. Metafora saa alkunsa, kun jotakin asiaa
aletaan kutsua jollekin toiselle asialle annetulla nimityksellä. (Krappe 2007, 146.) Metaforisuus
näkyi runossa ”Ja maailma seisoj yhdellä jalalla” eläinmetaforien muodossa: ”Emo synnytti mi-
nut, tiikerin / [...] / niin villin villisian, / gepardin tuulta nopeamman, niin tuuliseen aikaan.”
(TTPS, 7–8.)

Turkka hyödyntää eläinaiheisia metaforia kuvataksaan elämän voimaa ja runon pu-
hujan elinvoimaisuutta sekä samanaikaisesti elämän haurautta ja kuoleman vääjäämättömyyt-
tä. Tämä nousee esille voimakkaiden eläinten – tiikerin, gepardin ja villisian – kuvauksessa,
koska elinvoimaisuuden rinnalla ne edustavat kamppailua eloonjäämisestä, mikä on jatkuvaa
kuoleman uhkaa kokeville villieläimille arkipäivää. Näin ollen eläinmetaforat ovat kytköksissä
elämän haurauden ja kuoleman kuvaukseen. Gepardi, nopeudestaan tunnettu eläin, puolestaan
viittaa siihen, kuinka ohikiitävää ja hetkellistä elämä on. Elämän rajallisuus näkyy runossa myös
syntymän ja kuoleman lähekkäisyydessä: runo alkaa syntymän ja vastasyntyneen ensihetkien
kuvauksesta, mutta siirtyy jo melko pian emon kuoleman kuvaukseen.

Elämän rajallisuus näkyy runossa myös syntymän ja kuoleman lähekkäisyydessä: runo alkaa syntymän ja vastasyntyneen ensihetkien kuvauksesta, mutta siirtyy jo melko pian emon kuoleman kuvaukseen.

Runossa ”Olen laihtunut, tietääkseni” metaforisuus on puolestaan erityisen monitasoista. Metaforien avulla kuvataan raskaita, inhimillisiä tunteita: ”Arvista elämä kasvaa / ja sydän on avoin joukkohauta / täynnä itkun harmaata sarkaa” (TTPS, 11). Metaforan on määritelty olevan tehokas keino, kun halutaan kiinnittää lukijan katse nimenomaan kieleen sekä tapaan, jolla asiat ilmaistaan. Metaforaan liittyy pyrkimys tuoda näkyviin jokin ominaisuus, jota ei voi nähdä mutta joka yhdistää asioita. (Grünthal 1994, 11.) Turkan runon metafora auttaa tarkastelemaan kuolemaa ja surua: ”Joukkohauta” ilmentää sitä, miten valtavan määrän surua ja menetyksiä ihmiselämän aikana saattaa joutua kokemaan. Ihminen kantaa sydämessään kaikkia rakkaitaan, joista on joutunut luopumaan; joukkohaudalla viitataan siihen, että menetyksiä on kohdattu runsaasti.

Joukkohautaa kuvataan avoimeksi, ja siihen kytkeytyy tulkintani mukaan ajatus sydämen haavoittuvaisuudesta ja alttiudesta tuskalle. Avoimuus viittaa myös siihen, että runon puhuja on joutunut kohtaamaan paljon surua ja itselleen läheisten kuolemia, minkä vuoksi puhuja tiedostaa sydämen joukkohaudassa lepäävien määrän voivan kasvaa entisestään. Sydämen kantama joukkohauta on avoin, koska sinne päätyvien lopullista lukumäärää ei voi tietää kuoleman ollessa osa elämän kiertokulkua ja arvaamattomuutta.

Lopuksi

Tässä esseessä tarkastelin Sirkka Turkan runoja kuoleman kuvauksen näkökulmasta, sillä minua kiehtoo se, miten runouden keinojen avulla päästään kohti aihetta, josta on muuten vaikeaa saada selkoa. Monissa *Tule takaisin*, *pikku Sheba* -kokoelman kuolemaa kuvaavissa runoissa yhdistyy inhimillisten tunteiden – kuten surun, pelon, toivon ja kaipuun – kuvaus samalla, kun niissä nousevat esille myös elämän hetkellisyys ja kuoleman väistämättömyys.

Vaikka keskityin erityisesti runojen vertauksiin ja metaforiin, ne ovat vain pieni osa kokoelman runojen kuoleman teeman kuvausta. Turkka käsittelee kuolemaa myös huumorin ja ironian keinoin, jolloin synkäksi ja vakavaksi mielletty teema yhdistyy kepeään ilmaisutapaan. Turkan runoihin sisältyvät kuoleman teeman eri ulottuvuudet sekä huomiota herättävät ilmaisukeinot havainnollistavat sitä runsautta ja moniulotteisuutta, minkä vuoksi kuolema on kiehtonut ja kiehtoo yhä edelleen kirjallisuudessa niin runojen kirjoittajia kuin niiden lukijoita ja tutkijoitakin.

Lähteet

Kaunokirjallisuus

TTPS = Turkka, Sirkka 1986. *Tule takaisin, pikku Sheba*. Helsinki: Tammi.

Tutkimuskirjallisuus

Bergkvist, Lotta 2025: ”Halusin olla kuollut, vajota hartioitteni lävitse omiin taskuihini”. Kuoleman teeman kuvaus Sirkka Turkan runokokoelmassa *Tule takaisin, pikku Sheba*. Kandidaatintutkielma. Kotimainen kirjallisuus. Turku: Turun yliopisto.

Grünthal, Satu 1994: Runoanalyysin lähtökohtia. Teoksessa *Mistä ääni meissä tulee? Runoja ja tulkintoja*. Toim. Satu Grünthal & Kirsti Mäkinen. Helsinki: WSOY, 9–24.

Hökkä, Tuula 2020: Aleksis Kiven ja Isa Aspin kehtolaulut. Kuolemaan tuutiminen kansanrunossa ja taidereinossa. *Joutsen: kotimaisen kirjallisuudentutkimuksen vuosikirja*, nro Erikoisjulkaisuja 3, 31–45.

Krappe, Johanna 2007: Monimerkityksinen metafora. Teoksessa *Lentävä hevonen. Välineitä runoanalyysiin*. Toim. Siru Kainulainen, Kaisu Kesonen & Karoliina Lummaa. Tampere: Vastapaino, 145–165.

Kundu, Devaleena 2015: The Paradox of Mortality: Death and Perpetual Denial. Teoksessa *Death Representations in Literature: Forms and Theories*. Toim. Adriana Teodorescu. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing, 8–23.

Mattila, Pekka 1963: *Lyriikan avainsanoja*. Helsinki: Kirjayhtymä.

Pentikäinen, Juha 1990: *Suomalaisen lähtö. Kirjoituksia pohjoisesta kuolemankulttuurista*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 530. Helsinki: SKS.

Ratia, Taina 2007: Runon kuvakielisyyden ulottuvuudet – ”Niin kuin äärimmäistä olisi kutsuttu”. Teoksessa *Lentävä hevonen. Välineitä runoanalyysiin*. Toim. Siru Kainulainen, Kaisu Kesonen & Karoliina Lummaa. Tampere: Vastapaino, 121–143.

Turunen, Mikko 2019: ”Muurahaisen metafysiikkaa: Kuoleman esittäminen Lauri Viidan lyriikassa”. *Kirjallisuudentutkimuksen aikakauslehti Avain*, vol 16 nro 3, 40–57.

Viksten, Vilho 1971: *Runo ja tulkinta*. Helsinki: WSOY.

”En tuu muuttuu
paitsi mullaks”:
Maatumisen poetiikka
temaattisena yhteytenä
Eeva Kilven tuotannon ja
suomirap-lyriikan välillä

Matilda Kirvelä

Kirjailija Eeva Kilpi oli 11-vuotias, kun talvisota vuonna 1939 syttyi. Viisikymmentä vuotta myöhemmin julkaistiin lapsuusmuistelmista koostuva teos *Talvisodan aika*, jossa Kilpi kirjoittaa tajunneensa, kuinka ”elämme historiallista aikaa ja minulle tuli halu tehdä siitä muistiinpanoja” (*Talvisodan aika* 1989, 63). Läpi tuotantonsa Kilpi onkin kuvannut haluaan kirjoittaa ja painottanut kirjoittamisen henkilökohtaisuutta (ks. Kirvelä 2025b, 51) sekä konkretisoinut ajatuksen henkilökohtaisuuden poliittisuudesta evakkoutta, sukupuolta ja ei-inhimillistä käsittelevässä tuotannossaan.

Hiphop-kulttuurin ja siihen kuuluvan rap-musiikin historia puolestaan juontaa juurensa 1970-luvun New Yorkin Bronxiin ja afroamerikkalaiseen, latinoamerikkalaiseen ja afrokariibialaiseen kulttuuriin. Näistä lähtökohdista ponnistava moderni suomirap on lainagenre ja tämänhetkisen populaarikulttuurin kuunnelluin musiikkityyli. Alkujaan rap syntyiikin niin hauskanpidon muodoksi kuin marginaalissa olevien nuorten kantaaottavaksi vastakulttuuriksi, joka on leviessään ja popularisoituessaan sekä uudistunut että myös säilyttänyt perinteitään. (Rose 1994, 21; Pakarinen 2025, 19; Westinen 2023, 97.)

Palkittu ja lukijoiden rakastama Kilpi sekä aitoutta peräänkuuluttava rap-lyriikka nähdäkseni ammentavatkin samankaltaisesta ajatuksesta: halusta kirjoittaa siitä todellisuudesta, jossa itse elää. Niin sodan kuin marginaalissa elävien ihmisten kokemaan toiseuttamisen kuvauksiin liittyy eräänlainen sisäänkirjoitettu toive kehityksestä, jossa yhteiskunta etenee vääjäämättömästi kohti parempaa ja oikeudenmukaisempaa järjestystä. Todellisuudessa, vaikka niin Kilven tuotannon kuin rap-lyriikan lähtökohdat ovat henkilökohtaisen kuvaamisessa ja vaikka rap-lyriikka on saanut myös juuristaan poikkeavia muotoja etenkin valtaväestöön kuuluvien tekijöiden keskuudessa, kumpikaan ei ole menettänyt merkitystään tai ajankohtaisuuttaan myöskään nykyajassa. Tässä esseessä tarkastelen näiden eri perinteistä tulevien ilmaisumuotojen mahdollisia risteymiä käyttäen esimerkkinä kahta poimintaa Kilven tuotannosta sekä kahta suomenkielistä rap-sanoitusta. Niin Kilven tuotannosta kuin rap-lyriikastakin maa- ja maatumisviittauksia löytyy runsaasti, mutta esseessä viittaa esimerkinomaisesti Kilven *Animalia* (1987) -runokokoelmaan ja *Naisen päiväkirja* (1978) -päiväkirjateokseen sekä DJ Kridlokkin (oik. Kristo Laanti) sanoitukseen ”Haamu” (2024) ja Eevil Stöön (oik. Tommi Liikka) ja Krison (oik. Kristian Pienimäki) sanoitukseen ”MUUTU EN”.

Tarkasteluni lähtökohtana on ajatus, että Kilven teosten ja esimerkkinä olevien rap-muusikoiden tuotannon yhteiskunnallisuus kumpuaa toisiaan muistuttavista taustamotiiveista: molemmat ponnistavat halusta kirjoittaa ja nostaa oma kokemus ilmaisun keskiöön päälleliimatun kantaaottavuuden sijaan pikemminkin sisäänkirjoitetulla yhteiskunnallisuudella. Tästä johtaen kysyn, miten yhteiskunnallisuus, arkielämä ja henkilökohtaisuus näyttäytyvät käsittelemissäni esimerkeissä. Lähestyn tuotantojen yhtymäkohtia erityisesti maahan, maatumiseen ja maaksi tulemiseen viittaavien lainausten kautta, sillä käsittelemissäni esimerkeissä maa näyttäytyy kirjaimellisena, materiaalisena ja symbolisena aineksena sekä poetiikan ja yhteiskunnallisuuden keinona. Maaviittaukset toimivat esseessä esimerkkinä siitä, kuinka rap-lyriikka ja muu kaunokirjallisuus voivat tulla lähelle toisiaan ja miten rap-lyriikkaa ei kansankulttuurina tulisi sivuttaa elitistisesti (ks. esim. Koza 1994, 171). Siksi esitän, että vaikka Kilven ja rap-lyriikoiden ilmaisun tapa ja perinne ovat erilaisia, nimenomaan yhteiskunnallisuuden ja sen taustojen tarkasteleminen voi tuoda Kilven tuotannon ja rap-lyriikan yhteen myös lajinäkökulmasta.

Maatumisen politiikat

Eeva Kilven tuotanto sisältää runsaasti viittauksia maahan ja maatumiseen, ja maa näyttäytykin eräänlaisena teoksia läpäisevänä motiivina, joka kiinnittää kertojat ja puhujat niin konkreettiseen kuin symboliseenkin maahan. *Animalia*-runokokoelmassa puhuja pohtii seuraavaa:

Saada kuolla pois
kuluttamasta
pois riistämästä, saastuttamasta,
pois syömästä muitten elämää
omansa säilyttääkseen.

Palata maaksi.

Ainoa oikea teko
koko aikana
jota nimitetään elämäksi.

Pakollinen.
Ei kunnia.

(*Animalia* 1987, 8)

Runossa kuolema ja maaksi tuleminen tuovat lohtua sen keskellä, miten ihminen ympäristöä ja eläimiä kohtelee. Osaltaan lainaus viittaa Raamattuun ja evankelisluterilaisen kirkon hautajaiskaavaan, jossa puhutaan maaksi tulemisesta. Maa ei kuitenkaan typisty runossa vain uskonnon vaikutteisiin, vaan laajenee yhteiskunnallisesti latautuneeksi helpotukseksi ja poliittiseksi kysymykseksi kuluttamisesta, lihansyömisestä ja saastuttamisesta. Kilven tuotannossa toistuu-kin ajatus maatumisesta vapautuksena ja eräänlaisena sovituksena: ihminen riistää luontoa eläessään, mutta maaksi tuleminen myötä riisto loppuu pakosta. Etenkin kyseisessä runossa tätä viestiä alleviivaavat pelkän toteamisen lisäksi runon asettelu ja painokkaat, pisteeseen loppuvat lyhyet säkeet sekä eksistentiaalinen ”jota nimitetään elämäksi” toteamus, joka tekee riistoon perustuvasta elämästä kyseenalaisen ja arvottomamman verrattuna maatumiseen.

Kuluttamisen korostuminen tekee runosta myös kapitalististen kuluttamishanteiden vastaisen. Maatuminen, joka totutussa merkityksessään nähdään pikemminkin passiivisena prosessina, näyttäytyy runossa aktiivisena muutoksena. Maaksi palaaminen on myös nimenomaan ihmisen ”[a]inoa oikea teko” eli aktiivista toimintaa eikä vain taustatapahtuma. Läpi Kilven tuotannon ei-inhimilliseen eli tässä tapauksessa maahan liitetään sekä aineellisia, muun muassa ruumiin maatumisen liittyviä, että toisaalta metaforisia merkityksiä, joissa ruumis, kirjoittaminen ja ei-inhimillinen yhdistyvät toisiinsa. Maa voikin olla rikasta paitsi konkreettisena maa-aineksena, myös merkityksennanon ja vertauskuvien näkökulmasta.

Myös Eevil Stöön ja Krison sanoituksessa ”MUUTU EN” maa näyttäytyy kiinnostavana poikkeuksena suhteessa totuttuihin lainalaisuuksiin:

Muutu en
Muutu en
Muutu en
En tuu muuttuu

Ota tai jätä
En tuu muuttuu paitsi mullaks
Maailma on julma mut studios oon turvas

(Eevil Stöö & Kriso, 2025)

Kappaleen nimi toimii motiivina ja lukuohjeena koko muuttumattomuutta toistelevalle tekstille: puhuja ei muutu, kunnes ainoan poikkeuksen tähän tekee mullaksi muuttuminen. Puhuja toteaa kappaleessa myös esimerkiksi, kuinka ”isot labelit” eli levy-yhtiöt ovat pysyneet hänestä kaukana, sillä ”ne haistaa rahan”, mikä näyttäytyy koko kokonaisuuden valossa ironisena toteamuksena siitä, kuinka puhuja itse ei haise rahalle, jota levy-yhtiöt tavoittelevat. Kilven poetiikka muistuttaa puhujan toteamus maailman julmuudesta ja siitä, kuinka studiossa eli musiikkia kirjoittaessa ja tehdessä puhuja kokee olevansa turvassa, sillä myös Kilven tuotannossa suhde maailmaan näyttäytyy usein hankalana, mutta kirjoittamisesta tulee keino lohduttautua ja elää vaikeuksien kanssa. Kirjoittaminen ja ei-inhimillinen eli tässä tapauksessa maa pitävätkin esimerkeissä toisen jalan konkreettisesti maassa ja toisen taas kirjallisuudessa sekä poetiikan keinoissa (ks. Glotfelty 1996, xix; Kirvelä 2025a, 57).

Eevil Stöön ja Krison sanoituksen puhuja toteaa myös, kuinka ”tekisin tätä vaik ei mitään jäis lapaan” eli hän tekisi musiikkia, vaikka siitä ei saisi tuloja. Kuten Kilven lyriikassa, myös tässä sanoituksessa maa näyttäytyy nimenomaan poikkeuksena vallitsevaan ja kritisoi tuun markkinatalouden logiikkaan, mikä nostaa ei-inhimillisen erityiseen, kestävämpää elämäntapaa vahvistavaan asemaan, sillä muuttumattomuus ja kuluttaminen purkautuvat maatuessa ja taidetta tehdessä. Antikapitalistinen ja markkinalogiikkaa haastava muuttumattomuus kertoo rap-lyriikassa myös tietynlaisesta hiphop-asenteesta ja omalle itselle uskollisena olemisesta. Muutos esiintyy läpi kappaleen lähtökohtaisesti negatiivisena ja epätoivottuna asiana, johon puhuja tekee eron, mutta mullaksi tulemisessa muutos sopii puhujalle. Maa ei näyttäydykään Kilven tuotannossa tai tarkastelemissani rap-sanoituksissa neutraalina, sillä siitä rakentuu merkitysten kenttä, jonka päällä ei vain kuljeta vaan jonka kanssa ollaan vuorovaikutteisessa suhteessa.

Myös seuraavassa DJ Kridlokin sanoituksessa kantaaottavuus ja maatuminen kohtaavat:

Älä laannu, hanki paaluu
Toi haava on vaa pintanaarmu
Jos sä kaadut nii sä maadut
Onneks heikko ruumis tuottaa vahvan haamun

(DJ Kridlokk, 2024)

*Yhteenkuuluvuus ja yhteiskunnallisuus
nimenomaan kirjoittautuvat maahan
ja korostuvat siinä.*

Puhuja kieltää laantumisen ja käskee sanoituksen sinää ironisesti hankkimaan ”paalua” eli rahaa, mikä liittyy sitaatin aiempien lainausten kaltaiseen kuluttamisen problematisointiin ja rahaan liittyvään ironisuuteen ja irvokkuuteen. Samalla sitaatti suhteutuu myös ruumiiseen, sillä sinän haava on vain pintanaarmu eli siedettävämpi kuin syvälle menevä, potentiaalisesti henkinen haava. Naarmun pinnallisuus ja ilmaus heikosta ruumiista eivät kuitenkaan näkemykseni mukaan implikoi, että ruumiillisuus olisi henkistä vähemmän arvokasta, vaan pikemmin korostaa sitä, miten ruumis on erilaisissa prosesseissa ja muutoksissa, joissa maatuminen lohduttaa. Puhuja ajatteleekin, ettei kaatuminen haittaa, sillä silloin maatuu ja heikko ruumis saa myös henkisiä merkityksiä eli haamuksi tulemisen. Ruumiillisuudesta ei kuitenkaan päästä eroon, sillä maatuminen on läsnä lainauksessa ja osallinen muutoksen prosessissa.

Rapin perinteessä musiikillinen, runollinen ja kehollinen ilmaisu kohtaavatkin (Pakarinen 2025, 19). Myös tekeillä oleva Kilven 1970-luvun tuotannon mielen ja ruumiin suhdetta tarkasteleva väitöstutkimukseni pohjaa ajatukselle, että ruumiillisuus ja kirjoittaminen ovat kytköksissä toisiinsa. Juuri maa näyttäytyykin eräänlaisena kirjallisten keinojen ja ruumiillisuuden kohtaupaikkana. Ensinnäkin maa sisältää sanana hyvin konkreettisen todellisuuden lähtökohdan, sillä maalla viitataan humukseen eli hajoamisen seurauksena syntyvään orgaaniseen ainekseen (ks. TTP 2026: humus). Toisaalta maahan lukeutuu myös eräänlainen lähtökohtainen ruumiillisuus, sillä siihen liittyy kaikissa tarkastelemissani lainauksissa maaksi tuleminen ja maatuminen. Siten maa ei olekaan eloton tyhjiö tai vain kirjaimellinen maa-aines, vaan osa ei-inhimillisen ja inhimillisen vuorovaikutteista ruumiillisuutta ja merkityksiä.

Ihmisen maatuminen kytkeytyy myös tutkija Donna Harawayn (2016, 97) ajatukseen inhimillisen ja ei-inhimillisen yhteisestä kompostoitumisesta sekä ihmisestä osana humusta. Käsittelemässäni tekstiesimerkeissä inhimillisen prosessit eivät nähdäkseni eroakaan ei-inhimillisen maahan kytkeytyvistä prosesseista vaan perustuvat samuuteen. Tekstissä maa tuo yhteen niin inhimillisen ja ei-inhimillisen kuin luonnon ja kulttuurin arvottamatta ihmistä maata arvokkaammaksi. Tulemisen prosessina maa on maa-aineksen ohella filosofinen ja eksistentiaalinen käsite, mikä alleviivaa sitä, ettei luonto ole vain tausta, johon inhimillinen kohdistaa toimintansa, vaan älyllinen, ruumiillinen ja osaltaan kulttuuriin limittyvä asia. Yhteenkuuluvuus ja yhteiskunnallisuus nimenomaan kirjoittautuvat maahan ja korostuvat siinä. Tekstissä maa ei siten voikaan olla täysin neutraali aines, vaan siihen liittyy aina myös implisiittisiä kuluttamisen, yhteenkuuluvuuden ja vallan kysymyksiä. Siksi maa näyttäytyy kirjallisuudessa tietoisena ja tiedostamattomana poliittisuutena silloinkin, kun maa on näennäisen neutraali alusta tapahtumille.

Maa tulemisena

Edellä esitellyissä lainauksissa maa näyttäytyy staattisen olemisen sijaan liikkeessä olevana asiana sekä suhteessa tulemisen prosessiin: maa ei ole vain pinta, jonka päällä muut merkityksellisemmät asiat tapahtuvat, vaan maaksi ja mullaksi nimenomaan tullaan. Siksi maatuminen muistuttaa deleuzelais-guattarilaista tulemista, joka ei ole jäljittelyä vaan olemista prosessissa sekä eteenpäin katsovaa halua, joka mahdollistaa tulemisen (Braidotti 1991/1993, 108; Deleuze 1978, 154–155; Deleuze & Guattari 1980/1987, 237–238.) Kyse ei ole kokonaisuuteen pyrkimisestä, vaan nimenomaan prosessista ja liikkeestä (Braidotti 2008, 205; Deleuze & Guattari 1980/1987, 237–238), mikä näkyy myös Kilven ja rap-lyriikan maatumispoetiikassa. Siksi maatuminen ei ole vain päätepiste, vaan tärkeä ja aktiivinen osa prosessia, jossa kuluttamisesta ja riistosta pyritään pois.

Maa onkin elinvoimaista tulemista ohi kapitalismin ihanteiden, sillä maatuminen näyttäytyy ratkaisuna lainausten kuvaamiin vallitsevaan järjestelmän ja kuluttamisen vaikeuksiin. Siten maaksi tulemiseen liittyy väistämättä myös kuolema, sillä maatuminen tapahtuu juuri kuollessa. Myös Kilven *Naisen päiväkirjan* kertoja toteaa, että hän on tullut ”siihen tulokseen, että olisin vaikka valmis kuolemaan” ja kertoo kaipaavansa maata, sillä vasta maaksi tuleminen ”on lepo ihmiselle” (*Naisen päiväkirja* 1978, 192). Maa yhdistyy niin Kilvellä kuin rap-lyriikan esimerkeissäkin suorittamisen vastaiseen olemiseen sekä kuoleman tarjoamaan lepoon ja toisinajatteluun. Siten kuolema ei olekaan vain kuolemaa vaan eräänlainen uudelleenkuviteltu mahdollisuus (ks. Kirvelä 2025a, 18–21).

Naisen päiväkirjan kertoja itse kutsuu ajatustaan ilottomaksi, mutta näen siinä myös jatkuvuuden tuomaa myönteisyyttä. Maa kytkeytyy poetiikkaan, sillä tapa, jolla maasta kirjoitetaan käsittelemisäni lainauksissa, sisältää eräänlaista toiveikkuutta suhteessa muutokseen. Vaikka maatuminen liittyy kuolemaan, kytkee maan lohdullisuus lainaukset kuoleman sijaan tai vähintäänkin kuoleman ohella ei-inhimillisen positiivisuutta painottavaan filosofiaan. Esimerkiksi posthumanisti Rosi Braidotti (2008, 200–203) peräänkuuluttaa zoen eli ei-inhimillisen elinvoimaa ja suhtautuu kriittisesti heideggeriläiseen, modernin maailman traagisuudesta ammentavaan perinteeseen, jossa esimerkiksi kuolema ja julmuus ovat keskiössä. Vaikka käsittelemäni lainaukset viittaavat maaksi tulemisen ja maatumisen myötä kuolemaan, ne eivät typistä ei-inhimillistä eli tässä tapauksessa maata ja maatumista negaatioon, vaan nimenomaan elinvoimaisuuteen, sillä maa on kuvaamani dynaamisen toiminnan ja muutoksen metafora passiivisuuden ja staattisen olemisen sijaan.

Kuolemassa maaksi tuleminen myös hälventää luonnon ja kulttuurin välisiä rajoja ja tekee ihmisen elämästä ja kuolemasta tulemisprosessin, jossa loppu kohdistuu pelkän elämän sijaan ihmisen suorittamiskeskeisen ja luontoa sortavan toiminnan muutokseen. Se, että Kilven teosten puhujat korostavat, kuinka he nimenomaan *saavat* kuolla ja maatua, ”MUUTU EN” -kappaleen puhujalle juuri mullaksi muuttuminen tekee poikkeuksen ehdottomuuteen ja ”Haamussa” maatuminen lohduttaa, kertoo siitä, kuinka kuolema ei ole yksiselitteisen kielteinen asia, vaan pikemminkin osa elämää ja kiertokulun tuomaa jatkuvuutta. Huomion kiinnittäminen ei-inhimillisen eli tässä tapauksessa maan elinvoimaisuuteen näyttäytyy eräänlaisena kuoleman ja elämän välisen rajan hämärtymisenä (ks. Braidotti 2013, 115). Kun puhujat saavat maatua, kuolema ei olekaan vain loppua, vaan ennen kaikkea muutosprosessia.

Lopuksi: laji- ja poetiikkakysymyksiä

Tärkeä osa niin Kilven tuotantoa kuin rap-lyriikkaakin on sanoittamisen tapa. Kilven feministiset lähtökohdat tekevät ilmaisusta väistämättä erilaista kuin stereotyyppisesti maskuliinista ihanteista ja huolettomasta rahankäytöstä ammentava rap-lyriikka, joka toki myös ottaa kriittisiä ja arkielämään kytkeytyviä muotoja (ks. esim. Kirvelä & Hurme 2025). Molemmissa on nähtävissä piirteitä myös yhteiskuntaa kritisoivista ja muutosta kaipaavista asenteista, jotka korostuvat esimerkiksi juuri maassa, sillä maatuminen näyttäytyy lainauksissa aktiivisena ja kaivattuna tulemisen prosessina. Kilvellä sanoma on selkeän feministis-posthumanistinen ja alleviivatumpi, kun taas rap-lyriikassa yhteiskunnallisuus voi olla tiettyjä poikkeuksia lukuun ottamatta kätkeymättä, ironiaan verhoutuvaa sekä rapin rahaihanteisiin kytkeytyvää (ks. mt.). Myös tekijöiden intentioissa ja niiden sanoittamisessa on eroja, sillä Kilpi on puhunut useissa haastatteluissa esimerkiksi luonnonsuojelusta ja tekojen tärkeydestä pelkän kirjoittamisen ohella (ks. esim. Ikonen 2021), kun taas rap-lyriikassa yhteiskunnallisuus vaihtelee suuresti eri tekijöiden välillä ja voi näyttäytyä niin tekemisen keskiössä kuin eräänlaisena sivutuotteenakin. Myöskään tekijöiden haastatteluissa ei välttämättä suoraan ilmaista mitään tiettyjä aikeita eikä haastatteluja välttämättä ylipäätään anneta. Kilpi sen sijaan on nimennyt esimerkiksi seksuaalisten tabujen purkamisen olleen hänelle tietoinen pyrkimys (Hänninen 2019, 23).

Vaikka kyse onkin erilaisista lähtökohdista ammentavasta poetiikasta, Kilven ilmaisussa ja esimerkkinä olevien artistien rap-lyriikassa on myös samankaltaisuutta lajin ja muodon näkökulmasta. Myös rap-lyriikka voidaan nähdä runoutena (Pate 2010; Kirvelä 2024, 45), ja hahmotankin rap-runouden niin tarinaa kertovan proosan kuin perinteisemmän lyriikan piirteistä ammentavana, puhuttelevana ja henkilökohtaisista lähtökohdista kohti laajempia merkityksiä liikkuvana poetiikkana. Kilven lyriikkaa puolestaan on kuvailtu ”prosaistin runoudeksi”, joka on ”juttelevaa, kannustavasti raportoivaa – ja kaupaksi menevää” (Enwald 1999, 205). Eräänlainen ”juttelevuus” ja kaupallisuuden kysymykset ovat läsnä myös rap-lyriikassa. Näkemykseni mukaan näiden kahden poetiikan samankaltaisuus on kuitenkin ennen kaikkea ironisuudessa ja väistämättömässä yhteiskunnallisuudessa. Molemmista analysoimissani esimerkeissä yhteiskunnallisuus näkyy myös ruumiillisissa maatumisen prosesseissa ja ilmenee tulemisena ja ironiana. Ironiaan liittyy myös kritiikki, jota ei tarvitse ikään kuin sanoittaa enempää, vaan ajatuksen voi jättää muutoksenalaiseen prosessiin ja antaa herätellä sellaisenaan. Siten ironia ja itsetietoisuus ovatkin keskeinen tapa olla kesken ja pohtia asioita ilman lukkoon lyötyjä totuuksia maailmassa, joka ei miellytä sellaisenaan.

Niin Eeva Kilven tuotannossa kuin rap-lyriikan eli tässä tapauksessa DJ Kridlokkin, Eevil Stöön ja Krison kaltaisten tekijöiden sanoituksissa onkin nähtävissä halu merkitä muistiin ja ajatella yhteiskuntaa ja mahdollisuuksia kirjoittamalla. Evakkouden, naisen elämän ja ei-inhimillisen kuvaajana Kilpi tulee erilaisesta perinteestä kuin rap-lyriikka, joka on alkujaan halunnut nostaa tekijänsä pois marginaalista ja sittemmin popularisoitunut merkittävästi, mutta myös säilyttänyt yhteiskunnallisuutensa rahan, pähteiden ja statussymbolien kuvausten ohella. Kantaaottavuudessa, ironiassa ja henkilökohtaisuudessa eräänlainen ydin on kuitenkin sama: poetiikka antaa mahdollisuuden kuvitteluun ja oman itsen sekä arvojen hahmotteluun. Siten halu aitouden, omakohtaisen kokemuksen ja arjen kuvaamiseen johtaa lähes väistämättä eräänlaisiin yhtäläisyyksiin.

Juuri maa ja maatuminen prosessina ovat nähdäkseni erinomainen esimerkki painetun kaunokirjallisuuden ja rap-lyriikan leikkauspinnoista. Maa on kulttuurin peruskallio (Glotfelty 2018, 45), ja maatuminen potentiaalinen yhteiskunnallisuuden keino. Esimerkeissä maa ja maatuminen eivät typisty passiiviseen loppuun, vaan toimivat niin elämän, kuoleman ja muutoksen tulemisprosessin eräänlaisena ruumiillistumana. Maa on jalkojemme alla olevan aineksen ohella merkityksen tihentymä, jossa vaikuttavat niin yhteiskunta ja ruumis kuin metaforisetkin tasot. Se tuo yhteen luonnon ja kulttuurin, älyn ja ruumiin, inhimillisen ja ei-inhimillisen sekä näyttäytyy myös Kilven tuotantoa ja mainittujen tekijöiden rap-lyriikkaa yhdistävänä merkityskenttänä.

Lähteet

Tutkimusaineisto

DJ Kridlok 2024: *Hai*. Albumi. PME Records.

Eevil Stöö & Kriso 2025: *LUOTATHAN*. Albumi. Katakombi Oy.

Kilpi, Eeva 1978: *Naisen päiväkirja*. Helsinki: WSOY.

Kilpi, Eeva 1987: *Animalia*. Helsinki: WSOY.

Kilpi, Eeva 1989: *Talvisodan aika. Lapsuusmuistelma*. Helsinki: WSOY.

Tutkimuskirjallisuus

Braidotti, Rosi 1991/1993: *Riitasointuja*. Suom. Päivi Kosonen, Marjo Kylmänen, Raija Koli, Anja Kuhalampi, Eila Rantonen & Tuulevi Ovaska. Tampere: Vastapaino.

Braidotti, Rosi 2008: The Politics of Life as Bios/Zoe. Teoksessa *Bits of Life. Feminism at the Intersections of Media, Bioscience and Technology*. Toim. Anneke Smelik & Nina Lykke. Washington: University of Washington Press, 179–196.

Braidotti, Rosi 2013: *The Posthuman*. Cambridge: Polity Press.

Deleuze, Gilles 1978: Philosophie et minorité. *Critique* 369.

Deleuze, Gilles & Félix Guattari 1980/1987: *A Thousand Plateaus: Capitalism and Schizophrenia*. Käänt. Brian Massumi. Minnesota: University of Minnesota Press.

Enwald, Liisa 1999: Naiskirjallisuus. Teoksessa *Suomen kirjallisuushistoria 3. Rintamakirjeistä tietoverkkoihin*. Toim. Pertti Lassila. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 724. Helsinki: SKS, 199–211.

Glotfelty, Cheryll 1996: Introduction. Literary Studies in an Age of Environmental Crisis. Teoksessa *The Ecocriticism Reader. Landmarks in Literary Ecology*. Eds. Cheryll Glotfelty & Harold Fromm. Athens & London: The University of Georgia Press, xv–xxxvii.

Glotfelty, Cheryll 2018: "Land". *Western American Literature*, 53(1), 45–47. <https://doi.org/10.1353/wal.2018.0022> [haettu 26.4.2026].

Haraway, Donna J. 2016: *Staying with the Trouble. Making Kin in the Chthulucene*. Durham:

Duke University Press.

Hänninen, Ville 2019: Puhumattomuuden aika. Eeva Kilpi, karjalaiskirjailija, puhuu ja kirjoittaa. *Parnasso* 69(1), 18–26.

Ikonen, Mari 2021: Kirjailija Eeva Kilpi ajattelee, että ihmisen on opittava nöyrästi kunnioittamaan luontoa – ”Meidän selviytymisemme riippuu metsistä”. *Maaseudun Tulevaisuus* 23.12.2021. <https://www.maaseuduntulevaisuus.fi/metsa/4b43ed30-0aa6-544c-ab62-a4bc1241fc1c> [haettu 17.5.2026]

Kirvelä, Matilda 2024: ”Joku päivä viel rantatontti / ku ratkaseen tän taiteen ja duunin välisen paradoksin ” Raha, materia ja uusliberalistiset ihanteet Gettomasan rap-lyriikassa. *Sanelma. Kotimaisen kirjallisuuden vuosikirja 2023*, 45–61.

Kirvelä, Matilda 2025a: ”Kaipaamaan maata, saada paneutua levolle siihen, tulla maaksi, vasta se on lepo ihmiselle.” Arki-, luonto- ja sukupuoli-idyllit ja epäidyllit Eeva Kilven *Naisen päiväkirjassa* (1978). Pro gradu -tutkielma. Kotimainen kirjallisuus. Turku: Turun yliopisto.

Kirvelä, Matilda 2025b: ”Kirjoittaminen – se tila kun kirjoittaminen luistaa – se on aivan erillinen, erikoinen tila” Kirjoittamisen, sukupuolen ja perhe-elämän kytkökset Eeva Kilven *Naisen päiväkirjassa* ja Karl Ove Knausgårdin *Taisteluni II*-romaanissa. *Sanelma. Kotimaisen kirjallisuuden vuosikirja 2024*, 50–65.

Kirvelä & Hurme 2025: ”Toimeentulotuet tuli tilille, eli I got paid”. Heitteinen raha ja yhteiskunta Lytän ja Tohtori Geton rap-lyriikassa. *Sanelma. Kotimaisen kirjallisuuden vuosikirja 2024*, 26–33.

Koza, Julia Eklund 1994: Rap Music: The Cultural Politics of Official Representation. *Review of Education, Pedagogy, and Cultural Studies*, 16(2), 171–196.

Pakarinen, Anna 2025: *Resilienssin poetiikka. Cheekin rap-runouden ilmaisukeinoja ja merkityksiä*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Pate, Alexis D. 2010: In the Heart of the Beat. The Poetry of Rap. *African American Cultural Theory and Heritage*. Lanham Maryland: Scarecrow Press.

Rose, Tricia 1994: *Black Noise. Rap Music and Black Culture in Contemporary America*. Hanover: Wesleyan University Press.

TTP 2026 = Tieteen termipankki 26.4.2026: Ympäristötieteet: humus. <https://tieteentermipankki.fi/wiki/Ympäristötieteet:humus> [haettu 26.4.2026].

Westinen, Elina 2023: *Aina ollu tääl. Suomiräp 4.0*. Helsinki: Johnny Kniga.

Artikkelit

Pakotettu onnellisuus:
Henkilöhahmo vieraantuneena
työntekijänä romaanissa
Ihmisen osa

Jenni Heinonen

Tässä artikkelissa tutkin onnellisuuspakkoa ja vieraantumista Kari Hotakaisen teoksessa *Ihmisen osa* (2009). Onnellisuuspakolla tarkoitan kyseisen teoksen maailmassa esiin nousevaa ajatusmallia, jonka mukaan työelämässä on olemassa vahva jako positiivisiin ja negatiivisiin tunteisiin. Positiiviset tunteet ovat toivottuja ja jopa pakollisia, kun taas negatiiviset pyritään piilottamaan. Teoksessa kuvattu onnellisuuspakko ei tapahdu pelkästään työpaikan sisällä, vaan vaatimus kumpuaa myös ulkoisista, laajemmista yhteiskunnallisista ja sosiaalisista rakenteista: Tavoiteltu onnellisuus koostuu teoksessa juuri sellaisista tekijöistä, jotka ympäröivä kulttuuri on määritellyt ”oikeiksi” elämänvalinnoiksi. Onnellisuudesta on siis tullut sekä moraalinen että sosiaalinen vaatimus.

Keskityn analyysissäni onnellisuuspakosta erityisesti teoksen päähenkilö Helena Malimikunnakseen. Teoksessa kuvataan, kuinka Helenalle onnellisuus on tarkoittanut vakautta ja tunnetta siitä, että hänen elämällään on merkitys, ja onnellisuuden kokemus on syntynyt ennen pitkälti työn kautta. Tilanne on kuitenkin muuttunut teoksen maailmassa kuvatun työn muutoksen myötä. 2000-luvun alun muutos työelämässä on ajanut Helenan henkilöhahmon nurkkaan ja työ on lakannut tuottamasta kokemusta onnellisuudesta. Samalla teoksessa kuvataan, miten Helenan kokemus- ja tunnemaailma on kaventunut merkittävästi myös muuten: ”Jos kokisin niin, olisin onnellinen. Mutta nyt en koe mitään. Enkä näe mitään kokonaisuutta. Jos yrityksemme nyt kaatuisi, siitä ei olisi mitään vahinkoa millekään. Tämä on ainoa tunne, mikä minulla on jäljellä.” (*Ihmisen osa* = IO 2009, 98.)

Teoksessa Helenan hahmo toimii osin minä-kertojana, osin kerronta taas tapahtuu ulkopuolisen kertojan näkökulmasta. Tarkastelemissani tekstikatkelmissa kerrontaa fokalisoidaan nimenomaan Helenan henkilöhahmon lävitse. Teoksen kerronnalle on ominaista humoristinen ote, jolla pääasiallisesti ironisoidaan ja tällä tavoin kritisoidaan teoksessa esiin nousevaa uusliberalistisen kapitalismin yhteiskuntaan ja työelämään synnyttämää muutosta tuomalla esiin tuon muutoksen absurdeja puolia. Kari Hotakaisen tuotannolle on ylipäätään tyypillistä humoristinen ja ironinen yhteiskuntakriittisyys. *Ihmisen osan* lisäksi Hotakaisen humoristisen yhteiskuntakriittisiä teoksia ovat muun muassa *Bronks* (1993), *Jumalan sana* (2011), *Luonnonlaki* (2013) ja *Opetuslapsi* (2022).

Ihmisen osassa Helenan hahmo työskentelee markkinointijohtajana. Työllä on merkittävä rooli hänen elämässään, joka kuvautuu teoksessa suurelta osin nimenomaan työn kautta. Helenan henkilöhahmo kokee kuitenkin merkittävää turhautumista alati muuttuvaan työhönsä ja ennen kaikkea siihen, että häntä vaaditaan muuttumaan jokaisen työelämän muutoksen mukana. Työn jylläävällä tahdilla tapahtuva muutos kohti epämääräisyyttä on saanut Helenan kokemaan eksistentiaalisen tason tyhjyyttä. Helenan hahmo toimii teoksessa ennen kaikkea elementtinä, jonka kautta kritisoidaan ”reaalimaailman” työelämässä tapahtuneita muutoksia.

Teoreettinen tausta ja aiempi tutkimus

Yhteiskuntatieteilijä Suvi Salmenniemi on kirjoittanut artikkelissaan ”Kiinnittävät ja kuluttavat siteet: vieraantuminen ja vastarinta työssä” (2021, 65) suomalaisten lisääntyneestä työuupumisesta, joka koskettaa yhä useammin varsinkin alle 35-vuotiaita työntekijöitä. Mielenterveyden haasteet ovat yhä merkittävämpi syy työkyvyttömyyseläkkeelle jäämiselle ja ylipäätään työkyvyttömyydelle. Onnellisuustutkija Ilona Suojanen on puolestaan teoksessaan *Onnellisuuspaineen*

alla. *Kun onnesta tuli pakko* (2021, 17) tutkinut ihmisten työssään ja muussa elämässään kohtaamia onnellisuusvaatimuksia ja sitä, mistä kyseiset vaatimukset ovat syntyneet. Suojanen määrittelee teoksessaan onnellisuuden ennen kaikkea subjektiiviseksi kokemukseksi, joka muuttuu elämäntilanteen ja kokemusten karttuessa (mts.). Suojanen (2021, 26) kiinnittää haastatetuille perustuvassa tutkimuksessaan huomiota haastateltavien tarpeeseen olla hyväntuulisia ja ulospäin suuntautuneita työntekijöitä, joiden on peitettävä negatiiviset tunteet ja mahdolliset epäonnistumiset.

Suojasen (2021, 46) mukaan onnellisuus näyttäytyy nyky-Suomessa suoranaisena statussymbolina: jos olet onnellinen, olet menestynyt. Siitä on tullut asia, jota kaikkien katsotaan tavoittelevan, mikä on kasvattanut yksilön painetta pyrkiä sitä kohden. Onnellisuus nähdään myös jonakin, mitä tarvitaan ”huipulle” pääsemisessä. Huipputyöntekijän katsotaan olevan onnellinen. Onnellisuuspaine luo kaksijakoista ajattelua, jonka mukaan onnellinen yksilö on hyvä, kun taas onnettomassa yksilössä on jotain vikaa. Onnellisuuden puute on alkanut näyttäytyä suorastaan moraalisenä vikana eli onnellisuudesta on tullut moraalinen vaatimus. Tämän vuoksi on hyvin vaikea erottaa, mikä on yksilön tarvetta onneen, mikä aitoa onnellisuutta ja mikä ulkopuolelta tulevaa vaatimusta onnellisuuteen. Se, ettei saavuta onnellisuutta, saattaa aiheuttaa yksilössä merkittäviä syyllisyyden tunteita. (Suojanen 2021, 47–48.) *Ihmisen osan* maailmassa Helenan henkilöhahmon pyrkimys menestykseen työuralla kumpuaa ajatuksesta, jonka mukaan onnellisuus kytkeytyy suoraan nimenomaan tällaiseen menestykseen ja oikeuteen olla osa (teoksen kritisoimaa) uusliberalistista yhteiskuntaa, jossa menestys ja ”huipputyöntekijäisyys” ovat kaiken A ja O.

Ammennan tässä artikkelissa kulttuurintutkija Sara Ahmedin näkemyksistä onnellisuudesta. Ahmed (2010, 21) lähestyy onnellisuuden konseptia ajatuksella niin kutsutuista onnellisista objekteista (*happy objects*). Hänen mukaansa onnellisuuteen liittyy tunnereaktio (onnellisuus merkitsee sitä, että jokin vaikuttaa meihin), intentionaalisuus (onnellisuus edellyttää, että olemme onnellisia jostakin) ja arvio (se, että olemme onnellisia jostakin, merkitsee meille, että tuo jokin on hyvää). Kun onnellisuus luo jonkin objektin, tuota objektia aletaan kierrättää ja se alkaa kerryttää positiivista affektiivista arvoa sosiaalisena tuotteena. Onnellisuuteen liittyy hyvin erityistä intentionaalisuutta, jota Ahmed (2010, 26) kutsuu ”loppuun suuntautuvaksi” (*end oriented*): Meillä ei ainoastaan ole mahdollisuutta olla onnellisia jostakin, eli tuntea onnellisuutta tietyllä hetkellä, vaan joistakin asioista tulee onnellisia meille (*for us*), mikäli ajattelemme, että ne tuovat onnellisuuden luoksemme (*to us*) tulevaisuudessa. Onnellisuutta kuvataan usein päätepisteeksi eli joksikin, johon tähtäämme. Onnellisuus on siis itsessään päämäärä, ei keino saavuttaa jokin tavoite. (Ahmed 2010, 26.)

Ahmedin (2010, 29) mukaan pelkkä onnellisuuden odotus antaa meille hyvin spesifin kuvan tulevaisuudesta. Tämän vuoksi onnellisuus voi myös merkitä pettymystä, mikäli odotamme jonkin objektin tarjoavan onnellisuutta, jota se ei lopulta tarjoakaan. Nämä onnellisuuden odotukset kumpuavat jostakin: onnellisuutta luvataan tiettyjen objektien läheisyydellä. Noiden objektien ei ole pakko olla fyysisiä tai materiaalisia asioita, vaan ne voivat olla mitä tahansa, minkä uskomme johtavan onnellisuuteen, kuten arvoja, tyylejä, tapoja ja tavoitteita. (Ahmed 2010, 29.) *Ihmisen osan* Helenalle työ on lopulta aiheuttanut pettymyksen, kun se ei olekaan kyennyt lunastamaan lupauksiaan onnellisuudesta.

Tarkastelemalla onnellisuuden lupauksiin perustuvaa luonnetta opimme, että onnellisuus perustuu sille, miten joistain asioista tehdään hyviä, ennen kuin edes kohtaamme ne. Silloin

kun meitä ohjataan kohti tuollaista hyvää asiaa, meitä ohjataan ”oikeaan suuntaan”. On tärkeää, että jaamme tämän suunnan muiden kanssa. Se, että objektit, jotka on jo arvioitu hyviksi, vaikuttavat meihin hyvällä tavalla, on keino kuulua tunnereaktiiviseen yhteisöön. Me asetumme lähelle muita panostamalla samoihin objekteihin, joiden oletamme tarjoavan onnea. (Ahmed 2010, 38.) *Ihmisen osassa* tunnereaktiiviset yhteisöt ovat osa nimenomaan siinä kritisoitua uusliberalistista maailmaa, joka myös määrittää onnelliset objektit eli toisin sanoen sen, millaisia objekteja teoksen maailmassa esiintyvien henkilöhahmojen tulisi tavoitella.

Lähestymistapani tutkimuskohteeseeni on kirjallisuussosiologinen. Sosiologisessa kirjallisuudentutkimuksessa kirjallisuus näyttäytyy sosiaalisesti määrittyneenä ilmiönä. Kirjallisuussosiologia ei ole yhtenäinen tutkimussuuntaus vaan se koostuu monenlaisista traditioista. Sosiologisia lähestymistapoja kuitenkin yhdistää halu tutkia kirjallisuutta kytkeytyänä sellaisiin kulttuuriin ja yhteiskunnallisiin ehtoihin, jotka paitsi mahdollistavat kirjallisuuden olemassaolon myös vaikuttavat sen muutoksiin. Kirjallisuudentutkimus on osa keskustelua yhteiskuntatieteiden tarjoamien teoreettisten ja metodologisten näkökulmien kanssa. Sosiologisen kirjallisuudentutkimuksen kohteena saattavat olla niin kaunokirjalliset teokset kuin erilaiset kirjalliseen kulttuuriin liittyvät ilmiötkin. (Arminen 2024, 277.)

Kirjallisuussosiologiseen tutkimukseen kuuluu olennaisesti kiinnostus yhteiskunnan valtarakenteita ja merkitysjärjestelmiä kohtaan sekä pyrkimys ymmärtää, millä tavoin erilaisen kulttuurituotteiden paikka näiden valtarakenteiden ja merkitysjärjestelmien rakentumisessa voidaan hahmottaa (Arminen 2024, 278). Kun sosiologisen kirjallisuudentutkimuksen kohteena ovat kaunokirjalliset teokset, voidaan puhua kirjallisuussosiologiasta ja kirjallisten tekstien sosiologiasta. Sosiologisesti suuntautuneet tekstien tutkijat perehtyvät siihen, mitä tekstit sanovat kulttuuris-yhteiskunnallisesta todellisuudesta ja millä tavoin ne hyödyntävät kulttuurista ja kirjallista traditiota. Kontekstualisoiva tulkintatapa on yksi sen olennaisimmista lähtökohdista. (Arminen 2024, 282.)

Kirjallisuussosiologinen lähestymistapani on tässä artikkelissa mitä suurimmassa määrin kontekstualisoiva, sillä – kuten todettua – tutkimuskohteeni on äärimmäisen yhteiskuntakriittinen. Kotimaisessa kirjallisuudessa on Jussi Ojajärven (2013, 131–137) mukaan ylipäätään 1990- ja 2000-luvulla keskeisesti nostanut päätään yhteiskuntakritiikki, joka keskittyy ennen kaikkea kapitalismiin ja uusliberalismiin. Uusliberalismi terminä on varsin moniulotteinen. Suomessa uusliberalistisen valtakauden käynnisti rahoitusmarkkinoiden vapauttaminen 1980-luvulla. 1990-luvun alun laman aikaan uusliberalismilla oli jo Suomessa ideologinen johtasema. Kilpailukyky politiikka muuttui 1980- ja 1990-luvuilla ja alkoi hallita koko yhteiskuntaa ensisijaisena periaatteena. Vuosina 1987–1991 Halli Holkerin hallituskaudella käynnistettiin valtion ja kuntien hallinnon muutoksiin tähtääviä uudistuksia, jotka jatkuivat vielä 2000-luvulla. Britannian pääministeri Margaret Thatcherin visioihin perustuva uuden julkisjohtamisen malli on Suomessa viety läpi silkkanä teknisenä toimenpiteenä. (Patomäki 2007, 55.)

Suomessa ja muissa Pohjoismaissa, läntisen ja keskisen Euroopan maissa sekä Euroopan ulkopuolisista maista esimerkiksi Etelä-Koreassa, Japanissa ja Taiwanissa uusliberalismi liittyy keskeisesti koordinoituun markkinatalouteen tai koordinoituun markkinakapitalismiin, jolla tarkoitetaan kapitalismin muotoa, jossa ei tyystin luoteta markkinoiden kykyyn säätellä itseään ja muuta talouselämää. Edellä mainituissa maissa sosiaaliset toimijat toisin sanoen harjoittavat talouselämään kohdistuvaa sääntelyä. (Sevänen 2021, 77–78.) Siitä huolimatta, että uusliberalistisen ideologian kehittäjät pyrkivät minimoimaan valtion roolin talouselämässä,

*Helenan henkilöhahmon kautta työelämän kritiikki
kohdistuu paitsi työn kulttuurin muutokseen myös
siihen, miten subjektius muodostuu uusliberalistisessa
yhteiskunnassa nimenomaan työn kautta.*

1980- ja 1990-luvulla valtaan päässyt uusliberalistinen maailmanjärjestys on edelleen nojannut vahvaan ja aktiivisen valtioon (mt., 80).

Yksi uusliberalismin keskeisimmistä ilmenemismuodoista on se, että kilpailukykyretoriikka on läpäissyt yhteiskunnan jokaisen osa-alueen. Kilpailukykyideologian tavoite on keskitää valtaa ja luoda sellainen vahva valtio, jolla on mahdollisuus panostaa intensiivisesti tekniikan ja tuottavuuden kehitykseen. Tekniikan ja tuottavuuden nopea kehitys edellyttää kansallista yhtenäisyyttä ja johtajuutta, joka voi nopeasti ja tehokkaasti tehdä myös niin kutsuttuja ”kipeitä ratkaisuja”. Kilpailukykyvaltio asettaa kansalaisensa valtavaan keskitettyyn kontrolliin työelämän jokaisella sektorilla ja pyrkii käyttämään todellisia tai simuloituja markkinoita mahdollisimman suuren kurin ja yhteisen voiman kasvattamiseen. (Patomäki 2007, 67.)

Uusliberalismin myötä poliittinen retoriikka on muuttunut. Nykyään korostetaan kilpailun vapautta, markkinavoimia ja yksilön aktiivisuutta. Merkinä uusliberalismin noususta on ollut tulostamien yleistymisen ja palkkatyöläisten asemaan kohdistuva kasvava epävarmuus sekä 1970-luvun tasolle palannut tuloerojen kasvu. (Ojajärvi 2013, 131.) 1990-luvun laman aikana työttömyys Suomessa viisinkertaistui ja monet joutuivat takausvelkojen uhreiksi. Syrjäytettyjen määrä lisääntyi. Tulo- ja varallisuuserojen kasvu on johtanut tilanteeseen, jossa yhteiskunnan ulkopuolelle putoaminen on helppoa, mutta nouseminen vaikeaa. (Ojajärvi 2013, 131–137.)

Kapitalismin ja uusliberalismin kritiikki on korostunut jo 1990-luvulla suomalaisessa kirjallisuudessa, mutta 2000-luvulla siitä on tullut varsinkin romaanikirjallisuuden keskeinen aihepiiri. Kirjallisuuden kuvaukset keskittyvät muun muassa tuotannollisiin siirtymiin, luokkaeroihin sekä kulutukseen. Uusliberalismia kritisoidaan nykykirjallisuudessa avoimen aatteellisesti, mutta sitä on kuvattu myös suhteessa arjen rutiineihin, puhetapoihin sekä ihmissuhteisiin ja mentaliteetteihin. Ominaista näille kuvauksille on, että ihmisen ja yhteiskunnallisen tilanteen ristiriidat painottuvat. Luokkaerojen kärjistymisen alkoi näkyä kirjallisuudessa viimeistään vuosituhannen vaihteen tienoilla. (Ojajärvi 2013, 131–137.) Kapitalismin ja uusliberalismin kritiikki korostuvat myös *Ihmisen osassa*. Jo teoksen takakannessa todetaan kyseessä olevan ”romaani ostamisesta ja myymisestä”. Teoksen yhteiskunnallisuutta on reflektoinut myös kirjailija Kari Hotakainen itse *Helsingin Sanomien* (Petäjä 25.12.2014) haastattelussa, jossa hän on todennut teoksen olevan pohdintaa siitä, ”kuinka rahan, talouden ja työelämän muutokset ovat vaikuttaneet ihmisten elämään ja panneet arjen uusiksi ja palasiksi”.

Liisa Steinby (2012, 81–82) puolestaan on todennut teoksen kommentoivan sitä, miten

vaikeasti rahan valta on hahmotettavissa modernissa liberaalikapitalismissa: Pääoman logiikasta on tullut pitkälti määrittelemätöntä. Steinbyn mukaan *Ihmisen osa* näyttäytyy ennen kaikkea suomalaisen yrittäjyyden muutoksen kuvauksena. Anna Helle (2013, 3) taas korostaa teoksen yhteiskunnallista merkittävyyttä suhteessa siihen, että teos voitti Runeberg-kirjallisuuspalkinnon lisäksi ranskalaisen Prix Courrier -palkinnon, joka myönnetään vuosittain parhaalle ulkomaiselle käännösromaanille, mikä kertoo, että sen käsittelemät aiheet ja teemat ovat tunnistettavia ja ajankohtaisia niin Suomessa kuin ulkomaillakin. Helteen (2013, 4) mukaan teoksessa kuvatut työn ja talouden muutokset näkyvät merkittävästi siinä esiintyvien henkilöhahmojen tunteissa ja kokemuksissa suhteessa siihen maailmaan, jossa he elävät.

Historioitsija Rodgersin (2018) uusliberalismin määritelmistä keskittyy kuvaamaan uusliberalismia ennen kaikkea kulttuurisena hallintojärjestelmänä, jossa voitontavoittelu ajaa kaiken muun ohi. Tämän näkemyksen mukaan uusliberalismi ei ole ainoastaan talouden vaihe vaan aikamme johtava rationaliteetti. Sille ominaista on määritellä ihmiset ainoastaan markkinatoimijoiksi – tilanteesta riippumatta. *Ihmisen osa* kritisoi juuri tämän kaltaista uusliberalismin levittäytymistä kaikkiin yhteiskunnan osa-alueisiin. Helenan henkilöhahmon kautta työelämän kritiikki kohdistuu paitsi työn kulttuurin muutokseen myös siihen, miten subjektius muodostuu uusliberalistisessa yhteiskunnassa nimenomaan työn kautta. Työ linkittyy teoksen maailmassa kiinteästi onnellisuuteen niin, että onnellinen – ”oikeanlaiseksi” määriteltyä työtä tekevä subjekti – nähdään onnistuneena, kun taas muut ovat onnettomia ja näin ollen epäonnistuneita. Samalla uusliberalismin muovaama työ kaikessa keinotekoisuudessaan vieraannuttaa subjektit paitsi muista subjekteista, myös itsestään ja omasta työstään.

Uusliberalistinen kapitalismi ja työ onnellisena objektina

Helenan henkilöhahmo kuvataan nykymuotoiseen kapitalismiin liittyvän epävakanuden läpäisemänä. *Ihmisen osa* kritisoi hahmon avulla suomalaisessa yhteiskunnassa tapahtunutta, uusliberalistisen kapitalismin siivittämää työn muutosta. Historioitsija Juha Siltalan (2004, 247) mukaan työelämä Suomessa (ja maailmalla) muuttui 2000-luvulle tultaessa mitä suurimmissa määrin: Tiukat aikataulut työelämässä ovat muuttuneet arkipäiväisiksi, ja ongelmia työntekijöille aiheuttaakin se, että ”työajan käyttö on kiristetty määrärajoilla ja projekteilla äärimmilleen”. Samalla suomalaisten työstä vapaa-aikaan irrottautuminen on tutkitusti vaikeutunut, mikä puolestaan on johtanut työn tuloksen heikentymiseen ja työntekijöiden tyytymättömyyteen. Niu-kemmilla resursseilla vaaditaan laadukkaampia tuloksia, minkä lisäksi työn epämääräisyys on lisääntynyt. (Siltala 2004, 248–249.)

Ihmisen osan ironisoiva työn kuvaus korostaa tätä muutosta, jossa työntekijöiden olot ovat heikentyneet ja epämääräisyys ja valheellisuus työelämässä ovat lisääntyneet. Järjestelmä suhteutetaan kerronnassa metaforisesti luotettavaan graniittiin:

Helena puristi graniittista kaidetta, se tuntui ainoalta, joka piti paikkansa. Graniitti. Hänen teki mieli painaa poskensa sitä vasten, mutta hän ei halunnut herättää huomiota. Niin, Herättää huomiota. Vaikka suurin osa kaupungeissa tapahtuvasta kaupankäynnistä perustui siihen, että joku ensimmäisenä painaa poskensa graniittia vasten, herättää huomion ja keksii kohta laskuttaa siitä. Kapitalismi koostuu hetkel-

lisistä innostuksista, mitä tahansa päähänpistoa voidaan kutsua oivallukseksi Herätä huomiot vain, jos siitä voi laskuttaa. (IO 52.)

Helenan subjektiutta kuvataan ulkoa päin, uusliberalistisen kapitalismin ehdoilla rakentuvaksi. Vaikka hahmon kuvataan toisinaan olevan tietoinen näistä subjektiuden muodostumisen ehdoista, se ei pääse niistä eroon.

Helenan henkilöhahmolle kapitalistiseen ajatteluun perustuva markkinatalous itsessään ei olekaan ongelma:

Sinä luulet, että olen kyllästynyt markkinatalouteen ja sen lakeihin, sen kylmään loogiikkaan. Erehdyt. En ole lainkaan kyllästynyt kaupantekoon ja lisäarvoon ja las-kutukseen ja voittoihin ja tappioihin ja viidakkoon ja kaikenmaailman pisteleviin sittisontiaisiin, joita se tarjoilee kaupan päälle. (IO 103.)

Helenan hahmon kautta osoitetaan, että juuri ”uusi” kapitalismi on täynnä turhanpäiväistä, aikaa vievää, teennäistä ja varsinaisesta työnteosta irrallista peukaloidenpyörittelyä:

Minä olen kyllästynyt siihen, että jokaikinen uusi johtaja rahtaa tänne esikuntansa ja armeijansa ja tuppaa jokaisen kalenterin täyteen palavereja ja komiteoita ja mietintöjä ja vetäytymisministereitä ja strategiatyöryhmiä ja jokainen uusi väliportaan sirkus-pelle nostaa hatusta uuden powerpointpupun joka paapattaa amerikanenglannilla ikivanhoja veisuja uusilla sanoilla. (IO 103–104.)

Tällä tavoin teos kritisoi modernia työelämää, jossa muutoksia tehdään ennen kaikkea muutoksen tähden. Henkilöhahmot toimivat *Ihmisen osassa* nimenomaan tiettyjä uusliberalistisia ajattelutapoja ja käytäntöjä – eivät niinkään kapitalistista talousjärjestelmää kokonaisuudessaan – kritisoivina elementteinä.

Helenan hahmon kohdalla on luettavissa, että työ markkinointijohtajana on jossakin vaiheessa ollut onnellinen objekti, joka on paitsi tuottanut onnellisuuden kokemusta, myös tarjonnut ajatuksen siitä, että se tulee tuottamaan lisää onnellisuuden kokemusta myös jatkossa. Todellisuudessa työelämä on kuitenkin muuttunut niin, ettei se enää lunastakaan tuota oletusta ja toivetta onnellisuuden kokemuksesta. Näin ollen Helenan hahmon elämässä työn objekti on muuttunut onnellisesta objektista onnettomaksi objektiksi¹:

(...) Helena tunsii olevansa tuo särki, pahasti verkottunut, puoliksi syöty. Mutta nämä olivat niitä tunteita, joita ei voi välttää yksikään joka työskentelee ylipitkiä päiviä kor-

1 Haluamamme tielle tullut este saattaa saada yliluonnollisenkin merkityksen sen fantasian suojelemisessa, että tulemme onnellisiksi, mikäli saamme, mitä haluamme. Onnellisuuden este sallii sen, että onnellisuutta pidetään lupauksena hyvästä elämästä ikään kuin onnellisuus olisi jotakin, mikä meillä olisi, jos jokin asia ei tulisi sen tielle. Tätä estettä voidaan kuvata onnettomaksi objektiksi (*unhappy object*). (Ahmed 2010, 32.)

keassa rakennuksessa, joka on niin äänieristetty, ettei sinne yllä liikenteen kumu eivätkä alhaalla kaikuvat pahat puheet. Jokainen hätkähtää joskus kesken firmajuhlien itseään, että mitä minä täällä teen vaikka tänne halusin (...) (IO 52–53.)

Helenan hahmolle on käynyt äärimmäisen selväksi, että sen todellinen minä todellisine tunteineen on kaikkea muuta kuin tervetullut firman juhliin:

Helena tiesi, että hänen oli viidentoista minuutin kuluttua karistettava itsestään nuo tunteet. Viisitoista minuuttia yksityisyyttä kattoterassijuhlissa on maksimi, sen jälkeen on palattava työtovereiden ja asiakkaiden pariin ja todistettava, jälleen kerran, että kykenee olevaan ei vain ihminen, vaan nimenomaan persoonallinen ja yksilöllinen ihminen. (IO 53)

Hyvän työntekijän määritelmä *Ihmisen osan* maailmassa on selkeä: työntekijän on oltava yksilöllinen, positiivinen ja sosiaalinen ja mukauduttava aina siihen, mikä on firmalle parhaaksi. Siitä huolimatta, että Helena on firmassa varsin korkeassa asemassa, hän ei vältty näiltä odotuksilta, eikä hänellä ole mahdollisuuksia määritellä omaa minuuttaan sen enempää kuin muillakaan romaanin henkilöihahmoilla, joista lähes kaikki ovat ammatillisesti ja yhteiskuntaluokkaan katsottuna alemmassa asemassa kuin Helena. *Ihmisen osan* maailmassa korkea asema ei siis suinkaan takaa uusliberalismin lupaamaa vapautta.

Ihmisen osassa työ – eikä mikä tahansa työ, vaan nimenomaan arvostetuksi määritelty työ – näyttäytyy objektina, josta on tehty hyvä ja jonka näin ollen luvataan johtavan onnellisuuteen. Helenan henkilöihahmon kautta kuvataan tilannetta, jossa onnellisen työn objektin saavutettuaan yksilö kokee olevansa etuoikeutettu ja siten jäävi valittamaan, kun saavutettu onnellisuuden objekti ei tuottanutkaan onnea:

Onko sinulla stressiä? Ei. Tai on. Ei. Koska jos vastaan kyllä, tänne kutsutaan joku joka kirjoittaa minulle sairausloman, vaikka olen hyväpalkkainen ja etuoikeutettu. Siis ei. Minulla ei ole stressiä. Minulla ei ole koskaan ollut stressiä. En laske vitutusta sellaiseksi. (IO, 94.)

Katkelma sisältää *Ihmisen osan* kerronnalle tyypillistä ironista otetta, joka syntyy liioittelusta, sanavalinnoista sekä tilannekoomisista elementeistä ja jolla korostetaan paitsi henkilöihahmojen luonteenpiirteitä myös sitä, miten absurdi uusliberalistinen systeemi on tunkeutuessaan jokaiselle elämänalueelle tehden ihmisten välisestä kommunikaatiosta pinnallista ja keinotekoista.

Helenan henkilöihahmolle onnellisuuden puute aiheuttaa sen verran merkittävää syyllisyyden ja epäonnistumisen kokemusta, että hän päättää hakea apua omaan pahaan oloonsa ja siihen, että kokee olevansa erkaantunut työstään. Ironista kyllä, apua Helenan kokemaan ahdinkoon on saatavilla konsultilta, jonka tarjoamaa ”apu” kohdistuu ainoastaan siihen, mitä Helenan olisi omassa käytöksessään ja suhtautumistavassaan mahdollista muuttaa. Huomionarvoista on, että Helenakin lähestyy tilannetta nimenomaan yksilöpsykologisesta näkökulmasta hakemalla apua siihen, että hän itse ei osaa enää suhtautua työhönsä samalla tavalla kuin aiemmin. Tämä kertoo siitä, että hän on tiettyyn pisteeseen asti sisäistänyt uusliberalismille ominaisen yksilökeskeisyyteen pohjaavan ajatuksen, jossa rakenteelliset ongelman pyritään nimen-

omaan naamioimaan yksilön ongelmiksi. Näin siitäkin huolimatta, että Helena on kuitenkin erittäin tietoinen siitä, mikä työelämässä on muuttunut huonompaan suuntaan.²

Vieraantuminen, tunteet ja subjektiuus

Anna Helle (2013, 8) on todennut, että *Ihmisen osassa* merkittävään osaan nousee immateriaalinen työ, ja teoksen voidaan katsoa ottavan kantaa immateriaalisen työn lisääntymiseen suomalaisessa yhteiskunnassa. Sosiologi Maurizio Lazzarato (2016, 78) mukaan immateriaalinen työ voidaan määritellä työksi, joka tuottaa hyödykkeenä informatiivista ja kulttuurista sisältöä. Tällaisessa työssä työntekijän persoonasta ja subjektiviteetista tehdään alisteisia organisaatioille ja käskyille, ja työn laatu ja määrä rakentuvat immateriaalisuuden ympärille. Tämän seurauksena työntekijöiden odotetaan tulevan ”aktiivisiksi subjekteiksi” (*active subjects*). (Lazzarato 2016, 79.)

Immateriaaliselle työlle on ominaista, että kapitalistin on löydettävä välitön tapa saada valta itse subjektiviteettiin; tehtävien määrääminen ja määrittely muuttuu yksilön subjektiviteetin määrittelyksi. Länsimaisten yhteiskuntien uusi iskulause on, että meidän kaikkien tulisi ”tulla subjekteiksi”. Esimerkiksi osallistava johtaminen on vallan teknologia, teknologia ”subjektivistien prosessien” luomiseksi ja kontrolloimiseksi. Ennen kaikkea kyse on autoritaarisesta diskurssista: ihmisen on ilmaistava itseään, hänen on puhuttava, viestittävä, tehtävä yhteistyötä ja niin edelleen. (Lazzarato 2016, 79.)

Ihmisen osassa immateriaalisen työ nousee keskiöön ennen kaikkea Helenan henkilöahmossa. Helenan äiti, Salme, toteaa tyttärensä ”myyvän” työkseen ”jotain, mitä silmällä ei näe” (IO 45) ”firmassa, jolla on pitkä englanninkielinen nimi ja joka myy ideoita ja mielikuvia” (IO 44). Salmen kuvas Helenan työstä on humoristinen, koska siitä käy lukijalle ilmi, miten absurdia Helenan työ todellisuudessa on – ja samalla siinä ilmaistaan pätkinänkuoressa, miten absurdiina koko teoksessa kuvattu työelämän muutos näyttäytyy. Työ ei ole millään tavoin käsinkosketeltavaa eikä sitä näin ollen pysty kuvaamaan selkeään ammattinimikkeen tai työnkuvan kautta. Helenan firman ei esimerkiksi kerrota myyvän jotakin tiettyä tavaraa tai palvelua, vaan Salmen kuvauksen mukaan ”siellä mietitään toisten firmojen asioita ja sitten myydään se miettimisensä niille toisille firmoille” (IO 44). Kyse ei tämän määritelmän mukaan ole edes pelkästään siitä, että Helenan firma on yksittäinen, absurdeja asioita eteenpäin myyvä yritys, vaan sen kuvataan olevan osa laajempaa kokonaisuutta.

Helenan henkilöahmon työ *Ihmisen osassa* kuvautuu jatkuvana:

Helena tajusi olevansa töissä, vaikka oli juhliessa. Itse asiassa hän oli aina töissä, koska hänen työnsä oli juuri tätä: merkitysten pyörittelyä, sanojen hakemista, mielialojen tarkkailua, keskustelukumppani arviointia, avointa miellyttämistä ja lievää torjuntaa, lipomista ja liehittelyä, liirumlaarumia ja faktanpoikasta, mutta ei koskaan mitään selkeää, konkreettista ja kiistatonta. (IO 60.)

Immateriaalinen työ *Ihmisen osassa* on siis paitsi abstraktia ja hahmotonta, myös tekijälleen kuormittavaa. Se vie tekijältään mahdollisuuden työ- ja vapaa-ajan erottamiseen sekä samalla mahdollisuuden erottaa toisistaan oma työ- ja vapaa-ajan persoonansa, mikä näyttäytyy ennen

kaikkea siinä, miten Helenan hahmo joutuu irrottamaan itsensä aidoista tunteistaan ja haluis-
taan, minkä Helena kuvaa olevan ”raskas urakka ihmiselle, joka haluaisi katsoa kaukaisuuteen,
vaipua hiljaisuuteen ja mitä näitä ihania olotiloja nyt onkaan” (IO 53). Teoksessa kuvattuun
immateriaaliseen työhön liittyy myös tunteiden ”immateriaalisuus” ja siihen liittyvä kontrolli:
työntekijän tulee aidon tuntemisen sijaan performoida ja välittää sitä tunnetta, jota häneltä
milläkin hetkellä odotetaan Tunteiden kuvataan kuitenkin materialisoituvan Helenan kehossa
siitä huolimatta, että hän pyrkii pitämään ne kurissa: ”työn epämääräisyys jyysti hermostoa rie-
kaleiksi ja kasasi tykyttävää painetta ohimoihin” (IO 60).

Teoksessa kuvatun uusliberalistiseen ajattelumalliin viittaavan immateriaalisen työn
voidaan nähdä vieraannuttavan Helenaa työstään ja tunteistaan. Vieraantumisen klassinen
määritelmä on, että kapitalistinen työ vieraannuttaa yksilön työnsä tuloksista, omasta toimin-
nastaan, luonnosta, muista ihmisistä ja itsestään. Kapitalistinen yhteiskuntajärjestelmä luo siis
sellaiset olosuhteet, joissa ihmisten suhde itseensä ja ympäröivään maailmaan on äärimmäisen
rajoittunut. Sosialistisen humanismin perinteessä työ merkitsee perimmäistä arvoa ja yksilön
luovuuden ilmentymää eli ihmisluonnon olemuksellista ydintä, josta olemme vieraantuneet
mutta johon meidän tulisi voida palata. (Salmenniemi 2021, 67.) Vaikka klassista ymmärrystä
vieraantumisesta on kritisoitu (ks. esim. Jaeggi 2014; Rosa 2010; Weeks 2011), sovelluksia siitä
voidaan perustellusti hyödyntää analyttisenä työkaluna, erityisesti kun se kytketään suhteelli-
suutta painottaviin lähestymistapoihin ja ihmisten subjektiivisiin kokemuksiin vieraantuneisuu-
desta. (Salmenniemi 2021, 67.)

Ihmisen osassa työ kuvautuu elementtinä, joka vie Helenan henkilöahmolta tämän
aidot ihmissuhteet. Hänen ja muiden hahmojen välisistä suhteista on tullut performatiivisia ja
pinnallisia. Hänen on vaikea löytää ihmistä, johon hän saisi luotua niin aidon yhteyden, että
pystyisi jakamaan oikeita työhönsä liittyviä tunteitaan:

Helena etsi väkijoukosta ihmistä, jonka kanssa voisi hetken keskustella graniittisesta
kaiteesta, rikkiinäisestä särjestä ja siitä verkosta, jossa sätkimme kunnes kalikka kalah-
taa otsaan. Helena tarvitsi nyt vakavaa ihmistä. Ei tosikkoa, ei ikävää, ei hauskaa,
ei seurallista, ei erakkoa, ei moralistia, vaan vanhanaikaista vakavaa ihmistä, joka
vaihtaisi muutaman sanan noista kummallisista tuntemuksista. (IO 54.)

Edeltävä kuvaus saa koomisia piirteitä, kun Helena törmää Kimmon hahmoon, joka edustaa
kaikkea sitä, mitä Helena ei sosiaalisilta suhteiltaan toivo:

Samalla Helena aavisti keskustelun kulun ja toivoi, vaikka aavisti toivovansa tur-
haan, että mies noudattaisi Helenan laatimaa viiden kohdan kieltolistaa: Älä väitä,
että olet tehnyt omaisuutesi pelkästään omilla ansioillasi. Älä väitä, että olet nähnyt
muita pidemmälle ja siksi seisot nyt kukkulalla. Älä väitä, ettet tarvinnut onnistumi-
seesi kapitalismin oikkuja. Älä väitä, että olet riippumaton, persoonallinen ja yksilöl-
linen. (...) Kimmo teki kaikki viisi virhettä kymmenessä minuutissa, mutta Helena ei
tyrmännyt miestä, vaan antoi hänen puhua. (IO 55–56.)

Helenan viiden kohdan lista koostuu sellaisista individualistista sankaritarinoista, joita uuslibe-
ralistisessa asenneilmapiirissä mielellään painotetaan mutta jotka eivät tee Helenaan vaikutus-

ta, mistä on luettavissa Helenan tietoisuus siitä, että kyse todella on silkasta sankarinarratiivista. Teoksessa kuvattu ihmissuhteiden muuttuminen performatiivisiksi näyttäytyy traagisena ja aiheuttaa Helenan henkilöhahmolle paljon tuskaa. Toisin sanoen Helenalta puuttuu sellainen opportunistinen piirre, joka teoksessa kuvatussa maailmassa näyttäytyy yksilölle työelämän kannalta hyödyllisenä.

Kimmon koko henkilöhahmo on stereotyyppinen kuvaus ”oman onnensa sepästä”, ja tämä liioiteltu stereotyyppisyys tekee hänen hahmostaan varsin humoristisen. Hahmo toimii teoksessa ”uuden työn” kritiikkinä. Edeltävästä katkelmasta välittyy se, että Helenalla ei ole muuta mahdollisuutta kuin kuunnella Kimmon juttuja, koska – kuten hän itse toteaa – ”hän ei asemansa takia voi sanoa suoraan mitään” (IO 58). Toisin sanoen hän on jatkuvasti tilanteessa, jossa työ estää häntä luomasta aitoja ihmissuhteita, joissa hänen ei tarvitsisi naamioda omaa itseään ja keskittyä miellyttämään vastapuolta.

Edellä kuvattu kohtaaminen on myös varsin sukupuolittunut. Helenan hahmo on kuvatussa tilanteessa altavastaja jo sukupuolensa – eikä pelkästään ammatillisen asemansa – vuoksi. Tämä tuodaan esiin myös kerronnan tasolla hyvin suorasti: ”Miehellä oli nyt kaikki aika ja valta” (IO 60). Helena kokee velvollisuudekseen jopa harrastaa seksiä Kimmon kanssa pitääkseen tämän tyytyväisenä tai kuten Helena asian ilmaisee: ”Minä riisun kaikki vaatteeni ja sinä panet minua kuin sonni” (IO 59). Seksin harrastaminen jää lopulta vain puheen tasolle, mutta toteamuksessa korostuu ajatus Kimmosta toimijana ja Helenasta silkana objektina, jolle seksi merkitsee alistumista miehen haluihin. Samaan aikaan ilmaisusta on luettavissa se, että ”muuttuneella työllä” ei ole enää minkäänlaisia rajoja vaan se on laajentunut myös ruumiiseen ja ”itsensä myymiseen”. Tuo ruumiillinen itsensä myyminen ei liity enää esimerkiksi ruumiillisesti raskaaseen tehdastyöhön vaan siihen, että työntekijän on pakotetun verkostoitumisen vuoksi myytävä kaikki mahdollinen itsestään – varsinkin naistyöntekijänä. Helenan hahmoa ei tässäkään mielessä suojaa edes hänen korkea luokka-asemansa.

Helenan henkilöhahmon vieraantuminen kuvautuu teoksessa juuri siten, että se ei enää ole teoksen maailmassa toimija vaan objekti. Näin on suhteessa sekä työhön että ihmissuhteisiin. Kyse on vieraantuneen työn aiheuttamasta itsensä menettämisestä. Vieraantunut ihminen ei tunne olevansa kotona omissa nahoissaan tai ympäröivässä maailmassa. Suhde itseen ja muihin on siis vaurioitunut ja välineellistynyt. (Salmenniemi 2021, 68.)

Ainoa ihmissuhde, joka *Ihmisen osassa* kuvastuu aitona, on Helenan suhde tyttäreen, Siniin. Sinin hahmo kuitenkin menehtyy teoksen loppupuolella yliajon seurauksena, joten tuo ainoa aito ja välitön ihmissuhdekin tuhoutuu mitä brutaaleimmalla tavalla. Kaiken huipuksi yliajaja on Kimmo, jonka suurin huolenaihe on se, että rikosta tutkiva poliisi viittaa hänen autonsa malliin väärin. Se itsessään on varsin voimakas kuvaus siitä, miten vieraantuneita teoksen henkilöhahmot ovat toisistaan, tunne-elämästä ja perustavanlaatuisesta inhimillisyydestä.

Ihmisen osa -romaanin tapahtumaketju, jossa Kimmon henkilöhahmo ajaa Sinin hahmon päälle ja tyttö kuolee, perustuu tositapahtumaan. Helsingin Munkkivuoressa vuonna 2002 toimitusjohtaja ajoi juopuneena pikkutytön kuoliaaksi. Kolarin jälkeen hän murehti ennen kaikkea sitä, että hänen Audi-merkinen autonsa oli mediassa virheellisesti nimetty A3-malliseksi, kun se todellisuudessa oli ”parempaa” S3-mallia. (Hallila 2013, 94.) Tällaisen tositapahtumaan perustuvan tapauksen sisällyttäminen romaanin on itsessään osoitus siitä, että romaanin pyrkimys on nimenomaan osallistua yhteiskunnalliseen keskusteluun. Kuten Hallila (2013, 94) toteaa, romaani myös herättelee kysymystä siitä, miten tällaista inhimillistä ja ei-fiktiivistä tragediaa

voi taiteessa käsitellä eettisesti hyväksyttävällä tavalla.

Helenan hahmon kohdalla vieraantumisen problematiikka korostuu myös tilanteessa, jossa hänen on annettava potkut alaiselleen Kähköselle yrityksen toimitusjohtajan käskystä. Helenalle tilanne on vaikea, koska hän tietää Kähkösellä olevan ”kolme kouluikäistä lasta ja velkainen talo” (IO 201), mikä herättää hänessä perusinhimillisen empatian tunteen ja ymmärryksen tilanteen kohtuuttomuudesta. Tilannetta hankaloittaa Helenan kannalta se, että hänen ei anneta puhua suoraan, koska yritys ”ei anna potkuja” vaan ”antaa ymmärtää” (IO 202). Tilanteeseen huumoria tuovat edellä kuvatun kaltaiset toimitusjohtajan ohjeet, joista heijastuu tilanteen absurdius: ”Ei ole pakko kaataa kahvia syliin, jos on mahdollista kaataa lattialle. Kyse on saattamisen ja tönimisen erosta. Sävyeroista, kyllä sinä ymmärrät.” (IO 202.) Tästä välittyy hyvin *Ihmisen osassa* kuvattu työelämän performatiivisuus, jossa kaikki on epämääräistä, vaikeaselkoista ja tarkoituksellisen valheellista.

Helena epäroi aluksi toimimista toimitusjohtajan ohjeistusta vastaan, koska pelkää ”itse istuvansa seuraavalla viikolla Kähkösen paikalla” (IO 202). Potkujen saamisen pelosta huolimatta Helena toimii kuitenkin toimitusjohtajan ohjeistusta vastaan ja kertoo Kähköselle rehellisesti, mistä on kyse: ”Sinulle ei enää ole hommia tässä talossa. Saat potkut. Toimitusjohtaja ne sinulle antaa, mutta minä joudun niistä kertomaan” (mts.). Helena toisin sanoen kieltäytyy ottamasta vastuuta päätöksestä, joka ei ole hänen. Helenan ja Kähkösen hahmojen dialogissa painottuu myös teoksen ”uuteen” markkinatalouteen ja työn muutokseen liittyvä varsin suorasukainen kritiikki, jossa viitataan markkinoiden epämääräisyyteen ja siihen, että niitä ei todellisuudessa kontrolloi enää kukaan: ”Markkinatilanne on nyt sellainen. Älä kysy millainen, koska kukaan ei tiedä. Muistatko Kähkönen sen ajan, kun saatoimme nauraa humanisteille, etteivät he ymmärrä kaupasta ja taloudesta mitään, nyt ei enää naurata, kun eivät niistä ymmärrä talousoppineetkaan.” (IO 203.)

Helena tunnistaa Kähkösen epätoivon ja haluaisi auttaa tätä, mutta tiedostaa, että hänellä ei ole lupaa toimia niin: ”Itse asiassa Kähköselle ei voinut sanoa mitään. Kähköstä olisi pitänyt silittää, mutta sitä Helena ei voinut tehdä.” (IO 205.) Helena siis tunnistaa omat tunteensa ja tarpeensa ilmaista empatiaa, mutta toimii sen mukaan, miten häntä on ohjeistettu ja noudattaa oppimaansa mallia, jonka mukaan ”ei voi vaatia kahta asiaa yhtä aikaa, rahaa ja empatiaa” (IO 205). Helena on toisin sanoen vieraannutettu ja vieraantunut omista arvoistaan – tai ainakin niiden noudattamisesta.

Teos kuvaa, miten Helenan henkilöhahmo on vieraannutettu omista aidoista tunteistaan. Aidoille tunteille ei ole tilaa ”uuden” markkinatalouden ohjaamassa työelämässä. Eri tunteisiin liittyy erilaisia arvolatauksia ja jotkin tunteet ovat parempia kuin toiset. Ideaalitalanne on kuitenkin sellainen, jossa aitoja tunteita ei näytetä lainkaan. Tämä pakotettu tunteista vieraantuminen ja tunteita koskevien moraalisten arvostelmien muodostuminen kuvastuu tilanteessa, jossa Helenan ja Kimmon hahmot kommunikoivat: ”Ei noin. Älä koskaan näytä tunnetta. Näyttäessäsi tunteesi annat vallan toiselle. (...) Viimeisellä pitkällä lauseella Helena oli näyttänyt inhon tunteensa, ja nyt voima oli Kimmolla.” (IO 60.) Kuvaus on *Ihmisen osalle* tyypilliseen tapaan varsin tyhjentävä. Lukijalle ei jää juurikaan spekuloitavaa tai tarvetta etsiä piilomerkityksiä rivien välistä. Teoksen esittämä kritiikki on suorasukaista ja selkeää.

Tämä suorasukaisuus näkyy myös siinä, miten Helenan hahmon sisäisessä puheessa kuvataan tunteita suhteessa työhön: ”Ongelma on se, ettei negatiivisille tunteille ole toimistotalloissa mitään säilytystilaa, ei niitä nyt varsinaisesti kielletä, mutta annetaan ymmärtää, että ne

kuuluvat sille aikaisemmalle rodulle, sille joka rakensi maan helvetillisellä metelillä ja meuhkaamisella” (IO 63). Työntekijät on toisin sanoen pakotettu esittämään tiettyjä tunteita ja piilotamaan toiset. Samalla heidät on pakotettu esittämään ihmisiä, joilla on hallussaan onnellisuuden objekti ja näin ollen onnellisuus. Tällaisessa pakotetun onnellisuuden maailmassa eläminen ei tarjoa tilaa kritiikin esittämiseksi, sillä se tulkittaisiin negatiivisuudeksi. Sen voi katsoa olevan yksi syy toksisen positiivisuuden kulttuurille, jota teoksessa kuvataan: työoloja ei voi kritisoida, jos kaiken pitää olla jatkuvasti hyvin.

Lukijalle eniten tulkinnan varaa jää suhteessa siihen, kuka *Ihmisen osassa* ”todellisuudessa” puhuu. Teoksen lähtöasetelma on, että Helenan äiti Salme myy elämäntarinansa ”kirjailijan” (jolla ei teoksessa ole nimeä vaan johon viitataan ainoastaan kirjaimella ”K”) hahmolle viidellä tuhannella eurolla. Kirjailija lupaa kertoa Salmen elämäntarinan, mutta omalla mausteellaan:

Tuon jälkeen minun oli pakko sanoa, että vihasin keksittyjä kirjoja, ja pahinta oli se, että joku keksisi minun elämäni uudestaan johonkin kirjaan. Siitä se oikein riemastui ja sanoi, että juuri sillä tavalla se oli suunnitellut tekevänsä. Se tarvitsi jonkun hyvän elämän pohjaksi ja siihen päälle se keksisi lisää ja lopputuloksena olisi vielä parempi elämä kuin mitä se alimmainen alunperin oli. (IO 14.)

Koko *Ihmisen osan* Helenan tarina nojaa siis kehyskertomukseen, jossa painotetaan itse tarinan olevan myynti- ja ostotapahtuman lopputulos. Markkinoiden ja vieraantumisen tematiikkaa korostaa ajatus siitä, että alkuperäisestä, todellisesta elämäntarinasta muokataan ”parempi”. ”Paremmalla” viitataan tässä ennen kaikkea myyvämpään. Siitä hetkestä, kun lukija saa kirjan käsiinsä – esimerkiksi ostamalla sen – ostamisen ja myymisen logiikka toteutuu niin tarinan sisä- kuin ulkopuolellakin. Teos on kommentaaria myös ajatukselle siitä, että todellisuudesta ja totuudesta tulee myyntitapahtumassa tyystin yhdenmukaisia.

Tämä on osa teoksen uusliberalistiseen markkinatalouteen kohdistamaa kritiikkiä. Teos on metatason kannanotto siihen, miten kirjailija ammatissaan ikään kuin varastaa (tai ostaa pilkkahintaan) ympäriltään elämäntarinoita ja myy niitä sitten eteenpäin yritettyään tehdä niistä ensin mahdollisimman viihdyttäviä ja näin ollen myyviä. Uusliberalistisen markkinatalouden lävistämässä maailmassa taidekin elää markkinoiden ehdoilla. Vaikka esimerkiksi juuri kirjailijan on työssään väistämättä ammennettava ympäristöstään teosten synnyttämiseksi, *Ihmisen osassa* nimenomaan ammattiin liittyvä ostamisen ja myymisen logiikka korostuu. Teoksessa tarinan myyjän, Salmen, toive loppupeleissä on, ettei tarinan edes kerrota pohjautuvan juuri hänen elämäänsä, vaan hän toivoo kirjailijan kertovan, että se on ”keksitty kokonaan” (IO 152). Tästä on luettavissa, että Salme katuu sitä, että on myynyt elämäntarinansa kirjailijan tarkoituksiin, mutta kauppa on jo tehty, eikä sitä voi enää perua.

Lopuksi

Kari Hotakaisen *Ihmisen osa* on voimakas muuttuneeseen työkulttuuriin kohdistuva kritiikki, joka kritisoi ennen kaikkea muutosta, joka suomalaisessa yhteiskunnassa ja samalla työelämässä on 2000-luvulla tapahtunut. Teos paitsi valottaa ja reflektoi tätä muutosta, myös osallistuu

Ihmisen osassa kuvattavia vallitsevia olosuhteita tai ajatusmalleja ei haasteta teoksen maailman sisällä, vaan siinä kuvataan Helenan henkilöhahmon pyrkimystä muuttaa itseään työelämän ristipaineissa.

yhteiskunnalliseen keskusteluun osoittamalla ”uuden” työn absurdiutta. Teos tekee tämän pitkälti huumorin keinoin. Teoksessa huutia saavat niin immateriaalinen työ, markkinoiden leviäminen kaikkiin elämän osa-alueisiin kuin uusliberalistiseen ideologiaan perustuva narratiivi ”oman onnensa sepästäkin”.

Tässä artikkelissa olen keskittynyt *Ihmisen osassa* kuvautuvan työelämän muutoksen ilmenemiseen Helenan henkilöhahmon ja onnellisuuspakon kautta. Helenan työn epämääräisyys on teoksessa koomista, mutta se saa myös vakavia sävyjä suhteessa siihen, miten vieraannutettu Helena on omasta työstään, muista ihmisistä ja omista arvoistaan sekä tunteistaan. Vieraantumisen on teoksen maailmassa kokonaisvaltaista ja läpitunkevaa.

Vieraantumisen teemaan liittyy teoksessa myös ajatus onnellisten objektien haalimisesta, jotta elämä näyttäisi onnistuneelta ja yksilö menestyneeltä, riippumatta siitä, miltä tästä todellisuudessa tuntuu. Siitä, mitkä asiat ovat onnellisia objekteja, vallitsee selkeä narratiivi, joka seurailee laajemman yhteiskunnan asenteita. Työ nousee merkittävään rooliin, sillä eetos on selkeä: mitä menestyneempi olet työelämässä, sitä onnellisempi sinun on oltava, koska menestys näyttäytyy ulospäin onnellisuutena. Totuus Helenan hahmon kohdalla on kuitenkin varsin toinen. Helena kuvataan tuskastuneena siihen, että joutuu työssään kätkemään negatiivisiksi leimatut tunteet ja korostamaan sen sijaan positiivisiksi määriteltyjä tunteita. Se kaikki saa henkilöhahmon tuntemaan itsensä silkaksi objektiksi subjektin sijaan.

Ihmisen osassa kuvattavia vallitsevia olosuhteita tai ajatusmalleja ei haasteta teoksen maailman sisällä, vaan siinä kuvataan Helenan henkilöhahmon pyrkimystä muuttaa itseään työelämän ristipaineissa. Tästä välittyy kritiikki sellaista yksilöpsykologiaan keskittyvää ajattelumallia kohtaan, minkä mukaan yksilön on muokattava itsensä sopimaan järjestelmään sen sijaan, että järjestelmän tarkoitus olisi vastata yksilön tarpeisiin. *Ihmisen osassa* uusliberalistiseen markkinatalouteen perustuva ideologia on ottanut haltuunsa koko työelämän ja sitä kautta myös yksilöiden tunne- ja arvomaailman sekä ihmissuhteet.

Lähteet

Tutkimuskohde

Hotakainen, Kari 2009: *Ihmisen osa*. Helsinki: Siltala.

Tutkimuskirjallisuus

Ahmed, Sara 2010: *The Promise of Happiness*. Durham and London: Duke University Press.

Arminen, Elina 2024: Sosiologinen kirjallisuudentutkimus. Teoksessa *Lähestymistapoja kirjallisuuteen*. Toim. Hanna Meretoja, Aino Mälikalli, Anna Helle, Kaisa Ilmonen & Markku Lehtimäki. Helsinki: SKS.

Hallila, Mika 2013: Metafiktivistä menoa. Teoksessa *Suomen nykykirjallisuus 1. Lajeja, poetiikkaa*. Toim. Mika Hallila, Yrjö Hosiailuoma, Sanna Karkulehto, Leena Kirstinä, & Jussi Ojajarvi. Helsinki: SKS.

Helle, Anna 2013: Työ, talous ja tunteet Kari Hotakaisen *Ihmisen osassa*. *Kulttuurintutkimus* 30:3, 3–14.

Helle, Anna & Ilmonen, Kaisa 2024: Johdanto maailmanlähtöisiin suuntauksiin. Teoksessa *Lähestymistapoja kirjallisuuteen*. Toim. Hanna Meretoja, Aino Mälikalli, Anna Helle, Kaisa Ilmonen & Markku Lehtimäki. Helsinki: SKS.

Jaeggi, Rahel 2014: *Alienation*. New York: Columbia University Press.

Lazzarato, Maurizio 2016: *Immaterial Labor. Work, Migration, Memes, Personal Geopolitics*. 30/2016. 78–88.

Ojajarvi, Jussi 2013: Kapitalismista tulee ongelma. Teoksessa *Suomen nykykirjallisuus 2*. Toim. Mika Hallila, Yrjö Hosiailuoma, Sanna Karkulehto, Leena Kirstinä & Jussi Ojajarvi. Helsinki: SKS.

Patomäki, Heikki 2007: *Uusliberalismi Suomessa*. 2. painos. Helsinki: WSOY.

Petäjä, Jukka 2014: Ihmisen osa alkoi hylätystä monologista. *Helsingin Sanomat* 25.12.2014. [Viitattu 17.3.2026.]

Rodgers, Daniel 2018: The Uses and Abuses of Neoliberalism. *The Uses and Abuses of "Neoliberalism"* - *Dissent Magazine*. [Viitattu 5.3.2026.]

Rosa, Hartmut 2010: *Alienation and Acceleration: Towards a Critical Theory of Late-Modern Temporality*. Copenhagen: NSU Press.

Salmenniemi, Suvi 2021: Kiinnittävät ja kuluttavat siteet: vieraantuminen ja vastarinta työssä. *Tiede ja edistys* 46(1–2), 65–73.

Sevänen, Erkki 2021: *Järjen harhapolut. Kapitalistinen rationalisaatio ja sen kritiikki Juha Seppälän romaaneissa Yhtiökumppanit, Paholaisen haarukka ja Mr. Smith*. Helsinki: SKS.

Siltala, Juha 2004: *Työelämän huonontumisen lyhyt historia*. Helsinki: Otava.

Steinby, Liisa 2012: Kirjallisuus ja raha. *Avain* 2/2012, 76–84.

Suojanen, Ilona 2021: *Onnellisuuspaineen alla. Kun onnesta tuli pakko*. Helsinki: Gaudeamus.

Weeks, Kathi 2011: *The Problem with Work: Feminism, Marxism, Antiwork Politics and Postwork Imaginaries*. Durham: Duke University Press.

Kirjallisuudentutkimuksen
kentältä

Lastenkirjallisuus reittinä
lukijuuden maailmaan:
Haastattelussa Lastenkirja-
instituutin toiminnanjohtaja
FT Kaisa Laaksonen

Mariam Salo

Lastenkirjainstituutin toiminnanjohtaja FT Kaisa Laaksonen väitteli Turun yliopiston kotimaisen kirjallisuuden oppiaineesta joulukuussa 2025 aiheenaan *Aikuisen ohjaamat, huomiota hakevat ja itsenäiset lapset. Lapsifiguurit suomalaisissa kuvakirjoissa vuosina 2000–2015*. Kansainväliseen kuvakirjatutkimukseen verrattuna suomalaista kuvakirjallisuutta on tutkittu vain vähän ennen Laaksonen lapsifiguureja käsittelevää aineistoltaan merkittävän laajaa väitöskirjaa (mt., 24). Tapasin Laaksonen Tampereella Lastenkirjainstituutissa hänen työhuoneellaan huhtikuussa 2026. Keskustelimme lasten- ja nuortenkirjallisuudesta sekä niiden tutkimisen tärkeydestä.

Millainen polkusi on ollut lastenkirjallisuudentutkijaksi?

Lapsuudenperheessäni luettiin paljon ja lastenkirjallisuutta arvostettiin. Koska vanhempanikin lukivat lastenkirjoja, koskaan ei tuntunut siltä, että niiden lukeminen pitäisi lopettaa varttuessa vanhemmaksi. IB-lukiolaisena päätin tehdä opintoihin kuuluvan laajemman tutkielman lastenkirjojen vahvoista tytöistä, kuten Pepistä ja Matildasta. Lukion jälkeen aloin opiskella kotimaista kirjallisuutta Turun yliopistossa ja samaan aikaan kasvatustieteitä Helsingin yliopistossa. Molempia tutkimusaloja yhdisti lastenkirjallisuus, ja kahden yliopiston tarjonta mahdollisti osallistumisen erilaisille lastenkirjallisuutta käsitteleville kursseille, joista esimerkiksi Maria Laukan¹ kuvakirjakurssi teki minuun suuren vaikutuksen.

Perustutkinto-opintojen loppuvaiheessa olin vaihdossa Tukholman yliopistossa ja suoritin siellä lastenkirjallisuuteen liittyvän opintokokonaisuuden. Tukholman yliopistossa voi opiskella lastenkirjallisuutta sivuaineena, ja lastenkirjallisuudentutkimus on Ruotsissa muutenkin huomattavasti vahvemmassa asemassa kuin Suomessa. Valmistuttuani tein vielä harjoittelun Suomen Tukholman-instituutissa ja tutustuin Ruotsin lastenkirjainstituutin (*Svenska barnboksintitutet*) toimintaan. Ruotsissa vietetty aika oli merkittävä kimmoke lasten kuvakirjoja käsittelevälle tutkimukselleni.

¹ Maria Laukka (1942–2017) oli kuvitustaiteen tutkija, kuvataiteen opettaja, opettajankouluttaja, kriitikko ja kolumnisti, joka tunnetaan suomalaisen lastenkulttuurin kehittämisestä ja edistämisestä (Pohjakallio 2017).

Miksi aikuisten on tärkeää lukea ja myös tutkia lasten- ja nuortenkirjallisuutta?

Lastenkirjallisuus on lapsille reitti kirjallisuuden maailmaan ja yhteiskunnallisesta näkökulmasta myös muun muassa lukutaidon vahvistamiseen, joten onhan se ihan hullu asetelma, jos aikuiset eivät yhtään tunne tai ymmärrä sitä! Lastenkirjallisuus kertoo todella paljon siitä, mikälainen maailma on, ja lastenkirjallisuuden historiasta on havaittavissa erilaisia yhteiskunnan kehitysvaiheita. Lastenkirjallisuus on kuin kustantamo pienoiskoossa: siihen sisältyvät niin eri aikoina lapsille suunnatut tietokirjat kuin kaikki kaunokirjallisuuden lajitkin – kuvakirjat, runot, sadut, kertomukset, novellit näytelmät ja romaanit aina kotimaisista teoksista käännöksiin. Lajin historiaa tarkastelemalla voi havaita erilaisia yhteiskunnan kehitysvaiheita ja ajattelutapoja. Miksi ihmeessä siis lastenkirjallisuutta ei tutkittaisi? Se on minusta oleellisempi kysymys.

Tutkitaanko lasten- ja nuortenkirjallisuutta Suomessa tarpeeksi?

Viime vuosikymmeninä on tapahtunut jonkin verran kehitystä, mutta ongelmana on se, ettei lasten- ja nuortenkirjallisuus ole erityisalana missään suomalaisessa yliopistossa. Esimerkiksi kirjallisuuspiaineiden sisällä lasten- ja nuortenkirjallisuuden käsittelyn taso riippuu täysin siitä, kuuluuko opetushenkilökuntaan aiheeseen erikoistuneita tutkijoita ja löytyykö alaan liittyvien luento- tai analyysikurssien järjestämiseen resursseja. Monesti yliopisto-opintojen lasten- ja nuortenkirjallisuutta käsittelevä osuus suoritetaan itsenäisesti yhtenä vapaavalintaisena opintojaksona joko esseenä tai tenttien. Kun ajattelee, kuinka monitahoista lasten- ja nuortenkirjallisuus Suomessa on, onhan se ongelmallista, ettei siihen voi perustutkinto-opintojen aikana erikoistua oikeastaan missään. Ehdottomasti edes yhden suomalaisen yliopiston kirjallisuuspiaineen olisi hyvä olla erikoistunut lasten- ja nuortenkirjallisuuden tutkimukseen varsinkin, kun ajatellaan tulevien luokan- ja aineenopettajien pätevoitymistä sekä yhteiskunnan lukutaidon tilaa.

Yksi väitöskirjasi keskeisimmistä käsitteistä on *ikonoteksti*. Mitä se tarkoittaa ja mitä käsite mahdollistaa analyysin välineenä?

Ikonoteksti viittaa siihen havaintoon, että kuvakirjassa on aina ikään kuin kolme tarinaa yhtä aikaa: tekstin kertoma tarina, kuvan kertoma tarina ja sitten ikonotekstissä tekstin sekä kuvan yhteisvaikutuksessa muodostuva tarina, joka syntyy vasta lukutapahtumassa ja voi olla jokaiselle lukijalle erilainen. Valitsin ikonotekstin analyysin käsitteelliseksi välineeksi, koska se korostaa kuvakirjan erityislaatua kokonaistaideteoksena, jolloin tekstiä ja kuvaa ei ole mielekästä tarkastella toisistaan erillisinä.

Miten päädyit tutkimaan juuri 2000-luvun alun kuvakirjojen lapsifiguureja?

Aloitin väitöskirjan työstämisen 2000-luvun alussa ja ajattelin silloin, että haluan tutkia kuvakirjojen kautta juuri sitä nimenomaista historiallista hetkeä. Samoihin aikoihin suomalaisten

kuvakirjojen julkaisumäärä alkoi lisääntyä, ja pitkän taustatyön jälkeen päädyin lopulta rajamaan aineistoni 15 vuoden ajanjaksoon 2000-luvun alusta vuoteen 2015. Tutkimukseni mukaan tämä ajanjakso edustaa tietynlaista idyllistä lapsuuskuvaa. Tutkimukseni ulkopuolelle jääneessä vuoden 2016 jälkeen ilmestyneessä suomalaisessa kuvakirjallisuudessa lapsuuskuvauks on jo paljon moninaisempaa.

Tutkimuksesi aineisto koostuu 246 Suomessa vuosina 2000–2015 julkaistusta kuvakirjasta. Mitä laaja aineisto mahdollisti tutkimuksellisesti ja mitä menetelmiä käytit sen analysoinnissa?

Tutustuin koko aineistoon aluksi lähilukien, tein muistiinpanoja teoksista ja samalla taulukoin niistä löytämiäni tiettyjä toistuvia piirteitä, esimerkiksi sukupuoleen ja perheen kuvaukseen liittyen. Lastenkirjainstituutissa työskentely tutkimuksen loppupuolella mahdollisti sen, että koko aineisto oli helposti saatavilla. Aineiston laajuus puolestaan takasi sen, että sen pohjalta saattoi perustellusti muodostaa kokonaiskuvan aikajakson kuvakirjoissa esitetyistä lapsuuden representaatioista: Aineiston analyysin myötä minulle alkoi hahmottua, minkälaisia lapsikäsitteitä 2000-luvun alun kuvakirjat kokonaisuutena välittävät ja miten nämä käsitteet ilmenevät teoksissa tietynlaisina toistuvina figureina, joissa lapsihahmot rakentuvat suhteessa vanhempiin tai toisinpäin. Teosten piirteiden ja henkilöhahmojen taulukointi puolestaan konkretisoi esimerkiksi sitä, kuinka yksipuolista kyseisen aikajakson kuvakirjojen inhimillisen moninaisuuden kuvaus on.

Nostat analyysissasi esiin kolme erilaista, aineistossasi toistuvaa lapsifiguuria: *aikuisen ohjaamat lapset*, *aikuisen huomiota tavoittelevat lapset* ja *itsenäiset lapset*. Miten nämä figuurit rakentuvat aineistossasi ja millaisen kuvan ne luovat 2000-luvun alun lapsuudesta?

Aikuisen ohjaama lapsi on varmasti kuvakirjojen yleisin lapsifiguuri – myös omassa aineistossani. Se edustaa lapsikuvaa, jonka mukaan lapsi ei voi olla täysin itsenäinen vaan vaatii koko ajan aikuisen ohjausta. Aikuinen on tällöin alati läsnä tarinassa vähintään taustalla kuuluvana ohjaavana äänenä.

Vastapainona aikuisen ohjaamalle lapselle 2000-luvun alun kuvakirjoissa toistuu figuuri *aikuisen huomiota hakevasta lapsesta*. Se edustaa kenties nykyajan vanhemmuuden muutosta: Aikuisten huomiota hakevien lasten tarinoissa korostuu tarve vanhemman huomioinnille tilanteissa, joissa aikuisella on kiire tai esimerkiksi sairauteen liittyvää kyvyttömyyttä huolehtia lapsesta. Tällöin tarinan pedagogisuus kääntyy lapsen kanssa lukevan aikuisen suuntaan osoittamalla lapsen tarvitsevan vanhemman tukea.

Kolmas aineistossani esiintyvä lapsifiguuri on *itsenäiset lapset*. Se tulee 2000-luvun alun kuvakirjoissa esille siten, että lapsen näkökulma on koko ajan läsnä joko tekstissä ja kuvituksessa tai esimerkiksi kerrontatarkoituksena, jossa maailmaa katsotaan lapsikertojan linssin läpi. Kuvakirjojen itsenäisten lasten rinnalla aikuiset saattavat osoittautua naurettaviksi tai hassuiksi ja lapset puolestaan viisaiksi, kun teoksissa lasten kokemusmaailma välittyy ilman aikuisen ohjaavaa ääntä taustalla.

Näiden kolmen figuurin pohjalta muodostin käsitteen *realistinen lapsuuden idylli*. Se viittaa kuvaukseen, jossa lapsuus esitetään tunnistettavana mutta kuitenkin melko huolettoma-

na ajanjaksona. Esimerkiksi yhteiskunnallinen todellisuus rajataan enimmäkseen realistisen lapsuuden idyllin ulkopuolelle, ja lapsuus esitetään kuvakirjoissa kuin omana universuminaan, joka koostuu rajatusti kodista, pihapiiristä ja päiväkodista.

Onko 2000-luvun alun suomalaiset kuvakirjat suunnattu kaikille lapsille vai vain tietynlaiselle oletetulle yleisölle?

Jossain määrin tutkimusaineistossani kuvattu lapsuus on varmasti yleisesti tunnistettavaa kaikille, mutta toisaalta se rajautuu aika valkoiseen ja keskiluokkaiseen, ydinperhekeskeiseen kaupunkilaislapsuuteen. Esimerkiksi maaseudulla elävien lapsien elämää ei juuri kuvata aineistossani, vaan maaseudulle matkustetaan lähinnä sukulaisten luokse kylään. 2000-luvun alun kuvakirjoissa ei kuvata lähes lainkaan lasten tai perheiden moninaisuutta, tiettyä perheidylliä laajempaa yhteiskunnallista todellisuutta tai nykyajan Suomessa kasvavien lapsien kulttuurista moninaisuutta. Se saattaa johtua tuon aikakauden tekijöiden tiedostamattomuudesta tai homogeenisyydestä: teosten lähtökohtana on saattanut olla tekijöidensä oma idyllisoitu lapsuus aika.

Olet toiminut Lastenkirjainstituutin johtajana vuodesta 2017 lähtien. Miten siitä tehtävästä käsin arvioisit, että lasten- ja nuortenkirjallisuus on kehittynyt vuoden 2015 jälkeen?

Lastenkirjallisuusinstituutti julkaisee vuosittain Kirjakori-tilastoja, joihin tilastoidaan kategoriottain edeltävän vuoden Suomessa julkaistun suomalaisen ja käännetyn lasten- sekä nuortenkirjallisuuden määrä. Kirjakori-tilastojen perusteella voidaan sanoa, että painettu suomalainen lastenkirjallisuus on määrällisesti selvästi kasvanut viimeisen kymmenen vuoden aikana; kustantajilla on selkeästi halu tehdä nimenomaan suomalaista lastenkirjallisuutta. Samaan aikaan kuvituksen määrä kirjoissa on lisääntynyt – nykyään lastenromaanitkin on monesti jopa nelivärikuvitettuja. Pikkuhiljaa kuvitusta on alkanut näkyä myös nuortenkirjoissa.

Lisäksi lasten moninaisuutta eri muodoissaan on esimerkiksi kyvykkyyden, sukupuolen ilmaisemisen ja sateenkaariperheiden näkökulmasta alettu huomioida lasten- ja nuortenkirjallisuudessa aiempaa paremmin. Uusimmissa suomalaisissa kuvakirjoissa ja nuortenkirjallisuuden puolella on jonkin verran etnisesti moninaisia hahmoja, mutta siihen väliin jää ikäryhmä, jolle suunnatussa lastenkirjallisuudessa ei juurikaan vielä ole etnisesti moninaisia hahmoja puhumattakaan tekijöistä. Toisaalta lastenkirjoissa voidaan kuvituksen kautta tuoda esille moninaisuuden tätä puolta, mutta se ei ole välttämättä tarinaa läpäisevästi esillä.

Koululaisten lukuinnon herättämisessä ja ylläpidossa aikuisten malli lukijoina sekä tarjolla olevan kirjallisuuden samaistuttavat henkilöhahmot tai maailmat ovat keskeisessä asemassa. Lisäksi opetuksessa käytettävä kirjallisuus voi potentiaalisesti tehdä monikielisyydestä näkyvää ja sen avulla voidaan käsitellä kieli-identiteettejä sekä -asenteita (ks. Latomaa 2013). Omaa kielitietoista kirjallisuudenopetusta käsittelevää väitöskirjaa työstäessäni olen huomannut, että erityisesti 10–12-vuotiaille monikielisille oppilaille on edelleen haastavaa löytää juuri heille suunnattua suomalaista kaunokirjallisuutta. Mitä luettavaa suosittelisit opettajille tai tuleville opettajille, jotka työskentelevät taustaltaan monikielisten lasten ja nuorten parissa?

Jossain määrin tutkimusaineistossani kuvattu lapsuus on varmasti yleisesti tunnistettavaa kaikille, mutta toisaalta se rajautuu aika valkoiseen ja keskiluokkaiseen, ydinperhekeskeiseen kaupunkilaislapsuuteen.

Suosittelisin 7–9-vuotiaita opettaville luettavaksi Jani Toivolan ja Saara Obelen teoksia *Poika ja hame* (2021), *Poika ja perhostunne* (2022) sekä *Poika ja rohkeusloikka* (2023), Frank Furun ja Linda Bondestamin teosta *Mutta te ette ole äiti* (2021, *Ni är inte min mamma*) sekä Mila Teräksen ja Ninka Reittun teosta *Liljan lumitanssi* (2025).

Täytyy myöntää 10–12-vuotiaille oli haastava löytää monikielisyyttä tai -kulttuurisuutta edustavia kirjoja, mutta kuitenkin heidän ikäisiään opettaville suosittelisin luettavaksi Silja Vuorikurun selkokirjaa *Nelosten tanssit* (2025), Angie Thomasin fantasiatrilogian avausta *Nic Blake ja ihmeelliset – Ilmentäjien ennustus* (2024, *Nic Blake and the Remarkables: The Manifestor*) sekä Elina Lappalaisen ja Mitja Mikael Malinin (2025) lastenromaanin ja tietokirjan yhdistelmää *Tornihuoneen salaseura. Vallan jäljillä*, joka on sarjan kolmas osa.

Yläkoulun opettajille tai opettajiksi aikoville vinkkaan luettavaksi Päivi Lukkarilan teosta *Skutsi* (2024), Edith Arkkon selkokirjaa *Samira/Ninni* (2025) sekä omaa tämän hetken suosikkiani, Punni-kirjallisuuspalkinnonkin ansaitusti voittanut Stefanie Tuurnan teosta *Maa-maa* (2025), joka käsittelee änkytystä oivaltavalla ja vaikuttavalla tavalla.

Mikä lasten- tai nuortenkirja on itsellesi erityisen tärkeä?

Ikisuosikkini on Lea Pennasen *Piilomaan pikku aasi* (1968), koska siinä lukija johdatetaan kerroksen kielestä lähtien sisälle lastenkirjallisuuden salattuun maailmaan ja sadun lumoukseen. Pystyn edelleen tavoittamaan tunteen, joka itselläni on ollut lapsena sadun ääneen lukemista kuunnelllessani.

Lähteet

Laaksonen, Kaisa 2025: *Aikuisen ohjaamat, huomiota hakevat ja itsenäiset lapset. Lapsifiguurit suomalaisissa kuvakirjoissa vuosina 2000–2015*. Turku: Turun yliopisto.

Latomaa, Sirkku 2013: Monikielisempi Suomi. Kirjallisuus kielitietoisuuden edistäjänä. Rastas, Anna (toim.) *Kaikille Lapsille. Lastenkirjallisuus liikkuvassa, monikulttuurisessa maailmassa*. Helsinki: Suomen Kirjallisuuden Seura.

Pohjakallio, Pirkko 2017: Maria Laukka 1942–2017. Kuvataideopettaja. *Helsingin Sanomat* 12.11.2017. <https://www.hs.fi/muistot/art-2000005444202.html>. Viitattu 20.5.2026.

Kirjallisuudentutkimuksen perusasioden äärellä

Kirjallisuudentutkimuksen päivät Oulussa 20.–22.5.2026

Henna Hurme, Ennaliina Leiwo & Katriina Mäkelä

Turkulaiset kirjallisuudentutkijat ja -opiskelijat matkasivat lukuvuoden päätteeksi Ouluun, historian suurimmille Kirjallisuudentutkimuksen päiville. Päivien aikana pidettiin yhteensä 100 esitelmää, osallistujaluvun ollessa 125. Turun yliopisto oli jo toista vuotta peräkkäin kaksipäiväisen konferenssin parhaiten edustettu yliopisto: lähtijöitä oli yhteensä vaikuttavat 30 henkilöä perustutkinto-opiskelijoista professoreihin.

Päivien teemana oli tänä vuonna ”toden ja kuvitellun rajalla”. Konferenssin avasi Virginian yliopiston englannin kielen ja kirjallisuuden professori, kirjallisuudentutkija Rita Felski keynote-luennollaan *Selective Affinities: Literature and New Critical Theory*. Felski keskittyi puheenvuorossaan käsittelemään ”uusia todellisuuksia luovaa kirjallisuutta” suhteessa uuteen saksalaiseen filosofiaan ja yhteiskuntateoriaan, esimerkkeinään modernisti Robert Walserin teokset ja Zadie Smithin romaani *Swing Time* (2016). Jotkut turkulaiset väitöskirjatutkijat olivat valmistautuneet luentoon etukäteen lukemalla yhdessä Felskin teosta *Kirjallisuuden hyödyllisyys* (*Uses of Literature* 2008, suom. 2024).

Kysymys todesta, kuvitellusta ja niiden välisestä suhteesta on kirjallisuudentutkimuksen perusongelma, jota voi lähestyä lukemattomin eri tavoin. Teema ohjasikin tutkijoita moheen suuntaan. Esitelmissä pohdittiin muun muassa kertomiseen ja kuvitteluun liittyviä eettisiä kysymyksiä, muistia ja muistamista sekä fiktion suhdetta yhteiskunnallisiin ilmiöihin ja poliittiseen mielikuvitukseen. Erityisen hedelmällisenä teema näyttäytyi spekulatiivisen fiktion näkökulmasta, joka oli hyvin edustettuna konferenssin lähes kaikissa työryhmissä. *Mahdollisuuksien taimitarha* -työryhmässä pohdittiin, miten spekulatiivinen ajattelu voisi auttaa nykypäivän kriisien kohtaamisessa ja hallinnoimisessa. Spekulatiivisen fiktion lajiin keskittyivät erityisesti *Spekulatiivinen fiktio toden ja kuvitellun rajalla* -työryhmä, *Kauhun ja toden rajalla* -työryhmä, sekä verkkotyöryhmä *Indigenous Futurisms: Arab and Global South Speculative Fiction*. Spekulatiivisuus kytkeytyi useissa esitelmissä ekologian ja posthumanismin teemoihin, ja metsät, ilmasto- ja luontoaiheet olivatkin esillä läpi konferenssin.

Toisaalta kysymys todesta ja kuvitellusta kiinnosti myös sosiologisesta näkökulmasta. Kirjailijuutta muuttuvalla mediakentällä pohdittiin aiheelle omistetun *Contemporary Authorship* -työryhmän voimin, ja sosiologiset ilmiöt nousivat esille muissakin yhteyksissä esimerkiksi mediatuorismin ja maagisen urbanismin kautta. Fiktion ja faktan rajoja käsiteltiin ainakin monisaisissa työryhmissä esseekirjallisuudesta (*Essee fiktion ja faktan rajalla*) ja dokumentaarisesta sarjakuvasta (*Dokumentaarinen sarjakuva*).

Lasten- ja nuortenkirjallisuus oli konferenssissa esillä omana työryhmänään *Toden ja kuvitellun rajat lasten- ja nuortenkirjallisuudessa* mutta myös useassa muussa kokonaisuudessa:

nuortenkirjallisuuden kontekstissa keskusteltiin muun muassa rodullisen moninaisuuden kysymyksistä ja J.K. Rowlingin kirjailijakuvan vaikutuksesta *Harry Potter* -sarjan lukemiseen (*Contemporary Authorship*). Potter-teema puhututti myös aiemmin mainitussa spekulatiivisen fiktion työryhmässä, jossa käsiteltiin onnellisia loppuja kirjasarjan pohjalta kirjoitetussa dark romance fanifiktiossa. Fantasian ja allegorian suhdetta pohtivassa *On the Frontier Between Fantasy and Allegory* -työryhmässä puolestaan keskusteltiin suomalaisen ja virolaisen satukirjallisuuden pedagogisista ja allegorisista ulottuvuuksista. On tärkeää, että lasten- ja nuortenkirjallisuutta käsittelevälle tutkimukselle järjestettiin Oulun KTS-päivillä oma työryhmänsä, mutta on yhtä lailla hienoa huomata, että lasten- ja nuortenkirjallisuudesta oltiin kiinnostuneita myös sen ulkopuolella.

Me allekirjoittaneet vietimme Oulun KTS-päivät juosten työryhmästä työryhmään, ahmien tietoa ja tutustuen mahdollisimman moneen uuteen kirjallisuudentutkimukselliseen näkökulmaan. Opiskelijoille ja aloitteleville tutkijoille KTS-päivien kaltaiset tapahtumat ovat paras mahdollinen tapa syventää omaa ymmärrystä kirjallisuudentutkimuksen kentällä käydystä vuoropuhelusta, ja huomasimmekin konferenssin aikana, että vaikka teoreettiset näkökulmat ja lähestymistavat ovat moninaisia, yhteenkietoutumisia, limittäisyyksiä ja yhteistä pintaa löytyy joskus yllättävistäkin paikoista.

Vuoden 2027 Kirjallisuudentutkimuksen päivät järjestetään Helsingissä ja niiden yhteydessä juhlitaan myös Kirjallisuudentutkijain seuran 100-vuotista taivalta. Odotamme jo mielenkiinnolla, millaisia suuria linjoja juhluvuoden KTS-päivät piirtävät esiin – ja onko vuoden päästä luvassa uusi konferenssin osallistujaennätys!

Koska KTS-päivillä oli tänä vuonna seitsemän rinnakkaista sessiota läpi koko konferenssin, yhden ihmisen oli mahdollista seurata vain pientä osaa kokonaisuudesta. Kysyimme muutamilta osallistujilta, mikä oli päivien kiinnostavin hetki tai muu kohokohta.

Mikä KTS-päivien ohjelmassa oli erityisen kiinnostavaa?

Niina Hanhinen: Osallistuin torstaina dokumentaarisen sarjakuvan työryhmän kahteen sessioon, joissa käsiteltiin todellisten ja usein myös omakohtaisten tapahtumien ja asioiden ilmaisemista sarjakuvamuodossa. Esityksissä käsiteltiin mielenterveyteen ja riippuvuuksiin liittyviä zinejä ja sarjakuvia (Noora Raiskio, TAU ja Anna Vuorinne, TY), urheilujournalistista sarjakuvaa (Ralf Kauranen, TY) sekä identiteettiä ja itserepresentaatiota käsittelevää sarjakuvaa (Leena Romu, TY). Kuulimme myös esitykset tekijän näkökulmasta faktan ja fiktion rajapintoihin (Hanneriina Moisseinen, Taideyliopisto), dekoloniaalisesta aktivistisesta sarjakuvasta (Eeva Kuikka, TY) ja eri tavoin dokumentaarisuuttaan esiin tuovista ikonoteksteistä (Niina Hanhinen, TY). Aura Nikkilä (TY) johdatteli työryhmän syvempään keskusteluun intermediaalisuudesta ja sarjakuvailmaisusta.

Perjantaina kuuntelin Hilla Pohjalaisen (TY), Samuli Björnisen (TAU) ja Essi Variksen (HY) esitykset työryhmässä nimeltään *Mahdollisuuksien taimitarha*. Työryhmä oli erittäin suosittu, ja huoneeseen kannettiin tuoleja lisää ulkopuolelta. Björninen esitteli meille 1600–1700 lukujen tieteellisten tekstien epätodellisen moodeja. Varis johdatti kuulijat spekulatiivisen eli useamman vaihtoehdoisen tulkintakehyksen aktivoimisen iloisille poluille. Pohjalainen puhui utopian eri ulottuvuuksista ja poliittisesta mielikuvituksesta.

[V]aikka teoreettiset näkökulmat ja lähestymistavat ovat moninaisia, yhteenkietoutumisia, limittäisyyksiä ja yhteistä pintaa löytyy joskus yllättävistäkin paikoista.

Henna Hurme: Mielenkiintoisia esityksiä päivillä oli niin paljon, ettei kaikkia päässyt seuraamaan. Mieleeni jäivät erityisesti ne esitelmät, joissa keskusteltiin kirjallisuuden didaktisista ulottuvuuksista ja siitä, kuinka tekstit pyrkivät vaikuttamaan lukijaansa. *Contemporary Authorship* -työryhmä tarjosi kokonaisuudessaan paljon pohdittavaa, ja erityisesti mieleeni jäivät Tero Eljas Vanhasen (HY) esitelmä didaktisista strategioista diverse romance -genressä sekä Ville Hämäläisen (TAU) esitelmä eettisestä ja tekstuaalisesta moniselitteisyydestä Kaspar Colling Nielsenin teoksissa.

Erityisen paljon pidin Oiva Ristimäen (TY) ja Radvilė Musteikytėn (VU/TY) paikalle kutsumasta työryhmästä *On the Frontier between Fantasy and Allegory*, jossa pureuduttiin tuttujen ja tuntemattomampien, uusien ja vanhojen esimerkkien kautta pohtimaan allegorian ja fantasian määritelmiä ja käsitteiden suhdetta. Opin sekä esitelmistä että niiden synnyttämästä keskustelusta paljon uutta. Osallistuin kirjallisuudentutkimuksen päiville ensimmäistä kertaa, ja kokemukseni oli mahtava!

Ennaliina Leiwo: Osallistuin koko konferenssin ajan moniosaiseen *Contemporary Authorship* -työryhmään. AUTOSTORY (*Authors of the Story Economy: Narrative and Digital Capital in the 21st-Century Literary Field*) -projektin järjestämä työryhmä käsitteli nykypäivän kirjallista elämää kertomuksentutkimuksen ja kirjallisuussosiologian kehyksessä. Erityisesti mieleen jäivät Maria Mäkelän (TAU) esitelmä Edouard Louis'n kirjailijakuvan "postdigitaalisuudesta" ja Riikka Pirisen (TAU) puheenvuoro nobelisti Alice Munron vastaanoton muutoksista vuoden 2024 inestiskandaalin jälkeen.

Olli Löytty: Olen pohtinut, miksi tämänvuotiset KTS-päivät olivat niin mukavat, mutta ainakin kolme syytä keksin:

- a) onnistuneet, sujuvat järjestelyt
- b) luokkaretkifilis, turkulaisia tutkijoita sankoin joukoin, hyvä yhteishenki
- c) torstai-illan karaoke, jossa mukana iso joukko konferenssin osallistujia.

Minulle kiintoisaa oli tietysti omat esseetyöryhmät, joissa toimin puheenjohtajana, mutta ihan paras työryhmä käsitteli arkistotutkimusta, jota en ole koskaan itse tehnyt mutta jota kovasti ihailen. Yksi esitteli Minna Canthin kesken jääneitä näytelmiä ja toinen sitä, mitä hän oli löytä-

nyt Christer Kihlmanin tietokoneen uumenista. Kerrassaan hienoa tutkimusta, jota ei minun keskittymiskyvylläni voisi koskaan tehdä.

Arkkitehtonisesti Oulun yliopisto nauratti.

Kukku Melkas: Vuotuiset kirjallisuudentutkimuksen päivät on tärkeä ja merkityksellinen tapahtuma ainakin kahdesta eri syystä: niihin kokoontuminen vahvistaa yhteisöllisyyttä ja toveruutta oppialallamme ja päivät on paikka, jossa pääsee kätevästi kartalle siitä, mitä eri yliopistojen kirjallisuusoppiaineissa parhaillaan puuhaillaan ja tutkitaan. Näin vanhan tutkijan mielestä päivien parasta antia on kuitenkin yhdessäolo ja se, että saa viettää aikaa kollegoitten kanssa myös riehakkaissa merkeissä – kuten yhteisessä karaokeillassa – eikä ainoastaan työkuvioissa.

Katriina Mäkelä: Sääntäilin luennoilta luennoille useiden työryhmien välillä. Äärimmäisen vaikeaa olikin esitelmien ja tutkimusaiheiden määrä, joista ehti sääntäillenkkin nauttimaan vain murto-osan mutta kuitenkin niin paljon, että aivoihin sattui. Erityisen kiintoisaa minulle oli metsäaiheinen tutkimus. Ainoa työryhmä, jonka istuin alusta loppuun saakka oli *Kynä, jolla kirjoitan, on kaadettu puu*. Työryhmässä esiteltiin Koneen säätiön rahoittamaa hanketta, joka pyrkii selvittämään nykykirjallisuuden tuottamaa tietoa metsistä ja metsäsuhteista. Työryhmässä esitelmöi muun muassa Sarianna Kankkunen (HY) otsikolla *Tutkittu ja kuviteltu metsä Teemu Kaskisen romaanissa Yö ja usva*. Metsä nousi esiin myös muualla, kuten Maarit Soukan ja Carita Roivaksen (TY) esitelmässä *Metsien ja runojen risteämiä 1950-luvun Suomessa*, joka kuului osaksi *Runo toden ja kuvitellun rajalla* -työryhmää. Tärkeintä KTS-päivillä oli kuitenkin se, kuinka paljon inspiroivia keskusteluja pääsin käymään väitöskirjatutkijoiden kanssa ja sain kannustusta tulevalle tutkielmanaiheelleni.

Elio Parkkola: ”KTS-päivien alkaessa odotin erityisen innostuneesti Rita Felskin keynote-esitelmää varsinkin siitä syystä, että Felskin teoriat ovat kulkeneet mukana omassa tutkimuksessani gradusta aina väitöskirjaan. Luento herätti paljon ajatuksia, joihin tulen varmasti palaamaan vielä pitkään konferenssin jälkeen. Keynoten jälkeen osallistuin lasten- ja nuortenkirjallisuutta käsittelevään paneeliin, jonka avannutta esitelmää Tatu ja Patu -kirjojen parodisuudesta ja suhteesta tietokirjallisuuden lajityyppiin muistelen jälkikäteen kenties suosikkinani kaikista päivillä kuulemistani. Maria Laakson (TAU) esitelmää seurasivat Reeta Kankaan (TY) ja Meeri Pihlströmin (HY) kiinnostavat puheenvuorot eläinnäkökulmasta lastenkirjallisuudessa: Kangas puhui neuvostoliittolaisia avaruuskoiria Belkaa ja Strelkaa käsittelevästä kuvakirjasta *Dogs in Space* ja Pihlström eläinkuvauksista *Nalle Puhissa* ja *101 dalmatialaisessa*. Session päätti oma esitelmäni animistisista elementeistä Anniina Mikaman historiallisessa nuortenromaanissa *Myrrys*.

Seuraavaksi suuntasin *Mytomorfoosi*-paneeliin, jonka aluksi professori Kuisma Korhonen esitteli Oulun yliopistossa keväällä käynnistynyttä tutkimushanketta pohjoisten mytologioiden ja nykykulttuurin kytköksistä. Työryhmä kiinnosti minua kytkeytyessään teemojensa puolesta tiiviisti omaan väitöskirjaprojektiini, joka koskee itämerensuomalaisesta kansanuskosta inspiroitunutta nuorten nykyfantasiaa. Hanke-esittelyn jälkeiset puheenvuorot käsittelivät Heikki Kännön romaania *Ihmishämärä* metamodernismin näkökulmasta (Kasimir Sandbacka, OY), videopelien myyttirepresentaatioita (Jyrki Korpua, OY) ja maailmanloppumyytin ilmene-

mistapoja fanifiktiossa (Silja Kukka, OY). Perjantaina osallistuin vielä *Mahdollisuuksien taimitarha* -työryhmään, joka tarjosi mielenkiintoisia näkökulmia spekulatioon, sekä Kuisma Korhosen melko korkealentoiselle keynote-luennolle otsikolla *Beyond the Real and Imagined*. Myönnettäköön, että intensiivisten konferenssipäivien väsyttämällä aivoillani oli ajoittain hie-
man vaikeuksia pysytellä jälkimmäisen perässä.

Oiva Ristimäki: Järjestin Kirjallisuudentutkimuksen päivillä työryhmän *On the Frontier between Fantasy and Allegory*. Työryhmässä saatiin makua siitä, kuinka suomalaista ja Itämeren alueen kirjallisuutta tutkitaan korkeatasoisesti myös muualla kuin Suomessa. Turun yliopistossa vieraileva Vilnan yliopiston väitöskirjatutkija Radvilė Musteikytė piti esitelmän, jossa hän käsiteli Siiri Enorannan fiktiota. Ian Gwin (HY) puolestaan esitelmöi balttilaisista kansansaduista sivuten myös suomalaista satuperinnettä. Työryhmään sopi mainiosti myös Tetyana Kasiman (Tarton yliopisto) esitelmä maagisesta urbanismista.

Työryhmän jälkeen keskustelin Gwinin kanssa muun muassa pohjoismaisista taidesaduista ja opin paljon. Konferenssi toimi näin itselleni muistutuksena siitä, että kirjallisia ilmiöitä niiden kulttuuripiirin ulkopuolelta lähestyvä tutkimus on arvokasta ja parhaimmillaan kulttuurista itseymmärrystä rikastavaa.

Narratiivinen voima historiasta nykypäivään

Narrative Communités -tutkijasymposiumi 19.3.2026

Emilia Rautiainen

Uppsalan yliopistossa järjestettiin 19.3. symposiumi otsikolla *Narrative communities*. Narratio-tutkimusryhmän organisoiman tutkijasymposiumipäivän aikana 11 eri alojen eri uravaiheissa olevaa tutkijaa pääsi esittelemään narratiiveihin, yhteisöihin ja tarinankerrontaan liittyvää tutkimustaan. Keynote-esitelmän piti Turun yliopiston yleisen kirjallisuustieteen professori Hanna Meretoja aiheenaan *Narrative in-between*.

Konferenssi alkoi professori Jason Finchin (Åbo Akademi) esitelmällä *Franzen's City of Shame: St Louis, Concealment and Urban Community in The Corrections*. Esitelmän aiheena oli se, kuinka romaanien kerronnan avulla luodaan esimerkiksi rappeutumiseen, epätoivoon ja unohtamiseen liittyviä narratiiveja ja mielikuvia USA:n keskiosien pikkukaupungeista. Seuraavaksi ääneen pääsi professori Mattias Pirholt (Uppsalan yliopisto) esityksellään *Eyes in Col-lusion Forever: Focalization and Segregation in Flannery O'Connor's 'The Displaced Person'*. Esitelmä käsitteli rotuerottelun narratiivia Flanner O'Connorin kirjallisuudessa keskittyen erityisesti pienoisromaniin *The Displaced Person* (1955). Väitöskirjatutkija Oisin McGillion Hughesin (Turun yliopisto) puheenvuoro *Critical Hope and Collective Action: Superhero Narratives in the Polycrisis Era* käsitteli sitä, kuinka maailmanpolitiikka heijastuu supersankarisarjakuviin ja -elokuviin. Hughesin aiheena oli yhdysvaltalainen supersankarisarjakuvien ja -elokuvien kaa-non 1950-luvulta nykypäivään, mitä lähestyttiin etsimällä sen kehittymisestä laajoja yhtenäisiä trendejä. Esille nousivat tavat, joilla supersankarinarratiivit voivat sekä tukea että kyseenalaistaa amerikkalaista politiikkaa.

Väitöskirjatutkija Aleksander Heggelundin (Uppsalan yliopisto) esitelmässä *Sentimental Narration: Sympathy, Narrative Theory and Representations of the Social in Eighteenth-Century Sentimental Fiction* teoretisoitiin sympatian käyttöä erilaisten narratiivien luomisen sekä lukijan mielipiteisiin vaikuttamisen välineenä 1700-luvun kirjallisuudessa. Väitöskirjatutkija Maja Andreasson (Uppsalan yliopisto) toi esille esitelmällään *Communal Voice in Contemporary Fiction* yhteisöllisen kertojaäänen ja me-romaanien olemassaolon. Andreassonin analyysin kohteena olivat Julie Otsukan *The Buddha in the Attic* (2011), Carsten Jensenin *Vi, de druknede* (2016) ja Nino Mickin *Vulcan* (2023). Hän analysoi kyseisten teosten me-kertojaääntä marginalisoitujen ryhmien uutena keinona rankentaa yhteisöllisyyttä tarinakerronnan avulla. Lisäksi Andreasson nosti esiin tapoja, joilla ongelmallista ryhmädynamiikkaa voidaan esittää me-kertojaäänen avulla. Hänen mukaansa me-kertojaääni voi luoda lukijalle vahvan joukkoon kuulumisen kokemuksen, niin negatiivisen kuin positiivisenkin. Marginalisoituihin ryhmiin liittyvän tutkimuksen esittelyä jatkoi vanhempi lehtori Niclas Johansson (Mälardalenin yliopisto) puheenvuorollaan *Two Ways of Conceptualizing Cultural Belonging in Narrative*

[N]arratiiveihin keskittyvä tutkimus voisi auttaa tunnistamaan sekä käsittelemään paremmin sitä voimaa, joka kertomuksilla on maailmassamme.

Identity. Esitelmässä analysoitiin kulttuurisen identiteetin luomisprosessia modernissa maa-hanmuuttajakirjallisuudessa. Johansson argumentoi, että ruotsalais-eritrealaisen kirjailija Sami Saidin teoksissa kulttuurinen identiteetti on esillä elämää ohjeistavana *käsikirjoituksena*, kun taas ranskalais-algerialaisen Nina Bouradoin teoksissa se ilmenee tavoiteltavana *horisonttina*.

Sitten oli oma vuoroni esitellä väitöskirjatutkimustani *Gothic Constructions of Finnishness in Nineteenth-Century Literature*. Puhuin esitelmässäni siitä, kuinka suomalaista kansallisidentiteettiä on rakennettu 1800-luvun suomalaisessa goottilaisessa kirjallisuudessa keskittyen Axel Gabriel Ingeliuksen romaaniin *Det gråa slottet* (1851). Tämä oli ensimmäinen akateeminen esitykseni vieraalle yleisölle, mutta onneksi jännitykseni oli turhaa. Yleisö oli kiinnostunut kuulemaan heille tuntemattomasta aiheesta, eli Suomen goottilaisesta kirjallisuudesta. Ruotsalainen yleisö oli erityisen kiinnostunut kirjassa esille nousevasta Suomen kielikysymyksestä sekä tavoista, joilla *Det gråa slottetissa* rakennetaan eroa suomalaisuuden ja ruotsalaisuuden välille. Keskustelussa pohdimme myös sitä, miten ja miksi juuri eksoottiset italialaiset rosvohahmot ovat kirjassa niin keskeisessä roolissa. Koin kaikki kommentit ja kysymykset hyödyllisiksi tutkimukseni jatkoa ajatellen.

Professori Hanna Meretojan keynote-puheenvuoro *Narrative in-between* käsitteli tapaa, jolla narratiiveja hyödynnetään sekä venäläisessä että ukrainalaisessa sotapropagandassa. Hänen mukaansa sankaritarinaa noudattelevat kertomukset asettavat vastuun (kansallisen) yhteisön pelastamisesta yksilöiden hartioille. Narratiivien tarkoituksena ei ole kuvata sodan todellisuutta, vaan kyse on molemminpuolisesta sotapropagandasta. Sodalle luodut kertomukset nousevat merkittävään asemaan valtion yhteisöllisyyden narratiivia luodessa. Meretojan esitys nosti esille tarpeen nähdä ja tunnistaa sotapropagandan tuottamat kertomukset, joita hyödynnetään, kun pyrkimyksenä on luoda eri ryhmille toisistaan erillisiä todellisuuksia ja sitoa ihmiset osaksi kansallisia yhteisöjä.

Meretojan puheenvuoron jälkeen esiintymään nousi tutkijatohtori Chenru Xue (Turun yliopisto). Hänen tutkimuksensa *Dreamlike Nostalgia and Shared Fear: Narrative Communities in Chinese Indie Horror Games* käsittelee sitä, miten ”petetty ja menetetty” tulevaisuus kummittelee kiinalaisissa indie-kauhuvideopeleissä. Apulaisprofessori Fredrik Renardin (Uppsalan yliopisto) esitelmä *The Novel as Space of Appearance: Reading the Novel With and Against Arendt* käsitteli kysymystä romaanista lukijan identiteettinarratiivin rakentajana ja sitä, miten kirjallisuuden rakentamat narratiivien verkostot osallistuvat lukijan yhteisöjä koskevan ymmärryksen rakentamiseen. Tutkija Gustaf Marcus (Uppsalan yliopisto) viimeisteli päivän esitelmälään *Narrating the Heartland: Neo-Reactionary Narrations of Community*. Marcuksen tutki-

muksessa analysoidaan äärioikeiston kirjallisuuden avulla luomia narratiiveja maaseudusta ja sen asukkaista. Hänen mukaansa teosten liioiteltu ja silloiteltu kuva konservatiivisesta maalaisyhteisöllisyydestä pyrkii vetoamaan äärioikeiston kannattajakuntaan tarjoamalla heille ajatuksen ihanteellisesta yhteisöstä, johon liittyä. Kohdeteoksina tässä esitelmässä olivat J.D. Vancen *Hillbilly Elegy* (2016), Michel Houellebecqin *Sérotonine* (2019) ja Richard Milletin *Province* (2016)

Puheenvuorojen jälkeen siirryimme Villa Anna -ravintolaan illalliselle, jossa keskustelu narratiivien asemasta nykymaailmassamme pääsi jatkumaan herkullisen ruuan lomassa. Vaikka päivän puheenvuorojen aiheet vaihtelivat historian ja nykypäivän sekä erityyppisten medioiden välillä ja vaikka lähestymistavat olivat moninaisia, kaikkia esityksiä läpäisi sama teema: kiinnostus siihen, miten narratiivit lävistävät jokaisen elämän osa-alueen ja siihen, miten niitä käytetään politiikan välineinä. Toiveena oli, että narratiiveihin keskittyvä tutkimus voisi auttaa tunnistamaan sekä käsittelemään paremmin sitä voimaa, joka kertomuksilla on maailmassamme.

Ei metsää puilta: Metsän muuttuvat merkitykset suomalaisen metsätalouden murrosajan kaunokirjallisuudessa (2025–2028)

Maarit Soukka & Carita Roivas

Kun pakkanen puhui ja puut lakkasivat kasvamasta, hän ihmetteli puita, sillä niille ovat kaikki kielet selviä ja yksinkertaisia ja niiden mieli helppo käsittää.

Ne eivät mieti, ovatko aurinko, lumi ja kirves vaikeita sanoja. [...] Vain kirveenkäyttäjät pelkäävät kirvestänsä. He iskevät elämän pakosta ja ajattelevat perästäin: Vartooko suuri kirves meidän juurellemme? (Juvonen 1956, 63–64)

Koneen Säätiön Metsän puolella -aloitteen rahoittamassa hankkeessa *Ei metsää puilta. Metsän muuttuvat merkitykset suomalaisen metsätalouden murrosajan kaunokirjallisuudessa (2025–2028)* tutkimme, miten toisen maailmansodan jälkeisenä metsätalouden murroksen aikana suomalaisen kaunokirjallisuuden eri lajeissa kuvataan metsiä, rakennetaan metsäsuhteita ja osallistutaan metsäkeskusteluun. Lisäksi tarkastelemme, miten näkemykset kirjallisuudesta, kielestä ja poetiikasta kytkeytyvät ajatuksiin metsistä sekä metsätaloudesta.

Sotien jälkeen myös kaunokirjallisuuden piirissä elettiin murrosaikaa, kun kirjallisuudessa etsittiin uusia suuntia ilmaisulle, kielelle, ihmisen maailmassa olemisen muodoille sekä luontosuhteelle ja luonnon kuvaamiselle. Hankkeessamme näemme metsätalouden ja kaunokirjallisuuden murrokset yhdessä toimivina ja toisiinsa vaikuttavina tekijöinä, joiden risteämiin keskitymme.

Metsäkeskustelu käy nykyajassa vilkkaana ja metsien merkityksestä käydään jatkuvaa neuvottelua. Kuten sotienjälkeisenä aikana, myös nykyään keskustelussa kuuluvat jännitteiset ja usein toisilleen jopa vastakohtaiset äänet. Hankkeemme taustalla on ajatus, että kaunokirjallisuutta tarkastelemalla saadaan erityislaatuista tietoa ihmisten metsäsuhteista ja että sillä voi olla olennainen rooli yhteiskunnassa käytävässä metsäkeskustelussa. Sotienjälkeisen kirjallisuuden metsäkuvauksia tarkastelemalla pystymme hahmottamaan niin kyseisen ajan metsäsuhteita kuin myös nykypäivän metsäkeskustelun ääniä sekä taustoja, joista ne kumpuavat.

Ei metsää puilta -hankkeessa työskentelee tutkijoita Turun yliopistosta ja Helsingin yliopistosta. Turun yliopiston kotimaisen kirjallisuuden oppiaineesta hankkeessa työskentelevät hankkeen johtaja Maarit Soukka sekä tutkijat Katri Aholainen, Ralf Kauranen ja Carita Roivas. Helsingin yliopistosta hankkeessa työskentelevät tutkija Tiia Kähärä sekä yhteistyökumppanina tutkija Reeta Holopainen.

Metsää vai pelkkiä puita?

metsä

1.

kasviyhdyskunta, jonka pääasiallisen kasvillisuuden muodostavat puut; puita suhteellisen tiheässä kasvava alue

(*Nykysuomen sanakirja* 1954, 459)

1.

puiden muodostama kasviyhdyskunta; puita suhteellisen tiheässä kasvava alue.

(*Suomen kielen perussanakirja* 1996, 202; *Kielitoimiston sanakirja* 2024)

Mistä kumpuaa ajatus metsistä pelkinä puina? Vaikka Suomessa on käyty puihin keskittyvää keskustelua metsien hyödyntämisestä ja hoidosta jo vuosisatoja sitten, toisen maailmansodan jälkeen tapahtui jotain, joka sai yllä nähtävän kaltaisesti sanakirjojenkin metsät muuttumaan yhä puukeskeisemmiksi.¹ Toinen maailmansota ja sitä seurannut jälleenrakennuskausi merkitsivät murrosta, jonka myötä metsä alkoi näyttytyä yhä voimakkaammin ennen kaikkea puina (Parpola 2014, 29, 70 – 71). Tässä vaiheessa metsätaloussektorin määritelmät metsän merkityksistä vahvistuivat ja metsä ja sen eliöt alkoivat jäädä yhä enemmän puiden keruun jalkoihin.

Vaikka metsän käsite ymmärretään metsätaloudenkin piirissä nykyisin usein pelkkiä puita laajemmin, elää sotien jälkeisen jälleenrakennusajan tuotantotaloudellinen näkökulma vahvasti edelleen paitsi puunjalostusyhtiöiden mainoslauseissa, myös mielikuvissamme ja metsistä käytävässä keskustelussa. Onko siis metsien puistuminen näkynyt myös kaunokirjallisuudessa?

Hankeessamme haluamme tarkastella tätä ajanjaksoa, jona suomalainen metsä oli pelkistymässä puiksi. Analysoimme, miten puiden keskeisyys näkyy ja tulee käsiteltyksi kaunokirjallisuudessa ja millaisia määrityksiä metsät saavat niin runoissa, proosassa, sarjakuvissa, lastenkirjallisuudessa kuin eräkirjallisuudessakin.

Talouden ja tunteen metsät

[...]

Paljaaksi hakkuukin aiheeton huoli:

taas vihannoi pian taimina aukea,

min puut kansamme hyödyksi kuoli.

Lyö, teräs! Soi, saha! Työ, älä raukea!

[...]

(Optatus 1943)

1 Vaikka *Nykysuomen sanakirjan* metsää määrittävän artikkelin sisältävä osa julkaistiin 1954, sanakirjaa oli työstetty 1930-luvulta alkaen. Ei ole siten tarkkaan tiedossa, minä vuonna metsä-sanan seliteosa on kirjoitettu.

*Haluammekin selvittää, millaisia ääniä
metsäkeskustelussa esiintyy, missä määrin
keskustelussa toteutuu moniäänisyys ja missä määrin
jotkin äänet uhkaavat jäädä marginaaliin tai vaientua.*

Tarkastelujaksomme sijoittuu toisen maailmansodan jälkeiseen jälleenrakennuksen ja sotakorvausten maksamisen aikaan, joissa molemmissa metsätaloudella oli keskeinen rooli: metsää kaadettiin ennätystahtia ja sen tehokkaasta hyödyntämisestä puhuttiin koko kansan yhteisenä asiana. Hankkeessa tarkastelemme, löytyykö ajan metsäkeskustelusta sellaisiakin näkemyksiä, joissa metsä nähtiin muunakin kuin talouden ja hyvinvoinnin pelastavana puuvarantona, ja millaisia nämä näkemykset ovat. Oliko tilaa kaadetun metsän tuottamalle surulle, lapsuuden metsien kaipuulle tai metsän oloihin kohdistuvalle myötätunnolle? Tarjoaako kaunokirjallisuus lehti- ja tietokirjakeskustelusta poikkeavan näkökulman metsiin, ja minkälaisia tunteita ja kokemuksia metsiin kaunokirjallisuudessa sidotaan?

Taustaoletuksemme on, että kaunokirjallisuus on sikäli erityinen metsäsuhteiden tarkastelun alue, että se sitoo metsät tunteisiin, mielikuviin, kieleen ja puhumisen tapoihin. Näin kaunokirjallisuuden tutkimus tuottaa omanlaistaan, tärkeää tietoa metsäsuhteista ja on olennaisessa roolissa, kun pyritään ymmärtämään, millaiselta pohjalta nykyinen metsäkeskustelu ja nykyiset metsäsuhteet muodostuvat. Vaikka kaunokirjallisuuden metsäkuvat voivat vaikuttaa lukijaan huomaamattomasti muovaten käsityksiä metsistä ja luoden kuvaa jaetusta, normin mukaisesta metsäsuhteesta, kaunokirjallisuus voi myös pyrkiä rikkomaan tätä kuvaa; se voi olla kantaa ottavaa, vaikuttamaan pyrkivää ja lukijaa ajattelemaan herättävää.

Murrosten risteämien jäljillä

[O]m inte dikten kommer lika naturligt som trädens löv är det bättre att den inte kommer alls. (Carpelan 1960)

Tarkastelujaksoomme sisältyy monia murroksia. Kaupungistuminen jatkui ja metsiä kaadettiin ennen näkemättömiä määriä. Metsätalous koneellistui yhä vahvemmin ja puiden kuljetusta helpottamaan rakennettiin valtavaa metsäteiden verkostoa. Moni metsämaisema muuttui samaan aikaan, kun yhä useampien arkimaisema kaupungistui.

Metsätalouden ja luontosuhteen lisäksi murroksessa oli myös kirjallisuus. Modernismi teki 1950-luvulla vahvan toisen tulemisensa, ja kirjallisuuden suunta oli aktiivisen pohdinnan ja debatoinnin kohteena. Vanhoja näkemyksiä sekä puolustettiin että kyseenalaistettiin, haudattiin ja kaivettiin takaisin esille. Kuten jo aiempi tutkimus on antanut viitteitä (Holopainen 2024;

Soukka 2024), metsien, luontosuhteen ja kirjallisuuden murrokset kytkeytyvät toisiinsa.

Olemme kiinnostuneita siitä, miten metsätalouden, luontosuhteen ja kirjallisuuden murrokset toimivat yhdessä, kun kirjallisuudelle, ilmaisulle ja kielelle etsitään uutta suuntaa. Lisäksi syvennymme siihen, mitä tapahtuu, kun murrokset kohtaavat: miten murrosten yhteistoiminta vaikuttaa kirjallisuuden suunnanvalintoihin, miten kirjoittamisesta voidaan puhua metsän kautta ja miten kirjallisuutta koskevia näkemyksiä perustellaan luonnon avulla?

Metsäkeskustelun moniäänisyys

Kuka ei iloitsisi siitä, että karun erämaan valta vähenee ja siunattu viljelys voittaa alaa. Mutta on surullista, jos kansanrunojemme ja satujemme eläinsankarit samalla hävitetään sukupuuttoon. Se ei suinkaan ole välttämätöntä. (Kalliola 1956, 70–71)

Metsäkeskustelu on aina ollut moniäänistä. Tarkastelujaksomme on moniäänisyyden kannalta samaan aikaan hedelmällinen ja haasteellinen: Kiihtynyt metsien kaataminen ja yleistyneet avohakkuut toivat metsätalouden jäljet yhä selvemmin näkyviin, minkä voi ajatella vahvistavan metsäkeskustelussa metsänsuojelullisia ääniä ja mahdollisia vastakkainasetteluja metsätaloudellisten ja luonnonsuojelullisten näkökulmien välillä. Samaan aikaan kuitenkin läsnä oli vahva tuntemus siitä, että metsätalous oli avainasemassa talouden ja hyvinvoinnin näkökulmasta ja siten kansakunnan yhteinen asia, mikä puolestaan on voinut vaimentaa keskustelun moniäänisyyttä. Haluammekin selvittää, millaisia ääniä metsäkeskustelussa esiintyy, missä määrin keskustelussa toteutuu moniäänisyys ja missä määrin jotkin äänet uhkaavat jäädä marginaaliin tai vaientua.

Pureudumme moniäänisyyteen ensinnäkin vertailemalla eri kirjallisuudenlajien sisällä ja välillä näkyviä eroja ja yhtäläisyyksiä metsäkäsityksissä, metsäsuhteissa ja tavoissa kuvata metsiä. Analysoimme myös sitä, millaisia tavoitteita metsää käsittelevällä kirjallisuudella on: käytetäänkö sitä kenties metsätalousvalistuksen tai metsänsuojelullisten näkökulmien esiin tuonnin välineenä. Lisäksi tarkastelemme kaunokirjallisuutta suhteessa muualla yhteiskunnassa käytyyn keskusteluun metsistä sellaisena kuin se näyttäytyy esimerkiksi sanoma- ja aikakauslehtien sivuilla, metsäaiheisessa tietokirjallisuudessa, taiteilijoiden ja luonnonsuojelijoiden puheenvuoroissa ja metsiä käsittelevissä lyhytelokuissa. Kysymmekin, millaisia rooleja kaunokirjallisuus ottaa metsäkeskustelussa, millaisia ääniä se mahdollistaa ja minkälaisena metsäkeskustelun alustana se voi toimia.

Sotienjälkeinen metsäkeskustelu suurelle yleisölle kuuluvaksi

Hankkeemme yhtenä tavoitteena on välittää tutkimustuloksiamme myös suurelle yleisölle ja mahdollistaa metsistä käytävää keskustelua eri tahojen välillä. Jälkimmäinen toteutui jo keuhkatalvella 2026 järjestämässämme *Kirjallisuus ja metsät* -keskustelutarjassa Turun kaupunginkirjastossa, jossa haastateltiin metsää ja siihen liittyviä teemoja teoksissaan käsitteleviä nykykirjailijoita. Keskustelutarjan loppupaneelissa kuultiin myös tutkijoiden ja metsäaktivistien ääniä. Keskustelutarjan järjestämisessä oli mukana myös toinen Metsän puolella -aloitteen rahoittama

kirjallisuudentutkimuksen hanke eli professori Sanna Karkulehdon johtama *Kynä, jolla kirjoitan, on kaadettu puu. Kotimaisen nykykirjallisuuden tuottama tieto metsistä ja metsäsuhteista osana metsäkulttuurista kestävyysmurrosta (2025–2028)*. Hankkeessa on mukana Turun yliopiston kotimaisesta kirjallisuudesta tutkija Anna Helle.

Jatkamme yleisötilaisuuksien järjestämistä myös hankkeen jatkuessa. Luvassa on esimerkiksi eri alojen metsätutkimusta yhteen kokoava Metsätutkimuspäivä Turussa ja Suomen Metsä museo Luston kanssa yhteistyössä järjestettävä seminaari Savonlinnassa. Lustoon on suunnitteilla myös kirjallisuuden ja metsien suhteita käsittelevä näyttely.

Hankkeen lopuksi tuotamme tutkimustulostemme pohjalta artikkelikokoelman, joka keskittyy sotienjälkeisen kirjallisuuden metsäkuvauksiin ja -suhteisiin. Tämän lisäksi osallistumme metsäkeskustelua antiikin ajoista nykyaikaan kartoittavan kirjan kirjoittamiseen. Toivomme, että hankkeemme voi omalta osaltaan syventää ymmärrystä arvokkaista metsistä kirjojen sivuilla ja niiden ulkopuolella!

Hankkeen nettisivut: sites.utu.fi/eimetsaapuilta.

Lähteet

Carpelan, Bo 1960. ”Om diktens öppenhet”, *Hufvudstadsbladet* 27.3.1960.

Holopainen, Reeta 2024. *Luonto ja ekopoetiikka Eila Kivikk’ahon runoudessa*. Helsinki: Helsingin yliopisto.

Juvonen, Helvi 1956. Satuja. *Parnasso* II/1956, 59–65.

Kalliola, Reino 1956. Metsäpolku. Kodin ja koulun metsäkirja. Helsinki: Otava.

Kielitoimiston sanakirja 2024. Metsä. Luettu 28.4.2026. <https://www.kielitoimistonsanakirja.fi/#/mets%C3%A4?searchMode=all>

Nykysuomen sanakirja. Osa 3: L–N 1954/2021. Kotimaisten kielten keskuksen verkkojulkaisuja 67/3. Luettu 28.4.2026. https://kaino.kotus.fi/ns/Nykysuomen_sanakirja_3_L-N.pdf

Optatus 1943. Metsämiehen muistiolehdeltä. *Metsälehti* 2/1943.

Parpola, Antti 2014. ”*Uinuvat metsävaramme käytön piiriin*”. *Valtionmetsien käytön suuri murros 1939–1970*. Poliitiikan ja talouden tutkimuksen laitoksen julkaisuja 18. Helsinki: Helsingin yliopisto.

Soukka, Maarit 2024. *Puhtaat puut, likaiset sanat. Kielen ja luonnon kontrapunktisia kytköksiä suomalaisessa sotienjälkeisen modernismin kielikeskustelussa*. Turku: Turun yliopisto.

Suomen kielen perussanakirja. Toinen osa L–R 1996. Helsinki: Edita.

Eeva Kilpi 1928-2026

Kirjailija Eeva Kilven muistolle

Matilda Kirvelä

Kirjoittaa ruumis ja sukupuoli ja vapaus
Ennen kaikkea henkilökohtaisuus, yleispätevyyden puuttuminen

Se on hyvä lause, jos sen tuntee heti
mutta saa lukea monesti
Kivun laimalla ei ole pakko olla kukkia, mutta multaa kyllä

Virta ja siihen palaaminen merkitsevät, että
ei-inhimillinen kulkee inhimillisen läpi
(Tulla maaksi ja olla silti koiran kanssa, jota kaipaa)

Syvästi tunteminen pitää tallessa
(Myös sen avioliiton, jonka lopettaa, jotta voi kirjoittaa,
senkin ikävän, joka jää Karjalaan ja tuntuu yhä
juurettomuuden jatkuvuutena,
ja sen rakastajan, jota ei enää kutsu kotiinsa, ei edes itsensä tähden)

Rakkaus pysyy siellä, mihin muistikaan ei yllä

Väkivalta, joka jätetään tekemättä, on paljon viiltävämpää kirjallisuutena
Säilyminen johtaa siihen, että mentyään lukee lehtileikkeitään
(Rajattomuuden ajasta tulee rajaton aika)

Koti-ikävä ja intohimo ovat yllättävän samaa
Halu tarkoittaa surumielisyyden pitelemistä
vielä vähän ja huolellisesti joka kulmasta

Kaipauksen ja raskasmielisyyden perustavanlaatuisuus:
kun elät sen, kirjoitat siitä ja kun olet kirjottanut, elät siinä vielä
Lauseen puhtaus vaatii epätasaisen ja liian sietämistä sormenpään alla

(Sitkeyden pitäminen tuulena hiuksissa ja siinä, että
voidaan kyllä naida, jos mies imuroi ja tiskaa)

Kun on tarpeeksi älykäs, voi olla ristiriidan kanssa (ei tarvitse kiirehtiä ratkaisuun)

Sen, minkä tarvitsee pysyä,
pysyy sanassa ja luonnossa

Ehkä metsässä ja kynä kädessä
Suojelee puita, joista kirjoittaa

Kirja-arviot

Runominä hengittää kokemuksellisessa lukemisessa

Vesa Rantama:

Runominän vuosi – Kirjoituksia lyriikasta. 303 s.

Siltala, 2026.

”Etsin kaupungilta runouden tilaa, löydän kuolleiden runoilijoiden patsaita, joiden päällä istuu kalalokkeja. Koska runoudella ei ole konkreettista paikkaa, omaa Muis-
tipalatsiaan, kallista Oopperataloaan, se virtaa pieninä, uhanalaisina noroina siellä
täällä.”

Vesa Rantama on kulttuuritoimittaja ja kriitikko, joka lukee runoja ammatikseen: hän toimii muun muassa kirjoituskilpailujen ja kirjallisuuspalkintojen palkintoraadeissa ja kirjoittaa kriitikoita *Helsingin Sanomiin*. Esikoisesseekokoelmassaan Rantama ei kuitenkaan arvota runoutta vaan hyppää syvälle lukemisen kokemuksellisiin vesiin ja pohtii, mikä merkitys ja vaikutus runouden lukemisella voi olla lukijalleen. Onko runoudella paikkaa nykyajassa? Mikä tekee runoudesta vaikeaa? Mitä runon lukeminen on parhaimmillaan? Voiko runous itsessään olla paikka, jossa viipyy?

Esseeteoksen nimi *Runominän vuosi – Kirjoituksia lyriikasta* antaa jo vihjeen, että teoksen rakenne noudattelee vuoden kiertoa. Rantama lainaa Mirkka Rekolan runoudesta ajatuksen, että vuosi on paikka, ja sijoittaa runouden tähän sykliseen kehikkoon. Valittu kehikko ohjaa ajattelemaan runoutta sekä jonakin ikuisena ja toistuvana että aina uudeksi syntyvänä. Jos runoudelta puuttuukin paikka tässä hyötyajattelun ajassa, toistuvien lukuhetkien sarja tekee runoudelle tilan.

Vuoden jokaiselle kuukaudelle Rantama on valinnut yhden runon, joka tarjoaa aina yhden näkökulman runouden lukemiseen. Lukemisen yksikkö on Rantaman esseissä yksittäinen runo, ei kokonainen runoteos – teoskokonaisuuden korostuminen nykyrunoudessa tekee Rantaman mielestä runoudesta vaikeammin lähestyttävää. Sen sijaan ”yksittäisen runon voi vain ottaa vastaan, hengittää sisään ja ulos”. Rantama suosittelee runouden lukemiseen enemmän kokemuksellista kuin älyllistä lähestymistapaa; vasta sen jälkeen, kun on kokenut jotain, on analyysin aika. Tärkeää olisi Rantaman mukaan välittää koululaisillekin ajatusta, että runo voi puhua juuri minulle. Rantaman esseissä rakentuu ajatus runosta yhteyden, jakamisen ja läsnäolon paikkana. Teoksen loppupuolella marraskuun runoksi valitun Reetta Pekkasen runon käsittely tekee vahvan vaikutuksen lohdun tuojana pimeyden keskelle.

Joka kuukaudelle valitut runot ja niiden käsittely muodostavat esseeteoksen selkärangan, mutta lisäksi teoksessa on runsaasti muita rikkaasti polveilevia ja assosioivia tekstejä runoista, lukemisesta, runoilmiöistä ja runouden asemasta nyt ja menneisyydessä. Muut esseeit ovat mosaiikin ja rihmaston lailla aiheitaan rakentavina monin paikoin herättelevämpiä ja mieleenpainuvampia kuin alkusoiton tai välisoiton kaltaisiksi jäävät esseeit kuukauden runoista. Näin on esimerkiksi esseessä, joka käsittelee Sanna Karlströmin *Alepala*-teosta (2019), jossa pelkiste-

Rantaman esseissä rakentuu ajatus runosta yhteyden, jakamisen ja läsnäolon paikkana.

tyn modernistinen runokieli yhdistyy räikeänkeltaisen valintamyymälätodellisuuden kuvaamiseen. Esseessä runous asettuu vastakohdaksi liiankin käteväksi käyneelle ja merkityksen kadottaneelle kaupallisten valintojen paratiisille eli Alepalle, jossa voisi varmojen valintojen sijaan olla tarjolla enemmän yllätyksiä ja merkityksellisyyttä, kuten Karlströmin teoksen kaltaista yllätyksellistä runoutta.

Yhteyden ja läsnäolon kokemuksen rakentuminen runon lukemisessa on yksi keskeisistä teemoista Rantaman esseissä. Toiseksi teos toimii tärkeänä runouden ja lukemisen puolustuspuheena markkinaehtoisessa, tekoälyn automatisoimassa ja somevideoiden koukuttamassa ajassamme. Runous vaatii pysähtymään ja keskittymään. Se toimii kumouksellisena voimana ja tehokkuusajattelun vastustajana ja palkitsee hitauden ja vaivannäön vahvalla merkityksellisyyden tunteella. ”Pienikin hetki kaiken huomiomme ja keskittymiskykymme nielevän koneen ulkopuolella voi olla vallankumouksellinen. Runon mittainen hetki.”

Kolmanneksi ja kaikkein keskeisimmin Rantama kirjoittaa läpi teoksen runon minästä, jonka hän ulottaa myös lukijaan: runominä ei ole vain runon puhuja ja tekstin tasolla esiintyvä minä vaan myös runoja lukeva minä. Tuo lukeva minä on jopa lukemisen lähtökohta, sillä runon kanssa ollaan oman itsen äärellä toisin kuin romaanien kanssa, joihin voi uppoutua ja paeta omaa elämäänsä. Rantaman mukaan runon minää voi ymmärtää vain, jos lukija aloittaa omasta minästä ja antaa itselleen luvan nauttia runosta haluamallaan tavalla. Esseissään Rantama näyttää mallia ja assosioi villistikin kohti itseään ja elämäkokemuksiaan ja taas takaisin runoon. Rantaman asento runon lukemiseen on hedelmällinen. Runominä hengittää, kun lukija kuuntelee sekä runon ääntä että omaa ääntään ja kokemusmaailmaansa.

Teos tarjoaa käyttökelpoisia ja puhuttelevia näkökulmia ja välineitä runon lukemiseen niin runouden harrastajille ja kirjoittajille, runouteen epäileväisesti suhtautuville kuin runoanalyysia opettaville asiantuntijoillekin.

Heidi Haapasalo

Perusteellista haravointia

Maarit Soukka:

Puhtaat puut, likaiset sanat. Kielen ja luonnon kontrapunktisia kytköksiä suomalaisessa sotienjälkeisen modernismin kielitaistelussa
Turku: Turun yliopisto, 2024.

Maarit Soukan väitöskirja vuodelta 2024 käy läpi sotienjälkeisen suomalaisen modernismin kenttää huolellisella haravoinnilla. Hänen tutkimuksensa laajat aineistot tuottavat uudenlaisen – aiempaa tarkemman ja sävykkäämmän – näkymän 1950-luvun modernismikeskusteluihin ja kielitaisteluihin.

Lähtökohdat tutkimukselleen tekijä ilmaisee selvästi ja kiinnostavasti: mitä kielestä oikeasti 1950-luvulla keskusteltiin ja millaisia ääniä sieltä on kuultavissa? Kielikeskustelun esiintymiä modernistisesta runoudesta haravoidessaan tutkija huomasi usein törmäävänsä puihin ja muihinkin luonnon elementteihin. Tästä kiinnostavasta lähtökohdasta sukeutui lopulta asiaansa perusteellisesti paneutuva artikkeliväitöskirja.

Työvälineenään ja metodinaan Soukka käyttää kontrapunktista luentaa. Metodiaan hän perustelee vakuuttavasti ja huolella taustoja esitellen. Lähestymistavan taustanäkemyksenä on oletus erilaisista äänistä muodostuvasta kokonaisuudesta, jota tutkija luennallaan ”kuuntelee” ja koostaa. Kuten tekijä huomauttaa, metodi on joustava menetelmä, jota voi soveltaa monenlaisiin ja monen alan tutkimuskohteisiin. Otteessaan se muistuttaa monilta osin kulttuurintutkimuksen metodeja, kuten artikulaatioteoriaa tai konjunktuurianalyysia, joskin painotus- tai sävyeroja on. Kontrapunktisen menetelmän juuret ovatkin Edward Saidin 1990-luvun tutkimuksissa.

Soukan tutkimusaineisto on erittäin laava. Siihen kuuluvat 1950-luvulla julkaistut suomenkieliset runokokoelmat – paitsi modernistinen myös muu runous – ja suomenruotsalainen modernistinen runous. Lisäksi hän käy läpi suomenkieliset kirjallisuus- ja kulttuurilehdet. Näin laajan aineiston pohjalta voi totisesti väittää, että tutkimustulokset ovat paitsi vakuuttavia myös uskottavia ja uutta avaavia. Tutkimustensa perusteella Soukka vahvistaa, että erilaisilla luonnonelementeillä on ollut ja on perustavanlaatuihin asema modernistisessä runoudessa. Luontoon viittaavaa sanastoa ja kuvastoa hyödynnetään tuolloisessa lyriikassa runsaasti, ja Soukan luennat antavat lukijalle painavan kartoituksen modernistisen kielikeskustelun kielen ja luonnon kytköksiin.

Aineistojen runsaus, perusteellinen kartoitus ja kontekstien tarkka havainnointi tekevät väitöskirjasta uusiin suuntiin kurkottavaa kirjallisuudentutkimusta – eräänlaista perustyötä, josta voi ponnistaa kiinnostaville humanistisen ympäristötieteen ja kirjallisuustieteen alueille.

Lähestymistavan taustanäkemyksenä on oletus erilaisista äänistä muodostuvasta kokonaisuudesta, jota tutkija luennallaan ”kuuntelee” ja koostaa.

le. Näin tekijä on sittemmin tehnytkin: hän johtaa Koneen Säätiön Metsän puolella -rahoituksella uutta hanketta *Ei metsää puilta. Metsän muuttuvat merkitykset suomalaisen metsätalouden murrosajan kaunokirjallisuudessa*. Hankkeessa metsätalouden murros 1950-luvulla lomitetaan kirjallisuuden murrosaikaan, jolloin modernismissa etsittiin suuntaa uudelle ilmaisulle ja tavalle kokea ja kuvata luontoa. Metsätalouden ja kirjallisuuden murrosten yhteen limittyminen ja keskinäinen resonanssi on hankkeen ydinaluetta. Uutta kiinnostavaa tietoa siis jälleen luvassa!

Kukku Melkas

Monialaisen lukemisen tutkimuksen kenttää hahmottamassa

Anna Ovaska, Kaiju Harinen, Eevastiina Kinnunen, Toni Lahtinen, Olli Löytty & Roosa Suomalainen (toim.):

Empiirinen kirjallisuuden ja lukemisen tutkimus: Menetelmiä ja käytäntöjä. 409 s.
Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2026.

Suomalaista lukemisen tutkimusta yhteen kokoava *Empiirinen kirjallisuuden ja lukemisen tutkimus: Menetelmiä ja käytäntöjä* löysi tiensä lukijoiden käsiin maaliskuussa 2026. Teoksen valmistuminen oli vuosien prosessin – ja yli 20 kirjoittajan yhteistyön – tulos. Neljäsataasi-vuinen kokoomateos vastaa todelliseen tarpeeseen, sillä kuten teoksen toimittajat huomauttavat, ”tiedämme [yhä] kaunokirjallisuuden lukemisesta ja sen vaikutuksista todellisiin lukijoihin aivan liian vähän” (9–10). Tiedon puute on seurausta osin siitä, että lukemisen tutkimus on perusluonteeltaan monitieteistä, eivätkä tiukat oppialarajat tarjoa aiheen tutkimiselle parhaita mahdollisia olosuhteita. Kirjallisuudentutkimuksen näkökulmasta kyse on myös yksinkertaisesti siitä, että empiiriset menetelmät eivät ole perinteisesti kuuluneet kirjallisuudentutkijan perustyökalupakkiin. Empiiristen menetelmien ja niiden mukanaan tuomien kysymyksenasettelujen mahdollisuudet kirjallisuustieteellisen tiedon tuottamisessa ovat olleet kirjallisuudentutkijoille melko vieraita.

Siinä missä sosiologian piirissä on puhuttu jo jonkin aikaa esimerkiksi haastattelututkimuksen ylikäytöstä menetelmänä, kirjallisuudentutkimuksen puolella voidaan yhä perustellusti puhua alikäytöstä niin haastattelun kuin muidenkin empiiristen menetelmien osalta. Vaikka on totta, että tutkimuksen kentällä ”voidaan jo varovaisesti puhua kirjallisuudentutkimuksen ’empiirisestä käänteestä’” (13), ja vaikka erityisesti lukemisen tutkimusta tehdään verrattain paljon esimerkiksi Turun yliopiston kirjallisuustieteissä, ei empiirisiä menetelmiä käsitellä kirjallisuuteen keskittyvässä yliopisto-opetuksessa vielä juuri lainkaan. Oma vuonna 2024 valmistunut pro gradu -tutkielmani oli tiettävästi ensimmäinen Turun yliopiston kotimaisen kirjallisuuden oppiaineesta valmistunut opinnäyte, joka perustui empiiriseen tutkimukseen. On selvää, että *Empiirinen kirjallisuuden ja lukemisen tutkimus: Menetelmiä ja käytäntöjä* tulee olemaan tärkeä teos tulevaisuuden lukemisen tutkijoiden koulutusta ajatellen. Teos tarjoaa konkreettisia työkaluja, jotka esittelevät kiitettävän selkeässä ja helposti omaksuttavassa muodossa. Erityisesti lukujen mukana kulkevat tietolaatikot palvelevat niin aloittelevaa kuin kokenuttakin lukemisen tutkijaa.

Teoksen suurin anti on kuitenkin sen kokoava luonne. Teos muodostaa pääosin kattavan kuvan suomalaisesta lukemisen tutkimuksesta, siinä hyödynnetyistä menetelmistä, niiden ominaispiirteistä, teoreettisista kytköksistä, kysymyksenasetteluista ja haasteista. Teoksen lukujen kirjoittamiseen on osallistunut asiantuntijoita eri aloilta: edustettuina ovat kognitiotieteet, historian tutkimuksen näkökulmat, erilaiset lähestymistavat lukupiireihin – ja saadaanpa esimerkkejä myös autoetnografian ja määrällisten menetelmien mahdollisuuksista kaunokirjalli-

suuden tutkimuksessa. Vaikka ”lukemista on tarkasteltu osana yhteiskuntaa ja sen instituutioita, sosiaalisia ja materiaalisia käytänteitä sekä historiallisia kehityskulkuja” (17) ennenkin, kokoomateos eittämättä vakauttaa lukemisen tutkimuksen asemaa suomalaisen kirjallisuuden tutkimuksen kentällä.

Urpo Kovalan ja Tanja Välisalon ”Vastaanoton tutkimuksen historialliset kehityskulut” on erinomainen yleiskatsaus vastaanoton tutkimukseen kirjallisuusteoreettisesta näkökulmasta. Jussi Valtosen ja Elina Rengon lukemista kognition tutkimuksen viitekehyksessä käsittelevä luku ”Määrälliset menetelmät lukemisen psykologisessa tutkimuksessa” ja erityisesti sen lukemisen suhdetta empatiakykyyn problematisoiva osuus toi itselleni uutta, oppialarajoja ylittävää näkökulmaa aiheeseen. Valtonen ja Renko havainnollistavat sitä, miten kaunokirjallisuuden psykologisten vaikutusten tutkimus on vasta alussa ja miten tärkeää aiheen parissa tehdyn tutkimuksen seuraaminen on myös kirjallisuustieteilijöille. Mika Hallilan luku ”Autoetnografia kirjallisuudentutkimuksen menetelmänä” on yksi kokoelman yllättävistä helmistä. Autoetnografia on haastava, mutta parhaimmillaan henkeäsalpaavan toimiva menetelmä erityisesti vaikeiden aiheiden tutkimuksessa. Hallila tuo esiin sekä menetelmän haasteet että mahdollisuudet ja havainnollistaa sitä, kuinka autoetnografialla on parhaimmillaan todellista potentiaalia kasvattaa ”sekä tutkijan omaa että hänen lukijoidensa ymmärrystä itsestä, toisista ja maailmasta” (251).

Kirjan teksteistä kriittisimmin suhtaudun Kaiju Harisen ja Anna Ovaskan lukuun ”Aktivistisen ja sitoutuneen kirjallisuuden ja lukemisen tutkimuksen mahdollisuuksista”. Menetelmänäkökulmasta luvun suurin ongelma liittyy keskeisen käsitteen epämääräisyyteen. Huolimatta siitä, että luku toistaa tiettyjen tutkimuserinteiden olevan ”lähtökohtaisesti aktivistisia” (269, 271), tämän aktivistisuuden yhteys tarkoitukseen ja tavoitteisiin sekä ero muihin yhteiskunnallisiin ja vaikuttamiseen pyrkiviin tutkimussuuntiin jää lukijalle epäselväksi. Ennen kaikkea tapa, jolla kirjoittavat positioivat muita kirjan lukuja aktivistiseksi tutkimukseksi niin-kin väljin perustein kuin tiettyjen aiheiden ”tuominen esiin” ja ”käsitteleminen” (279) tutkimuksen avulla, herättää kysymyksiä aktivismin määritelmästä. Vaikka kirjoittajat mainitsevat, ettei tarkoitus ole luoda vastakkainasettelua ”kirjallisuuslähtöisen aktivismin” ja muun aktivismin välille, en voi olla pohtimatta, missä vaiheessa jonkin käsitteen määritelmän väljentäminen – oli se aktivismi tai jokin muu – johtaa tilanteeseen, jossa käsite alkaa menettää merkitystään epätoivotulla tavalla.

Esimerkiksi kokoomateoksessa *Engaging Contradictions: Theory, Politics, and Methods of Activist Scholarship* (2008, 26) esitetään lähtökohtana, että aktivistista tutkimusta tehtäessä ensimmäinen askel on asettuminen samaan linjaan organisoituneen, kamppailevan ryhmän kanssa. Samoihin aikoihin julkaistun *Activist Scholarship: Antiracism, Feminism and Social Change* (2009, 3) lähestymistapa on hieman erilainen, mutta myös se määrittelee aktivistisen tutkimuksen sellaiseksi tiedontuotannoksi ja pedagogisten käytäntöjen luomiseksi, jonka keskiössä on aktiivinen yhteistyö yhteiskunnallisten liikkeiden kanssa sekä niiden palveluksessa toimiminen. Jos aktivismi sen sijaan ymmärretään ensisijaisesti psykologisena itsensä kehittämisen prosessina ja aktivismin määritelmä täyttyy, kuten Ovaskan ja Harisen tekstissä, aiheiden ”tuomisesta esiin” ja ”käsittelemisestä”, poliittisen toiminnan intentionaalisuus, tavoitteellisuus ja edeltäville määritelmille olennainen kytkös yhteisöihin ja verkostoihin siirtyy keskiöstä sivuun. Kuten Harinen ja Ovaska toteavat, heidän näkökulmastaan ”[k]irjallisuuslähtöinen aktivismi perustuu [...] hitaaseen tiedolliseen prosessiin, joka eroaa nopeammasta ja näkyvämmäs-

Siinä missä sosiologian piirissä on puhuttu jo jonkin aikaa esimerkiksi haastattelututkimuksen ylikäytöstä menetelmänä, kirjallisuudentutkimuksen puolella voidaan yhä perustellusti puhua alikäytöstä niin haastattelun kuin muidenkin empiiristen menetelmien osalta.

tä aktivistisesta toiminnasta, kuten esimerkiksi manifesteissa ilmi tuoduista mielipiteistä tai mielenosoituksissa huudetuista iskulauseista” (273). Muotoilu kiteyttää, kenties tahattomasti, aktivismikäsitteen, jossa tavoitteet ja poliittiset sitoumukset pelkistyvät ilmaisumuodoiksi (”iskulauseet”) tai arvo- ja mielipidepuheeksi (”manifesteissa ilmi tuodut mielipiteet”). Samaa poliittista epämääräisyyttä liittyy valintaan puhua esimerkiksi ”dekolonisaation korostamisesta” (270–271) kolonialismin vastustamisen sijaan ja siihen, että Paulo Freiren ja bell hooksin ajattelu kontekstoidaan puheella ”syrjinnästä” (267–268) esimerkiksi alistamisen ja sorron sijaan.

Lukupiirit ovat tärkeä tapa tarkastella maailmaa ja rakenteellista epäoikeudenmukaisuutta, edistää poliittista tai yhteiskunnallista tiedostamista, luoda yhteisöjä ja halua muutokseen. Ilman tietoa ja ymmärrystä on vaikeaa toimia. Harisen ja Ovaskan kuvaaman lukemisaktivismin julkilausutut tavoitteet esimerkiksi ”lisätä osallistujien yhteiskunnallista tietoisuutta ja purkaa ennakkoluuloja” (273) eivät kuitenkaan perustele juuri aktivismista puhumista.¹ Nähdäkseni luvun perustelut oman kehystyksensä relevanssille jäävätkin suurinta osaa muista luvuista hatarammiksi, mikä on harmillista, koska luku on kirjan ainoa, joka tarkastelee vastaanoton tutkimusta eksplisiittisesti feministisistä perinteistä käsin. Jos teokseen olisi sisällytetty Harisen ja Ovaskan tekstin lisäksi yleisesitys feministisistä, antirasistisista ja muista kriittisistä lähestymistavoista lukemisen tutkimukseen, olisi se voinut osaltaan tasoittaa nyt ilmeneviä ongelmia. Koska Harisen ja Ovaskan luvun näkökulma edustaa sekä poliittisesti että menetelmällisesti vain pientä osaa kaikesta yhteiskunnallisesti sitoutuneesta empiirisestä kirjallisuudentutkimuksesta, sitä ei palvele tulla luetuksi yleisesityksenä otsikkonsa mukaisesti ”sitoutuneen kirjallisuuden ja lukemisen tutkimuksen mahdollisuuksista”.

Ensimmäinen suomenkielinen empiirisiä kirjallisuudentutkimuksen menetelmiä käsit-

1 Yliopistoinstituution puitteissa tapahtuvan, usein väljästi määritellyn yhteiskunnallisuuden tai vaikuttavuuden sinnikäs nimeäminen juuri aktivismiksi – käsite, jolla tavataan viitata instituutioiden ulkopuoliseen, tavoitteelliseen poliittiseen toimintaan – on kiinnostava ilmiö myös laajemmin. Aktivistiseen tutkimukseen ja instituutioihin liittyvästä problematiikasta ks. esim. Joy James ja Edmund T. Gordon (2008).

televä kokoomateos ei tietenkään pysty kattamaan kaikkea laajaan aiheeseen liittyvää. Yli 400-sivuisen perusteoksen moittiminen puutteista tuntuukin lillukanvarsilta – tosiasiasa kirjan painotukset vastaavat mitä luultavimmin kentän todellisia kiinnostuksenkohteita. Haluan kuitenkin päättää arvioni avaamalla oven uuteen suuntaan huomauttamalla, että empiirinen kirjallisuudentutkimus ei rajoitu pelkästään lukemisen tutkimukseen: myös tekijyyttä ja kirjallisuusinstituutioita tutkitaan empiirisin menetelmin, vaikka ne aiheina rajautuivatkin kyseessä olevan kokoomateoksen ulkopuolelle. Kuten Maaria Linko ja Riie Heikkilä kirjoittavat, ”[h]yvä uutinen lukemistutkimuksesta kiinnostuneelle on se, että sopivista tutkimusaineistoista ja -menetelmistä valitsee usein pikemminkin runsaudenpula kuin puute” (85). Ei ole epäilystä siitä, etteikö sama pätsi myös muuhun kirjallisuuden ja kirjallisuusinstituutioiden empiiriseen tutkimukseen.

Ennaliina Leiwo

Lähteet

Hale, Charles R. 2008: “Introduction”. In *Engaging Contradictions: Theory, Politics, and Methods of Activist Scholarship*. Ed. Charles R. Hale. University of California Press, Berkeley and Los Angeles, California, p. 1–30.

Sudbury, Julia & Okazawa-Rey, Margo 2009: “Introduction: Activist Scholarship and the Neoliberal University after 9/11”. In *Activist Scholarship: Antiracism, Feminism and Social Change*. Eds. Julia Sudbury & Margo Okazawa-Rey. Routledge, London, p. 1–18.

James, Joy & Gordon, Edmund T. 2008: “Activist Scholars or Radical Subjects”. In *Engaging Contradictions: Theory, Politics, and Methods of Activist Scholarship*. Ed. Charles R. Hale. University of California Press, Berkeley and Los Angeles, California, p. 367–374.

Säeromaanin monet
mahdollisuudet:
Vertailussa Kirsti Kurosen
Kolme senttiä sekunnissa
(2025), J.S. Meresmaan
Khimaira (2021) ja
Aino Leppäsen *Luk(i)ossa*
(2024)

Venla Heinämäki

Säeromaani (engl. *verse novel* tai *novel in verse*) on viime vuosina noussut suosituksi lajiksi niin Suomessa kuin myös kansainvälisesti. Säeromaani tarkoittaa lyhyesti määriteltynä teosta, jossa on proosallinen juoni mutta teksti on jaettu lyriikalle ominaisiin säkeisiin. Kerronnassa käytetään usein lyyrisiä keinoja, kuten metaforia ja ellipsejä. Tyypillisesti rivien väleillä, typografialla ja aukkoisuudella on säeromaaneissa paljon merkityksiä. (Ks. esim. Friesner 2016, Heinämäki 2023, Kuronen 2019 & Viheriälehto 2021.) Laji nauttii erityistä suosiota nuorille ja nuorille aikuisille suunnatussa kirjallisuudessa.¹ Teosten keskiössä on usein nuoren päähenkilön emotionaalinen kokemusmaailma sekä nuortenkirjallisuudelle laajemminkin tyyppilliset teemat, kuten ihmissuhteet, identiteetti, sosiaaliset ympäristöt ja niissä kohdatut erilaiset haasteet. Kuten nuortenkirjallisuudessa muutenkin, säeromaanien aiheet vaihtelevat kevyemmistä raskaampiin. (Voipio 2022, 86–93.)

Kysymykset säeromaanin määritelmästä ja lajipiirteistä ovat herättäneet runsaasti keskustelua tutkijoiden keskuudessa. Suomessa tutkimusta on tehty toistaiseksi vasta vähän, mutta kansainvälisesti aihe on saanut huomiota jo pidempään (ks. esim. Cadden 2011, Coats 2020, Fisher 2023, Friesner 2016, van Sickel 2006 & Stahl 2021). Tutkijat ovat esittäneet kiisteltäviäkin näkemyksiä muun muassa siitä, ovatko säeromaanit nuorelle kohdeyleisölle helppo- vai vaikealukuisia, ja millaiset ovat laadukkaan säeromaanin kriteerit. Yhtäältä on esitetty, että säeromaanit eivät ole tarpeeksi ”oikeaa runoutta”, vaan pelkästään säkeisiin pätkittyä proosaa, ja toisaalta vastaavaa kritiikkiä on noussut esiin myös prosaistien keskuudessa, jossa säeromaanien lyiriset piirteet on toisinaan nähty romaanin käsitteeseen soveltumattomiksi.

Lajin hybridisyys on herättänyt keskustelua myös kirjastojen ja kustantamojen keskuudessa, sillä säeromaaniteosten luokittelu ei toimi niin yksiselitteisesti kuin perinteisten runo-, proosa ja draamateosten (ks. esim. Friesner 2016). Olen itse kandidaatintutkielmassani ja siihen pohjautuvassa artikkelissani (Heinämäki 2023) sekä työn alla olevassa pro gradu -tutkielmassani tukeutunut erityisesti niihin näkemyksiin, joissa laji nähdään ensisijaisesti hybridinä: omanlaisenaan muotona, joka yhdistelee proosaa, lyriikkaa ja toisinaan myös draamaa itselleen ominaisin tavoin pyrkimättä täyttämään täydellisesti jonkin muun lajin kriteeristöä. Säeromaanilla on valtavan hedelmälliset mahdollisuudet yhdistellä eri lajeja ja sitä kautta myös erilaisia teemoja ja muotoja toisiinsa kiinnostavin tavoin.

1 Muita kotimaisia säeromaaneja käsittelemieni teosten lisäksi ovat muun muassa:

Helminen, Sini: *Kunnes kuolen* (2024)

Kuronen, Kirsti: *Paha puuska* (2015), Pönttö (2017) & Merikki (2019)

Leppänen, Aino: *Luk(i)ossa tokalla* (2024), *Luk(i)osta kesälomalla* (2025) & *Luk(i)ossa abina* (2025)

Marttinen, Tittamari: *Tähdet syntyvät sattumalta* (2023), *Toinen sadetta, toinen tuulta* (2024) & *Myrskyn jälkeen aurinko* (2025)

Mattila, Tiia: *Humalan soundtrack* (2025) & *Selviämisen soittolista* (2026)

Meresmaa, J.S.: *Dodo* (2020) & *Kerberos* (2022)

Muhonen, Anne: *Kuuden kättelyn sääntö* (2025)

Romppainen, Katariina: *Mopokesä* (2025)

Salmi, Veera: *Olin niinku aurinko paistais* (2021)

Steen, Hanna van der: *Punapipoinen poika* (2022)

Tammela, Satu: *Murtumia* (2024)

Terentjeva, Dess: *Ihana* (2021), *Freestyle* (2023) & *Zeno* (2024)

Tässä tekstissä vertailen kolmea säeromaania, jotka toteuttavat lajin kerronnan keino- ja kukin omalla erityisellä tavallaan. Ensimmäinen teoksista on Kirsti Kurosen 2025 ilmestynyt *Kolme senttiä sekunnissa* (= KSS). Kurosta on pidetty Suomen ensimmäisenä säeromaanikirjailijana, ja hän on ollut kentän luomisessa hyvin aktiivinen. Toisena tarkastelen J.S. Meresmaan säeromaanitrilogian toista osaa *Khimairaa* (= K), joka on ilmestynyt vuonna 2021. Kurosen ja Meresmaan teokset ovat teemoiltaan jossain määrin yhteneviä, mutta Kurosen tyyli on herkempiä ja runollisempaa suhteessa Meresmaan tekstiin, jonka ote on suurempi ja realistiseen kuvaukseen fantasiaelementtejä yhdistävä. Kolmantena käsittelen Aino Leppäsen *Luk(i)ossa*-sarjan ensimmäistä *Luk(i)ossa* (= L) -nimistä teosta vuodelta 2024. Leppäsen teos on tyyliältään huomattavasti edellisiä proosallisempi, mikä mahdollistaa kiinnostavan vertailunäkökulman suhteessa Kurosen ja Meresmaan teoksiin.

Kurosen *Kolme senttiä sekunnissa* kertoo lukiota käyvästä 18-vuotiaasta Hertasta. Hän tapaa tanssitunnilla kiinnostavan Naavan, joka myöhemmin ilmestyy Hertan matikantuntien sijaiseksi. He kohtaavat pitkin kevättä ja kesää, ja Hertta ihastuu samanhenkiseltä tuntuvaan Naavaan. Naavan ajatukset ja tunteet jäävät abstraktimmiksi, sillä kerronta tapahtuu Hertan näkökulmasta. Naava kuitenkin toteaa Hertan muistuttavan häntä pikkusiskostaan Kielosta, joka on menehtynyt Naavan ollessa saman ikäinen kuin Hertta nyt. Tämä jättää kuvan platonisesta, haikean lämpimästä suhteesta. Lopulta Naava toteaa, ettei opettajan vastuun vuoksi saisi olla Hertan kanssa niin läheinen, ja syksyn tullen hän on muuttanut pois. Tämä jättää tulkinnanvaraa siihen, onko Naavakin ollut ihastunut Herttaan ja heidän välillään tapahtunut muutakin kuin se, mitä Hertta kuvaa ja toivoo.

Opettajan ja oppilaan välisen suhteen kuvaus on tyyppillisesti eettistä problemaattisuutta kantava tabuaihe. Kurosen teoksessa aihetta kuitenkin käsitellään varsin lempeään ja sensitiiviseen sävyyn. Naavan ja Hertan suhde jää periaatteessa platoniseksi välittämiseksi, vaikka riivien välistä on tulkittavissa muitakin tunteita – ainakin Hertan osalta. Tämä tuo kiinnostavan kontrastin Hertan mummaan, jota koskee teoksen toinen keskeinen juonilinja. Myös mumma on nuorena ollut ihastunut opettajaansa, ja heidän kerrotaan halailleen ja jopa suudelleen. Hertan ja mumman jaetut salaisuudet luovat herkän ja lämminhenkisen kohtaamisen isovanhemman ja lapsenlapsen välille. Toisaalta herää kysymys, onko kaksi näin samanlaista tarinalinjaa teoksen sisällä aavistuksen epäuskottava ja yksipuolinen ratkaisu.

Tyyliältään Kurosen teos on herkän lyyrinen ja luonnonläheinen, kuten myös hänen aiemmille säeromaaneilleen on tyyppillistä. Luonto, eläimet ja maanläheisyys ovat keskeisiä elementtejä päähenkilön elämässä ja luonteessa, tarinan tapahtumissa sekä kielen metaforisuuksessa. Hertta esimerkiksi vertaa itseään ja ulkopuolisuuden tunnettaan maahiseen, joka ei pidä ihmislajista tai sopeudu siihen. Hän toivoo, että hänen nimensä olisi Hertan sijaan esimerkiksi Kivi, Kaarna tai Kuu.

Hertta on kiinnostunut luontoasioista, ja hänen ja Naavan kohtaamiset liittyvätkin usein luontoon: ilveksen ja sen jälkien bongaamiseen, luontokerhon retkeen, metsään, uimaran taan ja kalliolla istuskeluun. He myös jakavat kokemuksia siitä, miten pahalta tuntuu esimerkiksi astua vahingossa ötökän päälle, nähdä yöperhosen ajautuvan kynttilän liekkiin tai ajatella rapuja, joita keitetään elävältä. Lisäksi luonto näkyy kielen tasolla metaforissa. Tekstissä mainitaan muun muassa Saharan kokoinen ikävä sekä vesi, jossa uidessa tuntuu kuin olisi suojaavan haarniskan sisällä. Hertan suhde vanhoihin kavereihin tulee ilmi esimerkiksi seuraavin tavoin:

Enni tykkää bilettää, somettaa ja kimaltaa
minä vetäytyä, kääriytyä ja tunnustella

Enni kuin talitintti, minä tunturipöllö
Enni sopuli, minä erakkorapu

Parempi outo kuin kasiplussa
parempi yksin kuin laumassa

(KSS 70.)

Kurosen säeromaaneille tyypilliseen tapaan keskeisiksi aiheiksi nousevat myös kirjallisuus, lukeminen ja muut luovat harrastukset. Myös nämä asiat yhdistävät Naavaa ja Herttaa, jonka kiinnostuksenkohteista muut eivät ole juuri välittäneet:

olen tylsää seuraa
en riitä kenellekään
tai olen liian paljon

lukemiselleni hymähdellään
luontointoiluni ei sytytä muita
kenenkään muun lempiväri ei ole vihreä
kukaan ei jaksa jutella kolmea tuntia
tähtikuvioista tai tuulen äänistä
sitrusmakujen vivahteista
kivien kauneudesta
kaulaa kutittavasta villasta

saati silkkiuikkujen soidinmenoista

(KSS 22–23.)

Teoksessa on selkeä proosallinen juoni, mutta teksti on jaettu säkeisiin, ja erilaiset typografiset ratkaisut sekä lyrriset metaforat, ellipsit ja ajoittainen metafiktiivinen puhe ovat tarinan kulun ja erilaisten sävyjen lukemisen kannalta keskeisiä ja kiinnostavasti toteutettuja. Esimerkiksi teoksen alussa Hertan hämmennys mumman salaisuudesta sekä Naavan ja Hertan suhteeseen liittyvä epämääräisyys käyvät ilmi seuraavalla tavalla:

(KSS 8.)

Äkkiä mulle on selviö
että mun häpeähirviö
on jonkun toisen sikiö.

Kaikella on alku.
Kaikella on syy.
Kaikella on äiti,
vaikka sitten kyy.

(K 155.)

Eihän naaraskyy sille mitään voi,
että kun luonto sille ruumista loi
ei se raajoja saanut yhtäkään
minkä vuoksi
se ei pitele poikasiaan
 ikinä sylissä.

(K 162.)

Myös Meresmaan teoksessa intertekstuaalisia viittaussuhteita hyödynnetään. *Khimairan* Sara on kiinnostunut Anna Ahmatovan runoista, joihin toisinaan viitataan tekstissä. Niistä inspiroituneena Sara myös toisinaan kertoo tarinaansa loppusointuja käyttäen, kuten edellä olevasta katkelmasta käy ilmi. Intertekstuaalisuus ja sen vaikutus kerrontaan on varsin kiinnostava ratkaisu, jota teoksessa toivoisi käytettävän vielä laajemmin ja rohkeammin. Nyt valtavasti potentiaalia sisältävä ratkaisu jää hieman irralliseksi ja loppusoinnut aavistuksen tyngiksi sen sijaan, että kielellä olisi lähdetty leikittelemään rohkeammin. Laajempi loppusointuisuus ja intertekstuaalisuus olisi voinut vielä selvemmin tehdä uudenlaisen avauksen säeromaanien kontekstiin, jossa vapaarytmyisyys on varsin yleinen konventio. Toisaalta Sara myös toteaa tekstissä yllättyneensä siitä, että suomalaisessa runoudessa loppusointuja pidetään usein koomisina tai lapsellisina, sillä venäjän kielessä ne ovat luonteva osa runoja. Näin ollen haparoiva loppusointuisuus voi myös olla harkittu ratkaisu, joka osoittaa Saran kokemaa ristiriitaa kahden kulttuurin ja niiden erilaisten kirjallisuuskonventioiden välissä.

Khimairassa keskeisenä erona suhteessa sekä Kurosen että Leppäsen teoksiin on fantasiaelementtien hyödyntäminen. Teoksen läpi kulkee metaforisena elementtinä kreikkalaisen mytologian taruhirviö Khimaira, josta myös teoksen nimi tulee. Khimairan hahmo vertautuu erityisesti Saran, Iinan ja Tuukan suhteeseen ja dynamiikkaan:

Voi olla sattumaa, että meidän horoskooppimerkit on
leijona
kauris
skorpioni.

Voi olla sattumaa,
mutta merkityksetöntä
se ei ole.

Me ollaan kimeeri.
Me ollaan hirviö.
Me ollaan taruolento.

Ja silti me ollaan totta.

(K 10.)

Mytologiahistoria ja toisaalta sen fantasian kaltainen liittyminen teoksen reaalityodellisuuteen on kiinnostava aluevaltaus säeromaanikentällä, joka tyypillisesti sisältää varsin realistisia teoksia. Vastaavat mytologiset, fantasiaan kietoutuvat elementit nitovat kiinnostavasti yhteen myös koko Meresmaan säeromaanisarjan, johon *Khimairan* lisäksi kuuluvat jo mainittu *Dodo* (2020) sekä *Kerberos* (2022). Kerronnan tapa on myös yleisesti suorasanaisempaa sekä rajumpaa ja rujompaa kuin Kurosen herkän lyirisessä teoksessa. Esimerkiksi Saran tunnereaktiota kuvataan seuraavin tavoin:

Vittu miten ärsyttää.
Mun äsken tuntema hellyys häviää,
silpoutuu riekaleiksi pihtijäsenissä,
vetäytyy skorpionin kitiinikuoren alle
syövyttyy sisimpäni myrkyissä olemattomiin.

Nousen Iinan vierestä.
Mun silmissä miekkoja, tikareita,
rinnassa lasinsirpaleita.
– Onko jokin ongelma?

– No en mä... En mä vaan aatellu sua...

– Ai ryssänä? Sylkäisen sanan.
Olen valmis avaamaan hanan
ja valuttamaan happoa koko saatanan
typerän haukkumanimen päälle.
Olen kuullut sitä tarpeeksi
tuhanneksi miljoonaksi vuodeksi.

Iinan silmät kapenee viiruiksi.
– Älä laita mun suuhun toisten sanoja.

(K 51.)

Silti myös tämä teos onnistuu koskettamaan lukijaa toteutuksellaan – erityisesti säeromaanimuodon kautta saavutettavalla autenttisuudella sekä nuorten henkilöhahmojen nähdyn tulemiseen ja suuriin tunteisiin liittyvillä teemoilla.

Kiinnostavaa on myös havainnoida, miten ihmissuhteiden ikäeroja teoksissa käsitellään. Kurosen teoksessa Naava vaikuttaa tiedostavan vastuunsa opettajana suhteessa oppilaaseensa Herttaan, kun taas Hertan isoäidin ihastuksen Leenan kerrotaan suoraan esimerkiksi suudelleen oppilastaan. Molemmat ovat lopulta joutuneet muuttamaan toiseen kaupunkiin. Meresmaan teoksessa opettajan ja oppilaan väliset suhteet eivät ole keskeisiä, mutta päähenkilökolmikon välillä on ikäeroja: Sara ja Tuukka ovat täysi-ikäisiä ja Iina 16-17-vuotias. Lukijana tämä herätti ajatuksia siitä, kuinka valtasuhteellisesti ja eettisesti ongelmattomia täysi-ikäisten ja alaikäisten väliset parisuhteet voivat olla. Fiktiiviset hahmot toteavat kaiken olevan hyvin ja suhteita kuvataan turvallisina, mutta toisinaan kerronnasta paljastuu Iinan lapsenomaisuus suhteessa muihin. Vaikka esimerkiksi yläasteikäiselle lukijalle teoksen asetelma ikäeroineen saattaa olla kiinnostava tai houkutteleva, tuntuu aikuisena lukijana hieman hankalalta vastaanottaa romanttisten ja eksplisiittisen seksuaalisten suhteiden ikäeroa, jota teoksessa ei juuri problematisoida. Tästä huolimatta kolmikon polyamoriesta suhteesta välittyy lempeä kuva, ja lukijana erityisen kiinnostavaa oli seurata, miten henkilöhahmojen arki ja suhteet toisiinsa muotoutuvat.

Aino Leppäsen *Luk(i)ossa*-teoksessa päähenkilö Joose on joutunut muuttamaan isänsä työn perässä tiheään tahtiin paikkakunnalta toiselle. Hänen on vaikea löytää omaa paikkaansa vaihtuvissa sosiaalisissa ympäristöissä, joista osassa hän on myös tullut kiusatuksi. Joosen äiti on kuollut ja isä on melko etäinen, joten hän joutuu usein pärjäämään yksin. Erityisen haasteen tuo teoksen tapahtumapaikkana toimiva pikkukaupunki Vaala, jossa Joose on aloittamassa lukion. Pienellä paikkakunnalla uusi asukas herättää enemmän huomiota kuin mitä Joose toivoisi. Hänen ensimmäisestä koulupäivästään uudella paikkakunnalla todetaan:

Koko koulun infotilaisuudessa
Joose ei ollut tiennyt
kenen viereen istua
ja tilanne oli ollut kiusallinen,
sillä koko koulu koostui noin viidestäkymmenestä nuoresta.
Luokassa opiskelijoita oli ollut yhtä vähän
kuin Kuopion koulun bändikerhossa.
Ryhmänohjaaja oli ottanut Joosen heti
esittelyyn,
ja noloudesta punastellen hän oli joutunut
vastailemaan
typeriin kysymyksiin.
Täältä oli päästävä välittömästi
helvettiin.

(L 10.)

Kerronta teoksessa tapahtuu osittain ulkopuolisesta näkökulmasta, vaikka se pääosin fokalisoi-
tuu Joosen näkökulmaan. Ulkopuolinen kerronta sekä toisinaan vaihtuva kerrontanäkökulma
ovat kiinnostavia eroavaisuuksia suhteessa Meresmaan ja Kurosen teoksiin, joissa on lyyristä
puhujaa muistuttava minäkertoja. Teoksen edetessä Joose alkaa vihdoinkin löytää oman poruk-
kansa, mutta jälleen uusi muutto lähestyy uhkaavasti. Tarina päättyy kuitenkin onnellisesti niin,
ettei Joosen tarvitsekaan muuttaa, ja arjen jatkuminen tutuissa piireissä yhdessä kavereiden
kanssa on mahdollista – kuten myös sarjan seuraavista osista voi päätellä.

Kurosen ja Meresmaan teoksiin verrattuna Leppäsen säeromaani on tyyliään huo-
mattavasti proosallisempi. Kerronta on suorempaa, dialogista ja proosalle ominaista, vaikka
teksti on jaettu säkeisiin. Suoran ja selkeän kerrontatyylin puolesta Leppäsen teos on näistä
kolmesta helppolukuisin ja vähiten rivien välistä luettava. Kurosen ja Meresmaan teoksissa on
enemmän lyriikan keinoja ja piilotettuja merkityksiä, joita on osattava analysoida. Toisaalta
Leppäsen teoksessa säejaako muuttuu välillä perinteisempään proosalliseen laajaan tekstimas-
saan, jolloin luettavaa tekstiä on enemmän kerralla. Proosamaisiin katkelmiin liittyy usein myös
kerronnan tyyliä ja näkökulmaa tapahtuvia muutoksia. Osiot on nimetty selkeästi erottuvien
otsikoin, kuten esimerkiksi: ”Mitä Joose ei tiedä Iirosta”, ”Mitä Joose ei tiedä opettajasta” tai
”Mitä kukaan ei tiedä Joosesta”. Ne taustoittavat teoksen eri henkilöhahmojen elämänhistoriaa.
Moni kertoo vaikeista kokemuksistaan esimerkiksi koulukiusaamiseen, perhesuhteisiin, mielen-
terveyteen, yksinäisyyteen ja ulkopuolisuuteen liittyen:

Yläasteella tunsin olevani lihava. Olin huono urheilussa enkä kokenut olevani
missään tarpeeksi hyvä. Kouluterveydenhoitaja totesi kuitenkin, että olen normaali-
painoinen. Kun iloisena puhuin asiasta, Jenna totesi, että olen silti lihava. Ilo jäi siis
lyhytaikaiseksi. Kun kuljin koulukuraattorin luona puhumassa pahasta olostani, hän
puuskahti kerran: ”Luuletko, että ketään oikeasti enää kiinnostaa?”

Yläasteella löysin yhteyden raskaampaan musiikkiin, ja se näkyi ulospäinkin.
Tämä aiheutti supinaa, mikä tietysti tuntui pahalta. Aloin viihteellä itseäni. Harkitsin
itsemurhaa 13-vuotiaana. Ajattelin hyppääväni rekan alle tai ottavani kourallisen
pillereitä. Onneksi minulla on aina ollut äidin kanssa hyvät välit. Hän yritti tukea
minua kaikella mahdollisella tavalla, ja hänelle on aina voinut puhua. Äiti on kuiten-
kin aina äiti, eivätkä äiditkään kaikkeen pysty. Silti hänestä oli enemmän apua kuin
kenestäkään muusta.

Oli minulla onneksi oikeitakin ystäviä ja myös sellaisia, jotka pitivät minun
puoltani. Siksi kiusaamista oli helpompi kestää. Kiusaamista kesti koko seitsemäs
luokka ja puolet kahdeksannesta. Sitten se ehkä rauhoittui tai minä lakkasin välittä-
mästä. Senkin jälkeen oli normaalia kyräilyä, mutta isompaa ei tule mieleen. Yläkou-
lun jälkeen jatkoin lukioon. Onneksi sain sieltä paljon kavereita. (L 120–121.)

Lisäksi teoksessa esiintyy katkelmia, joissa esimerkiksi fontti ja kielellinen tyyli muuttuvat, ja
lukija pääsee osaksi muun muassa lehtijutun lukemista, nuorten keskinäistä viestittelyä tai sosi-
aalisisessa mediassa käytyä keskustelua:

@vaalanlukio Jodel

OJ <eikö tää pukupelle homma oo jo nähty??>
1 <ihan ihmeporukkaa>
2 <ai ne koulun komeimmat pojat?
ne on todella hotteja>
3 <joku niistä kirjotti ton>
2 <kyllä minä olen ihan abityttö tästä koulusta>
4 <olen kovasti kiinnostunut tästä abityöstä t. yksi Stinsonista>
5 <Stinsonit??? kuka sitä sarjaa enää katsoo>
5 <huutonaaurua>
2 <miksi pitää mollata muita?>
5 <älä nössö märise>
2 <miksi pitää tänne tulla purkamaan omaa pahaa oloa?>
4 <mutta ihan vakavasti ottaen, kuka on tämä abityttö?>
6 <musta todella rohkeaa oon kyl myös tyttö>
7 <tervetuloa keskustelemaan, kuka meistä on suosikkisi?>
6 <mul on poikaystävä>
7 <harmi. ilmottele, kun pääset siitä eroon ;)>
6 <hah, sulle ekana ;)>

(L 29–30.)

Tekstiin tuodut sosiaalisesta mediasta tutut alustat ja keskustelutavat ovat varmasti lähellä nuorten lukijoiden kokemusmaailmaa. Toisaalta trendien ja suosituimpien alustojen vaihtelu on nuorten keskuudessa usein nopeaa, mikä voi tuoda oman riskinsä teoksen ennen aikaiseen vanhentumiseen kohdeyleisönsä silmissä. Säteajan murtuminen yhtäältä vie teosta entistä lähemmäs proosaa, mutta toisaalta tuo nuorten kokemusmaailman lähelle lukijaa ja antaa mahdollisuuden rivien välistä tulkintaan siitä, miksi juuri tietyt katkelmat ovat typografialtaan toisenlaisia ja millaisia asioita ja sanoja säteajan tapahtuessa erityisesti painotetaan.

Kun pohditaan säeromaanien saamaa kritiikkiä esimerkiksi lyriikan keinojen puutteesta ja niin sanotusta säikeiksi pätkitystä proosasta, olisi vastaava tuomio langettavissa Leppäsen teokseen erityisesti, kun sitä vertaa lyyrisyttä runsaammin hyödyntäviin teoksiin. Mielestäni tässä on kuitenkin kiinnostavin tavoin nähtävissä säeromaanien runsas variaatio, erilaiset painotukset ja hybridigenren lukemattomat mahdollisuudet hyödyntää erilaisia piirteitä. Kiinnostavaa on myös pohtia, onko teos lopulta helppolukuisin näistä kolmesta. Vaikka asiat kerrotaan suoremmin ja tekstin ymmärtäminen on yksinkertaisempaa verrattuna muihin, ovat aiheet kuitenkin syvällisiä ja painavia – kuten nuorten säeromaaneille on tyypillistä. Teos koskettaa yhtä lailla autenttisuudellaan, ja tuo varmasti lohtua ja samaistumispintaa koulukiusaamista tai muita vaikeita tilanteita läpi käyvälle lukijalle. Erityisen koskettavaa fiktiivisessä maailmassa on se, kuinka Joose vihdoinkin löytää oman paikkansa ja ystäväporukkinsa, minkä lisäksi erityisen kerroksen teokseen tuovat todellisuuteen pohjautuvat puheenvuorot koulukiusaamisesta sekä teoksen lopussa tarinansa jakaneiden kannustavat terveiset muille kiusatuille.

Suomessa nuorten runoutta ei juurikaan julkaista, joten säeromaaneilla on varsin keskeinen rooli lyyristen piirteiden nostamisessa nuortenkirjallisuuden kentälle.

Kaikki vertailemani teokset onnistuvat käsittelemään nuortenkirjallisuudelle keskeisiä ja tärkeitä teemoja, kuten ihmissuhteita, identiteettiä ja yksin jäämistä koskettavin tavoin. Teokset toimivat tunnistettavasti säeromaanigenren sisällä, vaikka toteutukset ovat keskenään varsin erilaiset. Nuorten lukijoiden keskuudessa on varmasti kysyntää niin monitulkintaisille, lyriikan keinoin rivien väliin piilottaville kuin myös helpommin luettaville, suurempaa kerrontatyyliä hyödyntäville säeromaaneille. Suomessa nuorten runoutta ei juurikaan julkaista, joten säeromaaneilla on varsin keskeinen rooli lyyristen piirteiden nostamisessa nuortenkirjallisuuden kentälle.

Muotoon liittyvän vaihtelun lisäksi teemojen käsittelytavoissa on eroja, eivätkä kaikki teosten aspektit, kuten alaikäisen ja täysi-ikäisten parisuhteet, aina ole täysin ongelmattomia. Toisaalta lajin aukkoisuus ja monitulkintaisuus voivat myös tarjota kiinnostavan tavan moraalisesti harmaalla alueella olevien teemojen käsittelyyn. Kurosen, Meresmaan ja Leppäsen teokset sekä niissä esiintyvät tyylierot kertovat ennen kaikkea säeromaanin runsaista variaatiomahdollisuuksista palvella monenlaisia lukijoita. Vaikka säeromaanin nousu on tapahtunut erityisesti nuortenkirjallisuudessa, ei sen potentiaali rajoitu ainoastaan nuoriin lukijoihin, vaan lajilla on paljon mahdollisuuksia myös esimerkiksi aikuisten kirjallisuudessa.

Lähteet

Kaunokirjallisuus

KSS = Kuronen, Kirsti 2025: *Kolme senttiä sekunnissa*. Helsinki: Tammi.

K = Meresmaa, J.S. 2021: *Khimaira*. Espoo: Myllylahti Oy.

L = Leppänen, Aino 2024: *Luk(i)ossa*. Espoo: Myllylahti Oy.

Tutkimuskirjallisuus

Cadden, Mike 2011: The Verse Novel and the Question of Genre. *The ALAN review*. Vol. 39 Nro. 1, 21–27.

Coats, Karen 2020: Teaching the Young Adult Verse Narrative. Teoksessa *Teaching Young Adult Literature*. Toim. Mike Cadden, Karen Coats & Roberta Seelinger Trites. New York: The Modern Language Association of America.

Fisher, Tia 2023: Under the Hood of the Verse Novel: A Consideration of Variation in Form and Technique in the Contemporary Verse Novel for Young Adults. *Leaf Journal*. Vol. 1 Nro. 2/2023, 1–29.

Friesner, Brenna 2016: *The Verse Novel in Young Adult Literature*. Lanham, Maryland: Rowman and Littlefield Publishers.

Heinämäki, Venla 2023: ”Eniten, ylivoimaisesti eniten / pelkään aikuiseksi tulemista” – Tyttöyden ja aikuiseksi naiseksi kasvamisen kuvaukset Kirsti Kurosen säeromaanissa *Pönttö* (2017). Kandidaatintutkielma. Kotimainen kirjallisuus. Turku: Turun yliopisto.

Heinämäki, Venla 2023: Kasvun kuvaukset ja nuoren naisen identiteetti Kirsti Kurosen Säeromaanissa *Pönttö* (2017). Teoksessa *Sanelma, kotimaisen kirjallisuuden vuosikirja 2022*. Turku: Turun yliopisto.

Kuronen, Kirsti 2019: Säeromaani on runon ja proosan lapsi. *Jano*. Nro. 8. <http://www.janolehti.fi/no8/kirsti-kuronen.htm> [Luettu: 22.5.2026].

Sickle, Vikki van 2006: Subcategories within the emerging genre of the verse novel. *The Looking Glass: New Perspectives on Children's Literature*, Vol. 10 Nro. 3, 1 – 12.

Stahl, Henrieke 2021. The 'Novel in Poems' – An Emerging Genre. *Internationale Zeitschrift für Kulturkomparatistik*. Vol. 2/2021, 87 – 117.

Viheriälehto, Annu 2021: Perusproosaa lyhyempi muoto ei hämää nykynuoria - Lukuintoa säeromaaneista. *Onnimanni*. Nro. 4/2021, 10–15.

Voipio, Myrsky 2022: Minuuden kirjallisia rakennuspalikoita. Nuortenkirjallisuuden kehityksestä, piirteistä ja tutkimuksesta. Teoksessa *Johdatus lastenkirjallisuuden tutkimukseen*. Toim. Kaisa Laaksonen. Tampere: Lastenkirjainstituutti.

Kotimaisen kirjallisuuden pro gradu -tutkielmat
lukuvuodelta 2025–2026

Mattila, Mandi 2025: ”Minä katson niitä ja kaipaen tulla niiden kaltaiseksi – juosta metsään ja jäädä sille tielleni”: Inhimillisen ja ei-inhimillisen välisten rajojen uudelleenkuivittelu Jenna Kostetin romaanissa *Pikimusta, sysipimeä* (2017)

Runola, Eveliina 2025: Ironia ja groteski Maria Jotunin näytelmien ”Kultainen vasikka” ja ”Tohvelisankarin rouva” naiskertomusten kehyksinä

Julin, Linda 2026: Kuvitteellinen kotimaa – Suomen ja suomalaisuuden representaatiot videopelissä *Alan Wake 2*

Auvinen, Veera 2026: ”Yhtä jos vettä joisi”: Kahvin intersektionaalisia tulkintoja Minna Canthin naturalistisessa proosassa

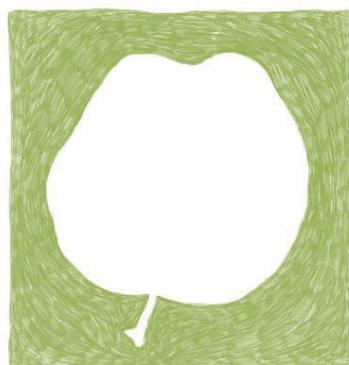
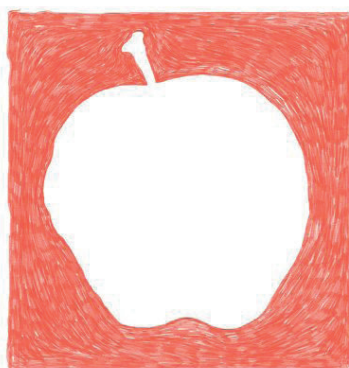
Virjamo, Salla 2026: Tämä metsäinen maailma, joka kätkee sisäänsä sodan : Ekofeministisiä pohdintoja Väinö Linnan *Tuntemattomasta sotilaasta* ja muusta jatkosodan kirjallisuudesta

Palo, Asa 2026: ”Aurinkokettu, syntylaulaja”.: Autoetnografinen tutkielma kirjoittamisen rihmastoista, affekteista ja liminaalisuudesta

Autio, Mervi 2026: ”On tohtimista siinäkin että uskoo kaiken hyvään.”: Enemmän-kuin-inhimillisen hoivan huomioita Eeva Åkerbladin runoproosateoksen *Huolenpitoja* kanssa

Oppiaineen gradupalkinto myönnettiin Asa Palolle ja Salla Virjamolle kirjallisuusaineiden kevätjuhlassa 27.5.2026.

Onnittelut kaikille gradunsa valmiiksi saaneille!

Turun yliopiston
kotimaisen kirjallisuuden
vuosikirja
2025